

KULTURMILJÖPROGRAM
FÖR
SUNNE CENTRALORT

Kulturmiljöprogram för Sunne Centralort

Inledning

Förslaget till kulturmiljöprogram för Sunne Centralort utgör ett första led i kommunens ambition att upprätta ett kulturmiljöprogram för hela kommunen i enlighet med åtaganden i den av kommunfullmäktige antagna översiktsplanen.

Kulturmiljöprogrammet för Sunne Centralort har utarbetats av en arbetsgrupp med representanter från kommunstyrelsen, berörda nämnder och med Värmlands Museum som anlitad konsult.

Programmets uttalade målsättning är att ge en sammanställd presentation av Sunnes kulturmiljövården som beslutsunderlag för kommunalt agerande och samtidigt vara en källa till inspiration och information för allmänhet och fastighetsägare. Programmet behandlar inledningsvis kulturmiljövårdens övergripande mål och anknytning till lagstiftning med klarläggande av olika intressenters ansvarsområden. Förutsättningarna för Sunnes framväxt och dess gestaltning som tätort redovisas med förslag till avgränsning av karakteristiska Sunnemiljöer, mot bakgrund av ett genomfört resonemang kring bevarandefrågor, där bebyggelsens variation och historiska kontinuitet lyfts fram i sin betydelse för lokal identitet, trivsel och trygghet. Till kulturmiljöprogrammet hör även bebyggelseinventeringens redovisning av särskilt beaktansvärda byggnader i Sunne med tillhörande fotografier och beskrivning av de skilda byggnadernas historik och utförande.

Kulturmiljöprogrammet ger den gemensamma helhetsyn som bör vara vägledande för kommande planering och framtida bebyggelseutformning och som är det samlade uttrycket för kommunens ambition att bevara Sunnes särart.

ÄNDAMALET MED ETT KULTURMILJÖPROGRAM

Med kulturmiljö avses den av människan på olika sätt påverkade miljön. Det mesta är således kulturmiljö. När det gäller en tätort är det framför allt bebyggelse, tomtmark och trädgårdar, gator, torp och parker samt tekniska installationer av olika slag, som bildar kulturmiljön.

Ett kulturmiljöprogram vill lyfta fram de värden av kulturhistorisk, miljömässig och estetisk art som finns inom det berörda området. Kulturmiljöprogrammet för Sunne tätort vill visa vad som finns att trycka om och att vara rädd om i Sunne tätort.

Programmet är beställt av Sunne kommun och avsikten med programmet är i första hand att ge kommunen en sammanställning av de kulturmiljövärden som finns i tätorten. Kommunen kan då i sitt arbete redan på ett tidigt stadium väga in dessa tillsammans med andra samhällsintressen som en kommun skall bevaka. På så sätt ökar kommunens möjlighet att ta hänsyn även till dessa värden.

Men kulturmiljöprogrammet riktar sig även till allmänheten, framför allt naturligtvis till de som bor i Sunne. Det är bevarandegruppens förhoppning att detta kulturmiljöprogram skall bli en källa både till information och till inspiration. De många människornas intresse för dessa frågor är av grundläggande betydelse. Utan det lär inte aldrig så kloka lagar och förordningar, aldrig så goda insatser från myndigheters sida få någon egentlig betydelse.

OBS! Ett kulturmiljöprogram kan aldrig bli slutgiltigt och en gång för alla färdigt. Det måste ständigt revideras, något som i och för sig gäller för all planering. Några skäl härför:

1. Ett visst mått av subjektivitet kan aldrig uteslutas vid utvärderingen. Detta innebär dels att det finns marginal för diskussion i de enskilda fallen. dels att en viss "felprocent" måste accepteras.
2. En glidning i vår värdering av vad som är bevaransvärt sker kontinuerligt.
3. Värden att slå vakt om finns även vid sidan av det utpekade.

Mestadels verkar dessa skäl i den riktningen att kretsen av bevaransvärt vidgas, mera sällan åt andra hållet.

vi känner till i ett dokument från 1332. Att den förläggs hit till Kyrkberget, där kyrkan fortfarande ligger, visar platsens betydelse. Denna första kyrka var av trä. Den ägde bestånd i gott och väl 300 år. 1641 invigs dess efterträdare, en stenkyrka på samma plats. 1699 härjas den av eld efter ett blixtnedslag. En ny kyrka av sten byggs, varvid man utnyttjade de bevarade gamla murarna. Denna kyrka drabbas av våld 1886. På de gamla murarna byggs den nuvarande kyrkan, dock betydligt utvidgad. Den förses med korsarmar och tresidig koravslutning och ges av sin arkitekt Adrian Peterson den nygotiska framtoning som var så omhuldad både av arkitekten och av tiden.

Marknader

Sunne blev tidigt på grund av sitt gynnsamma läge en viktig marknadsplats. Första kända belägget är Gustav II Adolfs privilegier 1625 för Filipstad att fritt få driva handel på egna marknader tre gånger om året vid Älvdals respektive Fryksdals härads kyrkor, vilket i Fryksdalens fall skall ha avsett Sunne. När Filipstad förlorade sina stadsprivilegier 1694 övergick marknaden i Sunne till att bli en av Karlstads sju enskilda marknader.

Den kända marknaden på Ambergsheden, "Evi gläjja", kan inte beläggas med säkerhet äldre än 1756. Den nämns då första gången i almanackan och hålls dels 3 september, dels 2 oktober. Den förläggs senare helt till oktober. 1869 dras marknaden in. Liksom den förmodligen har förekommit långt före 1756 har den även fortsatt långt efter 1869, då i form av s k torgdagar. Från 1891 har den bedrivits på det nuvarande Torget nere vid bron.

Ambergshedens marknad utvecklade sig till den största lantmarknaden i Värmland vad besökarantalet beträffar. Enligt tidningsuppgifter skulle den under sin glanstid på 1840-talet ha haft 20-30 000 besökare och pågått i åtta dagar. Nya Wermlands-Tidningen 6 okt 1841: "Marknaden var besökt av omkring 30 000 personer. Kallas 'den evie gläjja'. De ha supit rätt tappert och det skall ha osat färskt eller nyjäst brännvin från alla bondkärror och matsäcksskrin. En mängd fulla bönder miste sina plånböcker. Första marknadsdagen blev en torpare från Sunne prästgård ihjälkörd i backen, en präst blev kullkörd på bron och höll på att komma i sjön, men kärran tog manhaftigt i ledstången."

Landshövding J. G. Uggle rapporterar 1790 till Kommerskollegium om Värmlands marknader. Redan då betecknar han Ambergsmarknaden som länets största, "ortens invånare och de nästgränsande härader till märklig nytta och förmån, som vida förökas vid rättighet av frimarknad (innebärande frihet för alla oavsett bostadsort att handla på marknaden ifråga), vadan allmogen i synnerhet åstunda denna marknads bibehållande, vilket även häradsrätten av flera anförda skäl tillstyrkt".

En uppteckning i ULMA (Landsmålsarkivet i Uppsala) säger en del om tätortens framväxt: när sagesmannens mor var ung (född 1833 i Sunne) fanns ingen handelsbod där; på 1870-talet flyttade Ambergsmarknaden ner i "samhället"; då fanns det två affärer där.

lcke en stuga fanns."

"Lobergs vackra anläggning" är det s k Slottet, som således med visst fog kan sägas representera tätorten Sunnes egentliga början.

Kommunikationer

Som redan nämnts var det det ur samfärdselsynpunkt förmånliga läget vid det smala sundet ungefär mitt i Frykensjöarnas långsträckta vattensystem som betingade framväxten av Sunne. Längre spelade vattenvägarna den dominerande rollen när det gällde transport och samfärdsel. Att anlägga vägar var kostsamt och tekniskt svårt. Den resande fick nöja sig med dåliga och knaggliga kärrvägar. För all mer omfattande transport försökte man utnyttja vattendragen. Det var naturligt att ett sjösystem som Fryken blev en viktig kommunikationsled. Det är därför också naturligt att tätorten Sunne först växer upp i direkt anslutning till vattnet, på ömse sidor av sundet.

Den första landkommunikationen av betydelse är järnvägen. Denna kommer till Sunne 1913, då Fryksdalsbanan invigs. Banvallen dras över sundet bredvid landsvägsbron och stationen med sitt spårområde förläggs söder därom och rätt nära vattnet. Järnvägen bidrar således inte till att bryta tätortens anknytning till vattenleden. Den enda industrin av större betydelse, sågverket, var ju också lokaliserat till vattnet.

Det är bilismen som på allvar ändrar på tätortens inriktning och egentligen sker det först i och med väg 234:s nya förbifart väster om tätorten. Innan dess leddes även den genomgående biltrafiken - på de gamla infartsvägarna Ekebyvägen och Ambergsvägen - genom centrum och över sundet och bidrog således även den till att befästa den gamla inriktningen mot vattnet. Efter den nya förbifartens öppnande 1969 har centrumutbyggnaden riktat sig västerut, i synnerhet beträffande industrier och anläggningar för bilismen.

Över huvud taget har bilismen, genom sin obundenhet till gamla kommunikationsleder, kunnat skapa nya mönster och utvecklingsriktningar. Ett exempel härpå är Bråruds industriområde i samhällets nordöstra del, vars lokalisering är helt baserad på bildistribution.

Båttrafiken på Fryken

Även om vi inte har några direkta fynd som berättar om sjöfarten på Fryken under förhistorisk tid kan vi utgå från att sådan förekom med hjälp av flottor, urholkade stockar och så småningom byggda båtar.

Under senare sekler och fram till 1800-talets senare del fanns s.k. gårdsbåtar. Det var båtar som ägdes gemensamt av hemmanet eller byn. De användes både för gods- och personbefordran. Mot slutet var de 5-6 m långa, hade ibland en liten kajuta i fören och förde sprisegel. Kyrkbåtar förekom givetvis också men minskade i betydelse i takt med förbättrade landkommunikationer. Sedan kyrka byggts i V. Åmtervik 1673 var Lysvik den enda församlingen inom nuvarande Sunne kommun som av Fryken delades i två skilda delar. Än i dag håller man sig med kyrkbåt i V. Lysvik.

med båt!.

1. Längst ner i sundet på östra sidan fanns en stor brygga vid yllefabriken, där man lastade färger, ull etc. Denna fabrik brann på 1920-talet. Nu ligger reningsverket där.
2. Mitt emot var hamnen med stenkaj. Den byggdes ungefär 1912.
3. Längre upp på västra sidan mittemot prostgården var det Larssonska faktoriet, "faktoriet vid torget", som det också kallades. Där fanns en räls, som användes för att spela upp tunga saker.
4. Vid Hagabryggan på östra sidan fanns ett fabriksmagasin med flera magasin.
5. Mitt emot låg Gunnarssons brygga. Den användes från ungefär 1910. Det finns bilder där "Betty" ligger vid denna brygga.
6. J. P. Fryks kaj ovanför bron på östsidan.
7. Sundsviks bryggan med Sundsviksbodens fabriksmagasin på västra sidan.
8. Strax ovanför låg järnhandelsbryggan.
9. "Bergströms kaj" låg nedanför Victoriabolagets magasin bredvid torrdockan.
10. Postbryggan låg rakt nedanför Bengster. Där landades posten. Bryggan ruttnade småningom ner men pålverket finns kvar än.
11. Helins bryggan låg längre upp på västsidan. Här fanns Ola Ekbloms fabriksmagasin.
12. Omedelbart söder om varvsbädden där lastbåtarna byggdes låg Sundsvikssågens brygga (nuvarande barkningsstationen).
13. Mitt emot låg Sunne bryggeris kaj."

och länsstyrelsen i den fortlöpande planeringen men även genom tillämpningen av rättsregler i kulturminneslagstiftningen, plan- och bygglagen och naturvårdslagen. Länsstyrelsen bidrar också med utredningar och annat planeringsunderlag av betydelse för statliga och kommunala ställningstaganden.

Till länsstyrelsens ansvarsområde hör också att medverka i fördelningen av de ekonomiska stöd samhället avsatt för vård och underhåll av kulturlandskapet och den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen.

Länsmuseets uppgifter

Stiftelsen Värmlands Museum har ett betydande ansvar som sakkunnig samrådspartner åt kommun och länsstyrelse. Länsmuseet är kommunernas naturliga remissinstans och konsult i kulturmiljöfrågor.

Detta har kommit till uttryck i bl a kulturhistoriska inventeringar och medverkan vid urval och uppföljning av byggnadsvårdsarbeten. Härtill kommer länsmuseets deltagande i restaureringar och övrig byggnads- och kulturvårdande verksamhet, vilket framför allt sker genom råd och anvisningar till statliga, kommunala eller enskilda fastighetsägare. Till länsmuseet kan allmänheten vända sig med frågor om bl a underhåll och ombyggnad av äldre bebyggelse.

På länsmuseet lagras data om kulturmiljön i form av regionala inventeringar av fornlämningar, prästgårdar, industriminnen mm samt kommunvisa sammanställningar över utförda bebyggelsehistoriska undersökningar. I länsmuseets verksamhet ingår också att tillsammans med kommun och intresseorganisationer använda inventerings- och dokumentationsmaterial för att levandegöra kulturmiljön. Vidare bör också påpekas länsmuseets opinionsbildande roll i samband med utställningar, offentliga föredrag, publiceringsverksamhet etc.

I en framtid kan också lokala museienheter inom länsmuseets ram i varje kommun i länet bli en viktig resurs i arbetet med kulturmiljövården, både för planfrågor och för levandegörande etc.

Enskildas insatser

Den ökade medvetenheten om värdena i kulturmiljön har banat väg för en bred och betydelsefull byggnads- och kulturvård genom enskildas och intresseorganisationers insatser.

Detta belyses i de viktiga åtgärder som på enskilt initiativ utförts i olika gårds- och bebyggelsemiljöer, där bevarandevärdena tidigt uppmärksammats och präglat det allmänna medvetandet. Sålunda har t ex flera enskilda fastighetsägare i Sunne kommun på ett föredömligt och förtjänstfullt sätt renoverat äldre byggnader, vilket uppmärksammats och hedrats med de diplom som länsmuseet och länsstyrelsen i samarbete utdelat för sådana insatser sedan det europeiska byggnadsvårdsåret 1975. Sunne ligger här på en hedrande andraplats i länet med dubbelt så många utdelade diplom som genomsnittskommunen.

Att stimulera enskildas engagemang på byggnads- och kulturvårdens område hör till en av kulturmiljövårdens viktigaste uppgifter. Ett

i första hand en uppgift för kulturnämnden att ta tillvara och utveckla dessa resurser. Kulturnämnden bör också få huvudansvaret att samordna föreningarnas medverkan i genomförandet av programmets intentioner.

Som en grund för den fortsatta hanteringen av kulturmiljöprogrammet kan följande punkter uppställas:

- * Kommunens byggnadsnämnd och kulturnämnd bör inom ramen för sina respektive uppgifter initiera och fullfölja de åtgärder som ryms inom kommunens ansvarsområde för kulturmiljövärden.
- * Kommunens byggnadsnämnd och kulturnämnd bör tillsammans med länsstyrelsen och länsmuseet vidareutveckla insatserna för information och samarbete med ägare och brukare av kulturhistoriskt värdefulla fastigheter.
- * Kommunens byggnadsnämnd bör regelmässigt höra länsmuseet i ärenden som berör kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller miljöer.
- * Kommunen bör genom fortsatt och ökat stöd engagera intresseorganisationerna i fullföljandet av kulturmiljöprogrammet.
- * Länsstyrelsen bör inom ramen för sina uppgifter i samhällsplaneringen beakta de utpekade intressena i kommunen och samordna olika regionala myndigheters verksamhet med hänsyn härtill.

Kommunal planering som skydd för kulturmiljön

De grundläggande kraven på varsamhet och hänsyn till kulturvärdena i den nya lagstiftningen på området (NRL, PBL, KML) är av den arten att de alltid skall iakttas av fastighetsägare. Dessa krav blir av naturliga skäl mer eller mindre långtgående, beroende på hur värdefull en byggnad eller en bebyggelsemiljö är. Vissa objekt ger en allmän bild av den kulturhistoriska utvecklingen. Andra belyser eller sammanfattar tydligare viktiga drag i kommunens eller tätortens historia och har därigenom ett större skyddsvärde.

Kommunen och länsstyrelsen har ett ömsesidigt ansvar för att dessa intressen säkerställs och vårdas. Detta innebär också ett delat ansvar för att initiativ tas till särskilda insatser och åtgärder. I den allmänna utvecklingen inom kulturmiljövärden, innebärande en vidgning av intresset från de enstaka unika objekten till att också omfatta de vardagliga miljöerna, har både målet att bevara och formerna för bevarandet mer och mer kommit att integreras i den fysiska samhällsplaneringen. De kulturhistoriska intressena kan och bör tillgodoses i den kommunala planeringen för markanvändning och byggande. Plan- och bygglagen tillhandahåller i detta fall tre olika planinstrument: översiktsplan, detaljplan och områdesbestämmelser.

Översiktsplan

I översiktsplanen ges grunddragen för markanvändning och bebyggelseutveckling samt en överblick över bestämmelser och planer

detaljplan kan ge men i sådana lägen där bindande bestämmelser behövs endast i några få avseenden kan områdesbestämmelser vara användbara.

För att säkerställa bevarandeintressena kan kommunen genom områdesbestämmelser, ungefär på samma sätt som genom detaljplaner, utvidga den tillståndspflicht som normalt gäller till att omfatta exempelvis byte av färg, fasad- eller takmaterial eller andra ändringar som avsevärt påverkar en byggnads yttre. Hit hör även att bygglovpflicht kan införas för jordbrukets och andra näringars ekonomibyggnader. Även rivning, underhållsåtgärder, schaktning, fyllning och trädfällning kan lovpliktigas genom områdesbestämmelser.

Byggnaders placering, utformning och utförande liksom andra betydelsefulla inslag i miljön som parker, gator, torg och andra allmänna platser kan likaså regleras av områdesbestämmelser. Skyddsbestämmelser kan också antas för kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller miljöer.

trivsel som ej bör underskattas och är ett av de grundläggande skälen till att äldre bebyggelse bör bevaras så länge och i så stor utsträckning som möjligt.

Denna inställning innebär ju ingalunda att allt gammalt skall bevaras, inte heller att det som bevaras skall bevaras för all framtid. Allra minst ligger däri något negativt till ny bebyggelse. Tvärtom syftar denna inställning till en fortsatt naturlig förnyelse av samhället på det gamlas grund där nya årsringar läggs till utan att nödvändigtvis alltid utradera det gamla.

Bevara huz?

Om allt inte skall bevaras för all framtid så bör dock allt bevaras så länge det bevaras. Med detta menas att så länge en byggnad finns till, det må vara längre eller kortare tid, så bör den få behålla den karaktär och personlighet som är dess egen. De flesta exemplen på förändringar av fönster, fasadmateriäl etc är förödande. Befintlig bebyggelse bör behandlas respektfullt och varsamt!

Bevara vad?

Byggnader i allmänhet bör alltså behandlas med respekt och varsamhet men ingen tänker sig att de skall bevaras i all evighet. Tvärtom, förr eller senare har de tjänat ut, kanske för att ersättas med en ny tids byggnader. Så är det och så bör det vara.

Men bland den befintliga bebyggelsen finns det vissa byggnader som vi av olika skäl tycker är mer värdefulla än de andra. Sådana byggnader är det mer angeläget att bevara, inriktningen bör i princip vara att de skall bevaras för all framtid. En första förutsättning för att det skall lyckas är att dessa byggnader blir identifierade och utpekade och att deras ägare men också samhällets beslutsfattare av olika slag blir informerade härom. En andra förutsättning är nog att de inblandade delar dessa åsikter. Finns det sådana byggnader i Sunne?

Det kan också finnas miljöer som är särskilt värdefulla eller speciella särdrag, som är karaktäristiska för just vår tätorts framväxt och som det kan vara angeläget att försöka slå vakt om. Det är frågor av det här slaget som ett kulturmiljöprogram vill besvara.

Sunne-bornas roll

Vad kan Sunne-bornas i allmänhet göra för att befrämja en utveckling där Sunnes rötter och ursprung finns kvar i stadsbilden vid sidan av det nya? Vad kan vi i vår egenskap av allmänhet göra för att vara rädda om Sunne?

Jo, framför allt kan vi själva bli mera intresserade av dessa frågor, mera medvetna om att bevarandefrågor är viktiga för vår trivsel och trygghet, medvetna om att det inte enbart handlar om att bevara ett och annat gammalt hus för dess egen skull. Det handlar om att därigenom bevara vår egen förankring bakåt samtidigt som vi också ger oss själva en mer varierad och berikad stadsbild.

finnas med. Även i sin hantering av byggnadsärenden och i sin rådgivande verksamhet har kommunen stora möjligheter att bedriva ett värdefullt bevarandearbete. Genom att i sin egen verksamhet visa att man tar dessa frågor på allvar får kommunens agerande betydelse inte enbart i de aktuella fallen utan även indirekt som en opinionsbildande effekt: kommunen visar själv att bevarandefrågor är viktiga, fullt i nivå med andra samhällsintressen.

För att kommunen skall kunna leva upp till de krav och förväntningar som ställs på den i dessa frågor måste kommunen genom inventeringar och kulturmiljöprogram - som detta - ta fram kunskap och underlag för sin verksamhet.

I vissa fall kan fråga om ersättning uppstå. Det gäller i första hand när sådana bestämmelser införs i en plan, som väsentligt inskränker en fastighetsägares förfoganderätt eller byggrätt, jämfört med befintliga förhållanden. I vissa fall, när bevarandet är av särdeles stor betydelse, måste kommunen vara beredd att vid behov ta sådana kostnader. Även kulturminnesvård är en kommunal investering för framtiden!

särskilt värdefulla (= särskilt beaktansvärda!) från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, inte får förvanskas.

På sätt och vis ännu intressantare ur vår synpunkt är 3 kapitlets paragraf 10. Där står: "Tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara." Med andra ord förutsätter lagen att byggnader i allmänhet har sådana värden - naturligtvis i växlande grad. Detta gäller således inte enbart särskilda byggnader som är speciellt utpekade och som paragraf 12 handlar om. Lagen inför här något nytt, nämligen att alla byggnader har dessa värden, mer eller mindre, och att de skall behandlas "varsamt" så att dessa värden tas till vara. Om denna inställning blir känd och accepterad, om vi blir laglydiga gentemot PBL 3:10, då har kulturminnesvärden gjort sitt största genombrott någonsin och blivit vad den borde vara: en vardagshantering.

KML

Den nya kulturminneslagen innehåller i ett lagpaket de gamla lagarna om fornminnen, byggnadsminnen, kyrkor och utförsel av vissa äldre kulturföremål ur landet. I stora drag är det de gamla lagtexterna som återkommer men vissa förändringar har skett.

Den viktigaste nyheten i lagen och det som är intressant i detta sammanhang är de signaler som förs fram i lagens inledande paragraf och de förtydligande resonemang som anförs i propositionstexten.

KML:s första paragraf lyder:

"Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö.

Ansvar för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas."

Här möter vi de nya övergripande begreppen kulturmiljö och kulturmiljövård: "...väljer jag [kulturministern] i det följande att använda uttrycket kulturmiljövård som en sammanfattande benämning för värden av den av människan skapade miljön. I det kulturmiljövårdande perspektivet bör ansatsen vara att de kulturkvaliteter som alltid finns i den byggda eller odlade miljön bör lyftas fram och tas tillvara som en tillgång för dem som bor, lever och vistas där."

Kulturmiljövård är inget specifikt, sektorsavgränsat verksamhetsområde, framhåller kulturministern: "Tvärtom måste det ankomma på varje medborgare och varje myndighet - statlig eller kommunal - att bidra till den hantering av miljön som jag förespråkar men som jag också bedömer svara mot vad en stark opinion kräver." Och vidare: "Genom PBL har kommunerna givits ett uttalat ansvar för en markanvändning och en bebyggelseplanering som tillgodoser de kulturhistoriska intressena." Och vidare: "I den offentliga sektorn är det nödvändigt att ett kulturmiljövårdande synsätt finns i alla de verksamheter som påverkar markanvändning och byggande."

ATT VARA RÄDD OM I SUNNE

Sunne-egenskaper

Vilka särdrag finns det i Sunne tätort som, även om de inte alla nödvändigtvis är unika just för Sunne, ändå kan sägas vara karaktäristiska och värda att slå vakt om?

- * Det gamla vägnätet, som fortfarande kan spåras i stadsplanen: Ambergsvägen och dess förlängning Långgatan, Höglundagatan och dess förlängning Skäggebergsvägen samt Ekebyvägen; dessa tre infartsvägar möts fortfarande i det gamla vägskälet vid Lerbrobacken. Den gamla vägen från detta vägskäl ned till bron vid sundet kan också fortfarande urskiljas i planen: den följer först Kvarngatan men vid nuvarande "Teatertorget" viker den snett norrut och ansluter i nuvarande Storgatan. Nya Sparbankshusets sneda lokalisering i förhållande till dagens gatusträckningar kan alltså berätta en del av Sunnes gamla historia för den som är uppmärksam och "läser" gaturummet.
- * Den oplanerade framväxten av samhället.
- * Variationen. Blandningen av nytt och gammalt, stort och smått, stad och land.
- * Traditionella byggnadsmaterial: falsplåt, lertegel och skiffer på taken, träpanel och puts på väggarna.
- * Traditionell färgsättning med ljusa färger på trä och puts, ofta falurött på bodar och andra uthus.
- * Den måttfulla skalan: inte allt för stora hus, vare sig på längden eller höjden.

De tre första punkterna hänger på sätt och vis samman. Det handlar om det oväntade, det irrationella, det avvikande. Tänk på huset Storgatan 31 ("Nyfiket"), som nästan sticker takhörnet i sidan av sparbankshuset. "Vän av ordning" tycker kanske att det bör tas bort. Men i stället bör det få vara kvar, inte bara för att det i sig är en bra representant för de allt mer fåtaliga gamla trähusen i centrum, som just därför är viktiga att bevara, utan också för att det så tydligt signalerar en typisk Sunne-egenskap: blandningen, omväxlingen, det oplanerade.

Det är angeläget att Sunne inte planerar bort de här Sunne-egenskaperna. Tvärtom bör Sunne i sin planering slå vakt om dem. Det kanske kan tyckas vara omöjligt att planera fram det oplanerade. Men det går. Framför allt går det att genom planering få fram variation, motverka enformighet och stereotypi. Nästa gång ett stort byggprojekt i stil med polishuset byggs i Sunne bör det givetvis utformas på ett sätt som bättre anknyter till den lokala byggtraditionen. Varför inte så att det ger intryck av ett antal sammansatta huskroppar?

Sunne-miljöer

Det går att urskilja ett antal speciella Sunne-miljöer. Det kan vara svårt att dra exakta gränser på en karta, i verkligheten är de

Storgatan finns några byggnader som är uppenbart misshandlade och som vore värda ett bättre öde, både på grund av sitt eget värde och genom läget i denna "Sunne-miljö". Längre norrut på västra sidan av gatan ligger två bostadshus något indragna från gatan. De är förmodligen mangårdsbyggnader till bondgårdar, vars uthus rivits. Av dem är Bengster-gården i högsta grad bevaransvärd. Det är också angeläget att dess fria läge bibehålls.

Långgatans karaktär av småstadsgata i en svensk trästad bör bibehållas och förstärkas. Det är då angeläget att befintlig äldre bebyggelse bevaras i så stor utsträckning som möjligt och med bibehållen, i vissa fall återställd, karaktär. Ny bebyggelse bör utformas och lokaliseras med hänsyn härtill. Gatubeläggningen av sten bör behållas och vid behov kompletteras. Trottoarer och gatubelysning bör utformas i anslutning härtill.

- E** Lerälven. Området kring nedre delen av Lerälven, ungefär från Älvgatan 27 (nr 20 på listan över särskilt beaktansvärda hus) till järnvägen, får sin speciella karaktär genom älvens slingrande och oregelbundna lopp. Bebyggelsen är huvudsakligen från tiden sekelskifte-trettiotal. Den är tämligen anspråkslös, enkel och småskalig och det är just dessa egenskaper, i kombination med det slingrande vattendraget, de oregelbundna tomterna och vegetationen, som ger området dess kvaliteter.

Eftersom Lerälven i så hög grad präglar området är ett bibehållande av älven i dess nuvarande lopp en första förutsättning för bevarandet av denna "Sunne-miljö". Må således alla uträtnings- och kulverteringsplaner få stanna på arkivhyllan. Befintlig bebyggelse bör bevaras så långt det går och underhållas med bibehållen karaktär. Okänsligt utförd nybebyggelse slår lätt sönder områdets egenart. Det vore således önskvärt att den kunde styras i riktning mot anspråkslöshet, småskalighet och oregelbundenhet vad gäller byggnaders placering.

- F** Skäggebergsvägen. Området kring Skäggebergsvägen från Långgatan till Storgatan. Skäggebergsvägen utgör Höglundagatans gamla fortsättning ner mot vägskälet vid Lerbrobacken och är alltså en del av den ena av de två gamla infartsvägarna norrifrån. Vägen omges av bebyggelse från olika tider och av skiftande karaktär. Äldst är Lerbrobackens herrgårdsliknande byggnad från ca 1850. Närmaste granne är huset på stg 346M, byggt någon gång under 1800-talets andra hälft. Villa Helios och Cederbergiska huset är typiska "träslott" från sekelskiftet. I områdets västra del finns ett antal villor från 1920-30-tal, mestadels med typiskt brutna tak. Funkisvillor och hyreshus från olika tider finns även i området. Trots bebyggelsens stora variation upplever man ändå området kring Skäggebergsvägen som en behaglig och harmonisk bebyggelsemiljö. Husen är mestadels välbevarade och det är angeläget att byggnader från olika tider får behålla sin egen karaktär vid renovering och underhåll.

Sunne-hus

I Sunne tätort finns en avsevärd mängd enskilda byggnader som har sådana kvaliteter att de kan sägas vara särskilt beaktansvärda.

SÄRSKILT BEAKTANSVÄRDA BYGGNADER I SUNNE

Nr = löpande numrering
 Fastighet = fastighetsbeteckning
 Adress = gatuadress
 Namn = benämning i folkmun
 Typ = byggnadskategori

<u>Nr</u>	<u>Fastighet</u>	<u>Adress</u>	<u>Namn</u>	<u>Typ</u>
1	Skäggeberg 6:2	Fabriksgat 4	Dahlqvists Plåt	Industrilokal början av 1900-talet

Verkstad, 2-våningslänga i oputsat tegel, tegeltak, sadeltak.
 Bra exempel på tidig industrilokal.

I denna fabrikslokal har olika produkter, främst med anknytning till jord- och skogsbruk, tillverkats. Som exempel kan nämnas: bogträ, lokor, selkrok, selsmide, timmerdoningar, släpkälkar, arbetsvagnar, gödselkärror, alerskalkar. Riksdagsmannen Alfred Persson, "selkungen" på Björnsbyholm, tillverkade hästselar. När verksamheten var som mest omfattande hade han ett 40-tal sadelmakare, som satt hemma och sydde medan smeder, snickare och målare tillverkade olika sorters lokor i "världens största lokfabrik". Produkterna gick även på export.

Verksamheten drevs från 1927 av David Berggren. Under 30- och 40-talen hade verksamheten sin höjdpunkt och sysselsatte ett stort antal människor. Där tillverkades även likkistor, fönster och dörrar. Hästdonstillverkningen upphörde på 1950-talet. Senare tillverkades bl a den s k Berfor-haken, en speciell vändhake, avpassad att användas tillsammans med motorsåg.

Byggnaden har tidigare varit känd under namnen Sunne Smides- och Snickerifabrik och Berggrens verkstad.

2	Sunne Klockargård 14:10	Storgatan 20	Hotell Sunne	Hotellbyggnad, 1903
---	----------------------------	--------------	--------------	------------------------

Huset är byggt av s k knubb, d v s plankbitar i murbruk. Hade tidigare en rikt artikulerad fasad av hyvlad panel men har efter fasadrenovering för ca 10 år sedan ett mer utslätat yttre lockpanel. 1989 har huset försetts med ett omfattande arrangemang av balkonger på södra långsidan och yttertrappor/balkonger på västra gaveln. Husets egenvärde, läge och lokalhistoriska betydelse skulle väl motivera ett återställande av fasadens karaktär.

Byggt 1902-03 under namnet Sunne Hotell av J P Fryk, Sundsvikssågens grundare. Innehöll bl a kontor och tjänstebostäder för sågverket. Ruth Mård kom till hotellet ca 1930 och drev det som ägare under närmare 50 år.

3	Sunne Klockargård 14:10	Storgat 21	Ramströmshuset	Affärs- och bostadshus, 1870
---	----------------------------	------------	----------------	------------------------------------

3-våningshus med stor frontespis på vardera långsidan, timrat med lockläktpanel, vitmålat, sadeltak med falsplåt, kolonnuren balkong på framsidan, stor tillbyggnad i 3 våningar på baksidan. Huset är renoverat med väl bevarad karaktär och är en av de mer betydelsefulla byggnaderna i Sunne centrum.

Kallades Wennerströmska gården efter järnhandlare Wennerström, som ägde huset från början av 1900-talet. Handlanden C G Norling byggde huset 1870 och drev affär där. 1872 bildades Sunne Handels AB med en föreståndare, som hette J A Blaviér. Wennerström byggde ut huset och drev järnhandel där, "Öster Järnboa".

Ca 1930 flyttade Lars Ramström sin tryckeriverksamhet till fastigheten. Han var även pappersgrossist och hade bokbinderi.

Huset är det äldsta i kv Haga.

- 4 Sunne Storgat 19 Sveamagasinet Affärs- och
Klockargård 16:2 bostadshus,
ca 1900

Timrad byggnad i 1½ våning, lockläktpanel, två frontespiser på vardera långsidan. Prydligt upprustat varvid dock det ursprungliga falsplåttaket bytts ut mot ett tegelpräglad plåttak.

Sunne Privata Samskola drevs här under tiden före första världskriget. En av lärarna var Gunnar Serner, mera känd under sitt författarnamn Frank Heller.

Selma Lagerlöfs goda vän Fanny Huss hade affär i huset. Selma köpte sina hattar där. Hon deltog i slädpartiet, som Fanny Hus ordnade. Denna och Erika Norén på Leran var Selma Lagerlöfs väninnor i Sunne.

- 5 Sundsvik 16:9 Strandväg 3 Villa, 1907

Villa i jugendstil, 1½ våning, klädd med stående och liggande spontad panel, blå med vita snickerier, brutet valmat tak, originalfönster med komplicerad spröjsning.

Johan Westerberg byggde huset 1907 och drev slakterirörelse i byggnaden närmast i söder, nuvarande Strandvägen 1.

- 6 Skäggeberg Långgatan 5 Edgrenshuset 1. Bostadshus,
14:18 1910
2. Gårdshus

Bostadshus i 2 våningar, klätt med stående och liggande spontad panel, vitt med gråa omfattningar, frontespis på vardera långsidan. Huset är originellt med sina snedställda utbyggnader i hörnen mot gatan.

Huset byggdes av patron Edgren, som kom till Sunne från Olsäter. Han var en originell man, stor till växten, med en mullrande röst och svor så det osade. Han importerade kinesiska cyklar och ägnade sig också åt vidlyftiga skogs- och andra egendomsaffärer.

Huset har inrymt häradsskrivarkontor med Axel Söderberg som häradsskrivare. Lastbilscentralen har en tid haft kontor i fastigheten.

Gårdshus med bostad.

- 7 Amberg 3:4 Trädgårdsg 25 Övergaardshuset Bostadshus,
ca 1930

Rödmålat bostadshus i trä i 2 våningar, lockläktpanel.

Byggt av civilekonom Gudbrand Övergaard, som var köpman i Sunne. Han var bror till J P Fryks svärson Ingvald och var i början anställd på Sundsvikssågen, vilken han senare övertog.

- 8 Sundsvik 8:4 Kvarngat 1 Gamla Konsum Affärs- och bostadshus, 1920-tal.

Putsat stenhus i 2½ våning, brutet tak med vindskupor.

Sunne Handelsförening drev sin verksamhet här fram till öppnandet av Domus ca 1960. Verksamheten var uppdelad i småbutiker såsom mjölkaffär, charkuteriaffär, sybehörsaffär, speceriaffär. Ingång i hörnet. "Per i Sunne", Per Johansson, var en föregångsman inom konsumentkooperationen.

Huset har också inrymt tidningsredaktion, Sunnebygden.

- 9 Sundsvik 4:3 Kvarngat 20 Teaterhuset Affärs- och bostadshus,

Stenhus i 2½ våning, ursprungligen putsat, nu inklätt mot Kvarngatan med ljusgrå förvanskad kalksandsten, brutet tak, falsplåt, vindskupor.

Teaterhuset byggdes ursprungligen i 1 våning av byggmästarna Johan och Emanuel (Manne) Östlund från Östra Ämtervik. 1920 påbyggdes huset med en andra våning av en biografägare Andersson från Örebro. 1925 skedde ytterligare en ombyggnad till nuvarande utseende.

I huset har alltsedan 1914 funnits biograf. Teaterbion var då den byggdes, som namnet anger, både teater och bio. En biobiljett 1914 kostade 10 öre för barn och 25 öre för vuxna. Att gå på teater ansågs som mycket högtidligt. Då klädde herrarna upp sig i överrock, frack och hög hatt. Damerna kom i dyrbara pälsar. I pausen gick herrarna ut i foajén och pratade affärer. Efter föreställningen gick man till Hotell Nilsson och avslutade kvällen med mat och dans. Vid teaterföreställningarna satt alltid en polis eller fjärdingsman längst bak i salongen. Detta för att lugna ner publiken om den blev alltför livlig! En brandman var stationerad uppe på scenen då man var rädd för brand.

I början av 1980-talet bytte Teaterbiografen namn till Maxim. Sedan 1986 heter lokalen Röda Kvarn.

Huset har inrymt många affärer. Nya konditoriet från 1914 till 1968. Konditoriet hade utsmyckningar av konstnären Paul Piltz med motiv från arbetslivet i skogen. Innehavare under åren var bl a Kerstin Andersson, fröken Nyström och Elsa Ström.

- 10 Sundsvik 9:1 Järnvägsg 12 Östbergshuset 1. Kontors- och bostadshus, 1920-tal.
2. Villa, ca 1900

1. Kontors- och bostadshus i 3 våningar i en saklig 20-talsklassicism, gulputsat tegel med gråa detaljer, tegeltäckt sadeltak med helt valmade gavlar, kraftigt våningsband avgränsat i tredje våningen.

Byggnaden är uppförd av Sunnes store byggmästare Gustaf Östberg från Gräsmark. Han byggde även Samrealskolan, nuvarande Fryxelliska skolan. Huset har inrymt landsfiskals- och häradsskrivarkontor.

2. Bostadshus, timrat i 1½ våning, uppfört strax efter sekelskiftet, klätt med stående och liggande spontad panel, rött med gråa detaljer, tegeltäckt sadeltak.

Villan innehöll resanderum och café. En trogen gäst var Vadmal: Johan(sson), far till Ernst Rolf.

Terasserveringen invigdes varje första maj av Sunne Musikkår.

11	Sundsvik 6:6	Storgat 27	Larsson &
Björkman | Affärs- och
bostadshus,
senare hälften
av 1800-talet |
|----|--------------|------------|-----------------------|---|

Stående och liggande panel. Har haft tornliknande tak.

En av ekonomibyggnaderna till Sundsviks gård (Slottet). Ursprungligen gårdsmejeri. Vid sekelskiftet fanns slakteri där. I byggnaden har inrymts speceriaffär med olika innehavare såsom C K Wiklander, Ritzén samt Larsson & Björkman. Byggnaden har även inrymt mjölkaffär och fruktaffär samt café.

12	Sundsvik 6:7	Storgat 25	Slottet	Affärs- och
bostadshus,
1848 |
|----|--------------|------------|---------|------------------------------------|

Timrad byggnad i 3 våningar, klädd med lockläktpanel, rosa med vita detaljer, lanternin på taket.

Slottet byggdes av kommissionslantmätare Loberg strax före 1850, troligen 1848. Förutom bostäder fanns i huset apotek, handelsbod och poststation. 2 nästan kubiska flyglar fanns. Dessa flyttades söderut till den ännu kvarstående kvarnen, där ladugård och kvarn till slottet fanns. I den ena flygeln inrättades den berömda Bergholtzska rakknivsfabriken, som ägde bestånd under några år i början av 1900-talet. På kartan från 1863/65 finns en omfattande parkanläggning hörande till Slottet.

Huset har ägts av olika privatpersoner, av banker samt sedan ca 1930 av kommunen. Vid sekelskiftet hade C W Jansson skrädveri i huset. Fram till 1913 fanns de berömda trätrottoarerna på gatan utanför. Under kriget var lokala kristidskontoret inrymt där och även Sunne köpings kommunalkontor.

13	Brobyäng 2:8	Zandergat 2	Fd Thudéns
bageri | Uthuset, ca
1900 |
|----|--------------|-------------|----------------------|---------------------|

1-vånings träbyggnad, lockläktpanel.

Uthuset är ett bra exempel på de annexbyggnader där man ofta kombinerade någon sorts verksamhet med enklare bostadsutrymmen. Detta var vanligt i samhällen som Sunne. Här fanns bl a bageri med försäljning i bostadshuset mot gatan. Verksamheten gick under benämningen Thudéns bageri och kreaturshandel.

14.	Sunne
Klockargård 11:3 | Bangränd 4 | Bostadshus,
ca 1920 |
|-----|---------------------------|------------|------------------------|

Faluröd lockläktpanel.

Byggt av orgeltramparen och kyrkojordsarrendatorn August Enberg, Anders Fryxells skjutspojke.

- 15 Sundsvik 14:11 Älvgatan 20 Lundbergshuset Bostadshus, 1870-tal
- 1-familjs-, bostadshus, 1½ våning, timrat, lockkläktpanel, grått med gröna fönsterbågar, sadeltak med tätkorrugerad plåt, öppet tomt, välbevarat.
- Lundbergshuset har fått sitt namn efter Lundberg, som var rättare på egendomen Löta. Huset är förmodligen ett av de äldre vid Lerälven. Det har kvar åtskilligt av sin ursprungliga karaktär. (Rivet 1990).
- 16 Sunne Brädgårdsg 11 Liljan f d ordenshus, nu bostadshus, 1902
- Klockargård 18:3
- Bostadshus i 1 våning, faluröd lockkläktpanel med vita snickerier, tegeltäckt sadeltak, de klassicistiska portalomfattningarna tillkom på 30-talet.
- Det var ursprungligen lokal för NTO-logen Liljan, ett ordenshus således, och Sunnes första profana samlingslokal. På 30-talet blev huset bostäder för sågverksarbetare.
- 17 Sundsvik 2:1 Järnvägsgat 10 Järnvägsstation, 1913
- Putsat tegelhus i 2 våningar, gult med vita fönsterbågar, tegeltäckt valmat sadeltak.
- Fryksdalsbanan och dess stationer byggdes av Kil-Fryksdalens Järnvägs AB, ett bolag bildat av lokala, fryksdalska intressenter. Bandelen Kil-Sunne stod klar 1912, Sunne-Torsby 1914. Trafiken drevs av BJ (Bergslagens Järnvägar). Banan var inte någon lysande affär. Först andra världskrigets transportbehov gjorde den lönsam. I samband härmed sålde de lokala ägarna till SJ.
- Den kom många rallare från Västergötland. De flesta blev kvar i Sunne som stationskarlar och stinsar. De tillförde Sunne mycket, bl a trädgårdskunnande. Lokpersonalen var förlagd till Sunne.
- 18 Sundsvik 13:19 Verkstadsg 6 Sjövillan Villa, 1929
- Sunnes första hus av lättbetong, byggt av byggmästare G Östberg för landsfiskalen Carl Lindh. Första huset i Sunne, vilket uppvärmde med vatten från Fryken. Villan var under en tid privat sjukhem.
- 19 Sundsvik 1:9 Älvgatan 8 Villa, 1920-tal
- Bostadshus, 1-familjs, i 1½ våning, klätt med stående sponta-panel, gult med vita fönsterbågar, brutet, valmat tegeltak.
- Ett bra exempel på bostadshus från 1920-talet. Det är byggt av järnvägskonduktören Magnus Johansson, som kallades "Pepparkaks-Magnus", sedan han i sin ungdom sålt pepparkakor på Kils järnvägsstation. Många hus i det här området vid Leran var uppförda av "järnvägare".

Faluröd lockpanel.

Sista återstoden av garveriverksamheten vid Lerälven. Garveriet drevs av garvare Löfvenholm, som efterträddes av Viktor Bergholtz, bror till "Rakknivs-Berholtz". Garveriverksamheten pågick till mitten av 1930-talet. Därefter har det huvudsakligen varit bilverkstad.

Tegelhus i 3 våningar samt inredd vind, brutet tak, falsplåt, putsad bottenvåning, i övrigt synligt tegel.

Detta pampiga, stadsmässiga hus är byggt av byggmästare Emanuel Jansson för köpman Alfred Bergström. Denna ägnade sig åt skiftande affärer, bl a åkerirörelse, skrädmjölstillverkning i kvarnen inne på gården. I hörnet, där en skoaffär nu är belägen, fanns tidigare Curts konditori och därefter Sohls konditori.

Stående lockläktpanel, tegeltak. Huset har kvar sin ursprungliga karaktär men fönstren har bytts ut.

I huset drevs hotellverksamhet under namnet Privathotellet. Hotellet drevs av fröken Bykvist fram till 1920-talet. En driftig innehavare var senare fru Hanna Jonsson, som höll på med rörelsen till slutet av 1930-talet. En tid var där kommunal ölstuga med namnet Löven. Under en tid fanns i huset skolbespisning, där elever från realskolan åt.

Lockläktpanel, stora fönsteröppningar.

Byggt av E August Nilsson, som var Sunnes första kommunalkamrer. I början av 1920-talet öppnade brorsonen Ruben Nilsson färgaffär i huset. Där fanns också skoaffär, Sunne skohandel, som drev av G T Wennerlund.

Lockläktpanel, stora fönsteröppningar.

Byggt av slaktaren Otto Berg. Bergs slakteri låg inne på gården till mitten av 1930-talet. Bland verksamheterna i fastigheter kan nämnas C W Janssons skrädderi, Nymans bageri och café, J & F Nilssons köttaffär.

25 Sundsvik 5:11 Kvarngat 10 Affärs- och bostadshus, 1928-29

Putsat, första vinkelbyggda, murade huset i Sunne, jugendstil.

Byggt av byggmästare Östberg för Karlstads sparbank. Denna bankverksamhet upphörde i början av 1930-talet. Sunneortens mejeriförening hade kontor där fram till 1960. På 1960-talet hade Sunne Jordbrukskassa sin verksamhet i huset. På andra våningar hade tandläkare Greta Carlsson mottagning och bostad till mitten av 1970-talet. Under en tid fanns i huset Eriksson & Beermarks sybehörsaffär. Numera har Sunne Trafikskola lokaler där.

26 Sundsvik 8:7 Kvarngat 3 Wiklandershuset Affärs- och bostadshus, ca 1920

Lockläktpanel. Huset är nästan orört till sitt yttre, ett av de få bevarade i Sunne.

Handlanden C K Wiklander drev affärsrörelse i huset. Sönerna Konrad och Gösta övertog rörelsen. Firman hade speciella kontakter med fiskhandlare i Göteborg och var känd för den finaste sillen i Sunne. Theodor Clareus hade urmakeri i huset. Där har också funnits radio- och TV-affär och på senare år studieförbund.

27 Sundsvik 1:24 Storgat 22 A Brovaktstugan Villa, 1800-talets slut

Villa, trähus med stående och liggande spontad panel, frontespis på vardera långsidan, framtill veranda med balkong, sadeltak, ett fönster förstorat till skyltfönster.

Brovaktstugan är ett hus av central lokalhistorisk betydelse för Sunne. Den var under många år bostad åt brovaktaren Vilhelm Andersson, Bro-Ville, som var brovaktare från ca 1912 och under många år framåt. Han hade polismands befogenhet i angelägenheter som rörde bron. Båtarna signalerade med sina ångvisslor när de närmade sig, varvid Bro-Ville störtade ut oavsett natt eller dag och fällde bommarna och öppnade bron. Bro-Ville hade som extrainkomst att sälja gäddor som han köpte av besättningen på timmerbogserarna. Vilhelm Andersson efterträddes av Olov Hedström.

I huset fanns också polisstation med två celler fram till 1952. Polisman Gunnar Hedqvist med fru hade sin bostad på andra våningen. Sedan flera år har kulturkansliet sina lokaler där.

28 Sundsvik 1:28 Storgat 28 "Systrarna Larsson" Affärs- och bostadshus, 1884

Timrat i 2 våningar, klätt med liggande spontad panel, ljusblått med vita snickerier, våningsband, hörnpilastrar, takutsprång med profilerade konsoler, rikt artikulerad panelarkitektur, sadeltak med falsplåt, på baksidan glasveranda och täckt balkong med snickarglädje.

Byggt av urmakare Andersson. Urmakare Adolf Nilsson tog över, byggde till huset västerut och hyrde ut den gamla delen till Systrarna Larssons sybehörsaffär. Halvbrodern Oskar Nilsson övertog urmakeriet. Från omkring 1970 och tio år framåt hade Pressbyrån lokal i huset.

29 Sundsvik 1:33 Ekebyväg 56 Ekebyhuset Flerfamiljshus
1909

Bostadshus i 2½ våning, klätt med liggande spontad och stående spontad panel, våningsband, rikt artikulerad fasad, ljusgrått med vinröda fönsterbågar, stor frontespis på vardera långsidan, sadeltak, pannplåt.

Byggt av sadelmakare O Eklund, som arbetade åt "Selkungen" (se nr 1) och kallades länge Eklundshuset. Här låg Ekebykonditoriet. Dr Nils Hedstrand hade praktik i ca 20 år i huset. Senare hade ögonläkare Bo Sonnsjö mottagning där.

I fastigheten har ytterligare verksamheter varit inrymda. Tre systrar Lorang från Stockholm hade modeaffär.

Författaren Göran Tunström bodde i Ekebyhuset under några år efter faderns död.

30 Kvarngat 29 Affärs- och
bostadshus,
1800-talets
slut

Flyttat till platsen före 1900, klätt med liggande och stående panel, lövsågerier över fönster och i gavelhörn, gult med vita snickerier, frontespis på vardera långsidan, på baksidan veranda med balkong, snedtak.

Huset inköptes av Gustav Andersson Lidmalm från Långvak utanför Arvika. I huset fanns Hjalmar Anderssons speceriaffär. Sunne erkända sjukkasassa samt dispensärvård hade en tid lokaler där. Textilläraren Greta Björkman startade och drev tillsammans med Elin Björklund och Annie Jansson Konstflit.

31 Kvarngat 27 Lidmalms
bosättning Affärs- och
bostadshus,
1914

Stenhus i 2 våningar, putsat i rött, helt avvalmat sadeltak med falsplåt.

Byggt av Gustav A-son Lidmalm. Han var en noggrann, punktlig och pretentiös herre, mycket medveten om hur hans bygge skulle utformas. Fram till mitten av 1980-talet fanns bosättningsaffär i huset.

32 Sundsvik 3:7 Kvarngat 24 Kahns Affärs- och bostadshus, ca 1900

Tidigare fanns i Sunne ca 10 hus med torn och tinnar. "Kahns" har ett torn med lökkupol, vilket ger fastigheten en karaktäristisk prägel. Stående panel.

Byggt av sadelmakare O Eklund. Makarna Nathan och Kristina Kahn startade herr- och damkonfektion i huset. Det fanns även hattmodist och syateljé med många anställda.

33 Sundsvik 1:43 Långgat 16 Sunne Turisthem Hotellbyggnad, ca 1900

Trähus i 2½ våning med liggande och stående spontad panel ljusgult med vita snickerier, frontespis på varje sida, upptill avslutade med pagodliknande tak, valmat tak med falsplåt, markerade takutsprång med profilerade konsoler, rikt artikulerad panelfasad med våningsband. Ett av Sunne centrums mest karaktäristiska hus.

Byggt som hotell av bröderna Gustaf och Axel Sundström, svensk-amerikaner. Hette från början Hotell Svea. I många år hade Gullstrands Möbler i Karlstad affär i huset. Även hyreslägenheter fanns. Sandbergs Möbler tog över efter Gullstrands.

Det var Sunne första hus med gatunummer.

34 Sundsvik 1:49 Långgat 20 "Väster Järnboa" Affärs- och bostadshus med uthus, 1862.

Liggande hyvlad panel, igensatta originalfönster och nya skyltfönster. Uthuset timrat, falurött.

Detta är ett av de äldsta huset vid Långgatan och i Sunne överhuvud taget. Sunne första bokhandel fanns här på 1800-talet. Fastigheten är mest känd som Sunne järnhandel. Drevs i många år av järnhandlare Nilsson, som också var kommunal förtroendemann. Håkansson och Andersson efterträdde Nilsson. Senare bildades ett bolag med Ragnar Persson och Buss-Jönsson från Torsby som delägare. Järnhandeln upphörde på 1980-talet.

35 Sundsvik 1:50 Långgat 22 Bergströms Bostadshus, 1890-tal

Timrat i 2 våningar, klätt med liggande spontad panel, sadelta med tegel, på baksidan veranda i 2 våningar.

Huset beboddes av redaren och sjökaptenen J O Bergström fram till 1910. Han hade sin egen ångbåt, Victoria, som han framförde med vårdslös skicklighet och egen kaj med torrdocka.

36 Sundsvik 1:53 Långgat 28 Wallinshuset Bostadshus,
1876

Timrat i 2 våningar, klätt med lockläktpanel, våningsband, ljusgult med vita omfattningar, sadeltak med falsplåt, baktillveranda i 2 våningar.

Huset har fått sitt namn efter den populära veterinären Wallin. Kamrer H Alexandersson ägde huset i många år.

37 Skäggeberg Långgat 41 Bäckhult Bostadshus,
15:1 slutet av
1800-talet

Timrat i 1½ våning, liggande och stående vitmålad spontad panel, våningsband, frontespis på vardera långsidan, trapphus baktill, sadeltak med tegel.

I huset fanns från början Bäckhults diversehandel. Bländ tidigare affärsägare kan nämnas Wiklander och Rudström

38 Skäggeberg Långgat 37 Missionskyrkan Frikyrka,
15:3 1884

Timrat i 2 våningar, stående spontad panel med grått våningsband, sadeltak med tätkorrugerad plåt, 1-vånings tillbyggnad i avvikande stil vid bakre gaveln byggd 1975.

Missionförsamlingen övertog Gräsmarks kyrkas gamla orgel i början på 40-talet.

39 Långgat 25 Broby Gästgivar- Villa, till-
gård byggd för ho-
tell och res-
taurang 1910

Anläggningen av sammanbyggda huskroppar. Huvudbyggnaden är en nationalromantisk villa, klädd med stående spontad panel, gul med vita snickerier, tegeltäckt och åt alla sidor brutet och valmat tak, frontespiser på vardera långsidan, två takkupor på varje sida. Den i etapper uppförda tillbyggnaden har under senare tid givits en enhetlig exteriör som på ett bra sätt anknyter till den ursprungliga villan i nationalromantisk stil.

Gästgivarvärdstraditionerna här vid Skäggeberg kan följas bakåt till 1600-talet. Broby Gästgivarvärd omnämns i Gösta Berlings saga. Jansson från gården Jongster byggde nuvarande huvudbyggnaden. Nästa ägare var Maria Rosén, som också drev Lekvattnets turisthotell. Tillsammans med Bil-Ola (Olof Olsson från Hälsingland) marknadsförde hon Fryksdalen som turistobjekt och organiserade bussturer.

40 Skäggeberg Långgat 23 Gullsmen Affärs- och
12:8 bostadshus,
1862

Timrat i 1½ våning. Lockpanel, rosa med vita omfattningar
Sadeltak med falsplåt. Halvfönster. Huset ger ett ålderdomlig
intryck med sina proportioner och ringa storlek. Från början
var ett skrädveri inrymt i huset (skraddare Jonsson).
Guld- och silversmed Paul Olsson bodde och verkade därefter
i huset.

41 Skäggeberg Långgat 21 Sundinshuset Affärs- och
12:9 bostadshus,
1870-talet

Timrat, gult med vita omfattningar. Frontespis på framsidan
sadeltak med tegel. Byggnaden är tilläggsisolerad och har
samband därmed fått en något förenklad fasadkaraktär. Med sin
vackra, klassicistiska portalomfattning är dock huset ett
viktigt inslag i miljön vid Långgatan.

Urmakare Sundin har gett namn åt huset. En dotter till honom ha-
senare drivit hattaffär här. I gårdshuset låg skomakeri i många
år.

42 Skäggeberg Långgat 19 Gamla Apoteket Kontors- och
12:10 Apoteket Stjär- bostadshus,
nan 1872

Timrat i 2 våningar, tillbyggt i omgångar. Stående och liggande
spontad panel. Våningsband. Gult med vita snickerier. Sadeltak
med falsplåt.

Apoteket i Sunne öppnades 1848 såsom filialapotek till Karlstad.
Resolutionen som gav apotekaren Z L Tjäder rätt att inom
Fryksdalens och övre Älvdalens odelade provinsialläkardistrikt
anlägga detta apotek är daterat 25 juli 1843. Apoteket blev
självständigt på grund av resolution 20 november 1891 med
personliga privilegier för apotekaren i Hede C F Ölander.

Efter provisorium inrymdes apoteket i Slottet 1850-1872, då det
flyttades till Långgatan. Apoteksbyggnaden eldhärjades 1878 med
uppbyggdes i samma stil påföljande år. 1974 flyttades apoteket
till sin nuvarande plats på Kvarngatan.

43 Skäggeberg Långgat 17 f d Widéns Affärs- och
12:12 sport bostadshus,
1870-talet

Huset har försetts med ny panel. Ovanför skymtar den
ursprungliga fasaden med pilastrar och rikt profilerade
takgesims. Både genom sitt egenvärde och på grund av den
känsliga miljön vid Långgatan vore det angeläget att huset fasad
återställdes.

Urmakare Olsson från Skäggeberg hade affär och bostad i huset.
På 1920-talet hade tandläkare Nygren praktik i fastigheten.
Bröderna Sivert och Folke Widén drev cykel- och sportaffär där
under flera årtionden.

44 Skäggeberg Skäggebergsv 2 Villa Helios Villa,
14:24 ca 1900

Bostadshus i 2½ våning, vinkelställd byggnadskropp med inbyggd balkonger, ljusgult med vita fönsterbågar, rikt artikulerad panelfasad med våningsband, liggande och diagonalställd spontpanel och diverse utsmyckningar, valmat sadeltak med falsplåt tidstypiskt torn i ena hörnet. Jugendstil.

Villan byggdes av fotografen Axel Aurelius. Han byggde även sommarateljéer, bl a i Gräsmark, Ekshärad, Olsäter, V:a och Ö:s Ämtervik och Lysvik. Kvar i dag finns endast Villa Helios i Sunne och ateljén i Gräsmark. Axel Aurelius lanserade fotografiska vykortet och var den förste, som tog färgfoto i Sunne. Han sålde huset 1917. Sedan 1932 har Tore Sjöqvist haft sin tandläkarpraktik i bottenvåningen och han är fortfarande verksam där. Övre våningarna inrymmer i dag hyreslägenheter.

Villa Helios ligger vid knutpunkten, där de gamla landsvägarna möttes.

Donerat till Sunne kommun av makarna Sjöqvist 1990.

45 Amberg 6:12 Ambergsv 23 Länkarna Villa,
ca 1900

Lockläktpanel, sadeltak med tegel, gammaldags slipade fönsterglas, frontespis, ett till det yttre välbevarat hus.

Har varit läkarbostad, då sjukstugans chef dr Anders Sjölander bodde här.

46 Amberg 6:15 Frödingsv 3 Bostadshus,
ca 1900

Stående hyvlad panel, veranda med snickarglädje, sadeltak med tegel, ursprungliga fönster, frontespis.

47 Amberg 6:16 Ambergsv 21 Bostadshus,
1890

Detta hus har under senare år renoverats och tillbyggt på ett skickligt med okonventionellt sätt: huset har fördubblats genom att en spegelvänd kopia kopplats till den ursprungliga huskroppen. Lockläktpanel.

Johan och Emilia Wiklund, byggmästare resp lärarinna, ägde både detta och ovanstående hus. Hon var känd för att hellre säga "sexton plus ett" än "sjutton".

48 Amberg 6:28 Ambergsv 18 Ambergs skola 1880-tal

Folkskola. Tegelbyggnad i 1½ våning, oputsade tegelväggar, sadeltak med falsplåt.

Alldeles i närheten av skolan förekom sista avrättningen i Sunne 1816.

- 49 Skäggeberg Höglundag 1 Villa, 1934
15:15
- 1½ våning, lockläktpanel, vit med gröna fönsterbågar, brutet tak, frontespis på vardera långsidan, veranda under balkong på framsidan.
- Byggt av slaktare A F Jansson, Skäggeberg.
- 50 Skäggeberg Älvkullsg 4 B Villa, 1922
15:16
- 1½ våning, stående och liggande spontad panel, vit med blåa fönsterbågar, valmat brutet tak, frontespis på vardera sidan, samt veranda under balkong.
- Byggt av Olof Östlund, en av tre byggmästarbröder.
- 51 Skäggeberg Skäggebergsv 5 Cederbergshuset Villa, 1899
15:46
- Flerfamiljsvilla i 2½ våning, timrad med stående och liggande spontad panel, beige med vita fönsterbågar, sadeltak med falsplåt, våningsband, två hörntorn, frontespisar, veranda i 2 våningar med överliggande balkong i en rikt artikulerad byggnad.
- Byggt av inspektör Cederberg från Torsby, ägare till Arneby tegelbruk och sågverk. Han drev också bogserbåtar på Fryken. Donerade marken vid nuvarande Nytorget till Sunne köping.
- 52 Skäggeberg Skäggebergsv 3 Villa, 1800-
15:57 talets slut
- Timrad i 1½ våning, lockpanel och liggande spontad panel, vitmålad, framskjuten byggnadskropp i 2 våningar på vardera långsidan, sadeltak med falsplåt, glasveranda med kryssspröjsade fönster, mångfärgat glas.
- Ursprungligen gårdshus och "bakerstuga" till Lerbrobacken. Senare ägt av bl a Jan Persson, S Borgeby.
- 53 Skäggeberg Skäggebergsv 1 Lerbrobacken Bostadshus,
15:61 1850
- Herrgårdsliknande byggnad, timrad i 2 våningar, vitmålad, lockpanel, svart sadeltak, huvudentré under kolonnuren balkong, parkliknande trädgård. Ett av Sunne äldsta hus.
- Byggt av 2 bröder Bergman från Lerafors, vilka hade affär i huset. Patron Höök från Björkefors ägde och bebodde huset i många år. Han odlade och sålde potatis. Kvar från denna tid finns en präktig potatiskällare. Dottern Helfrid var missionär i Kina. Hon väckte uppmärksamhet på grund av sin längd och sina tibetanska pälsar. Efter första världskriget tog J P Fryk över huset. Några år omkring 1925 inrymdes Fryksdalens Pensionat i byggnaden. Andra ägare till huset har varit häradshövdingarna Knut Janke och Hans Ramel.

54 Leran 3:33 Domarväg 6 Björkmansvillan Bostadshus,
1908

Faluröd lockläkt, vita snickerier, brutet tak med svart betongpannor, valmade gavelspetsar, frontespis på framsidan med burspråksliknande utbyggnad i 2 våningar, frontespis och gavelrösten, bågformig avslutning upptill. Nationalromantisk stil.

Villan uppfördes av kronfogden Undén, farbror till utrikesministern Östen Undén. Den såldes senare till träpatronen och riksdagsmannen Gustaf Björkman, ägare till Öjervikssågen. Han var även kommunalnämndens ordförande och hade sitt kontor i huset fram till ca 1935.

Invändigt finns dekorativt måleri av den konstnär, som även utfört väggmålningar i Teaterhuset (biografen).

55 Leran 3:34 Domarväg 1 Tingshuset Tingshus,
1939

Stenhus i 2 våningar, skifferklädd sockel, grovt kvastad absidliknande utbyggnad på bakre långsidan, monumental entré mitt fram på främre långsidan, monumental funkis-byggnad. Huset är ritat och uppfört av länsarkitekt Conny Nyquist. I foajén finns en väggmålning av Erling Ärlingsson.

56 Leran 3:67 Ekebyväg 17 Linnea Villa, 1910

2-familjsvilla, timrad i 1½ våning, vit med omfattningar stående och liggande spontad panel, våningsband, framskjutande byggnadskorpp i 2 våningar på framsidan, frontespis på baksidan sadeltak med tegel, ligger långt tillbakadragen från Ekebyvägen i sin välbevarade trädgård.

Huset är byggt av J P Lindström, ordförande i missionsförsamlingen.

57 Leran 3:122 Ekebyväg 22 Villa,
1920-tal

Ett exempel på 20-talsvilla, orörd till det yttre lockläktpanel. Byggt av snickare Magnus Söderlund.

58 Leran 3:129 Ekebyväg 28 Lerans kapell Frikyrka,
1923

Byggt i tegel med ljusgrå slätputs, långhus med vapenhus väster och kor i öster, tvärställd sakristia i norr rundbågefönster, tegeltäckt sadeltak, byggt som en liten romersk kyrka.

Kapellet byggdes som en "lillkyrka" på tillskyndan av komminister Vitalis Svensson. Det byggdes för insamlade medel Altartavla av Paul Piltz. Tillhör numera Bibeltrogna vänner.

59 Leran 3:148 Ekebyväg 40 Köpmangården Affärs- och
bostadshus,
1925

Reverterat trähus i 2 våningar, gulputsat med vita lisener och snickerier, valmat tegeltak i två takfall (säteritak). Exteriören möjligen påverkad av nyligen ombyggda Mårbacka.

Byggherre var köpman Nathan Hedin, arkitekt Folke Rystedt. Vid husets uppförande inmurades i bottenplattan kopparbehållare med ritningar, dagstidningar, gällandemynt och familjehistoria. Hembygdsforskaren och skriftställaren Nathan Hedin hade livsmedelsaffär i bottenvåningen och bostad på andra våningen. Numera är övervåningen restaurang. Under nära 40 år uppläts ett rum till KFUM som scoutlokal.

60 Leran 3:149 Ekebyväg 42 Norénshuset Bostadshus,
1870-tal

Timrat i 2 våningar, stående och liggande spontad panel, våningsband, gult med vita snickerier, baktill veranda i 2 våningar med pulpettak.

Uppfört av lantmätare Einar Norén. I huset bodde Ida Norén Selma Lagerlöfs väninna. Huset rivet 1990.

61 Leran 3:148 Ekebyväg 46 Odheliusvillan Villa,
1910-tal

Stenhus i 2½ våning, slätputsat, beige med vita detaljer, våningsband, rusticerade hörnkedjor, pilastrar, framtil burspråksliknande utbyggnad i 2 våningar med balkong, frontespis på vardera långsidan, brutet valmat tak med falsplåt.

Hette Hagaborg från början. Byggt av O B Odhelius, som drev missionsbokhandel i Sunne. Han var morfar till operasångaren Håkan Hagegård.

62 Leran 3:165 Betel Frikyrka,
1908

Byggt i trä, 1½ våning, liggande och stående spontad panel, våningsband, rundbågiga fönster till stora salen, beige med grå snickerier, sadeltak med tätkorrugerad plåt.

En av de drivande bakom tillkomsten var yllefabrikör Karl Olsson, sonson till Rik-Ola och morfar till journalisten Marianne Höök. Byggmästare var Karl Lundell. Stora salen har mycket god akustik. Lilla salen har tjänstgjort som skola. Betelkapellet tillhör Helgelseförbundet.

67 Amberg 6:53 Ambergsväg 41 Fridhem Bostad, f d
bondgård,
ca 1850,
Uthus,
1920-tal:

Vitmålat trähus, lockpanel.

En känd ägare var fjärdingsman Henry Jansson, "Henry på Fridhem". I uthuslängan har Sunne Musteri varit inrymt.

68 Skäggeberg Höglundagat Täppa Bostadshus,
ca 1850

Faluröd lockpanel, veranda med vita snickerier.

Här bodde vagnmakaren Olof Jansson, en god representant för den "hantverkaradel" som bodde längs Höglundagatan. Sonen Birger Olsson blev guldsmed.

69 Amberg 6:105 Höglundagat 17 Gammelgården Bondgård,
1870-tal,
Uthus.

Timrat i 1½ våning, lockläkt, faluröd med vita omfattningar, sadeltak med tegel, frontespis på framsidan, veranda med balkong.

Jonas Svedlund hade här jordbruk i många år.

70 Amberg 6:109 Höglundagatan Åmbergs prästgård 1795

Prästgård med gamla anor. Bostadshus, timrat i 2 våningar, lockpanel, faluröd med vita omfattningar, sadeltak med tegel, kolonnburen balkong över entrén.

Här bodde Brobyprästen i Gösta Berlings saga.

Första prästen i gården var komminister Lars Sundén, 1795-1809, "joläppelprästen" kallad. Han ivrade för potatisodling. Dottern Cajsa, som även skrev psalmer, har porträtterat fadern: "En vördiger präst som till växten är stor / har muntert humör och på Åmberget bor / var söndag i Sunne i kyrkan prediker / var söcknedag gravar i jorden och diker / berömmes för odling av gammal och ung / och kallas i Fryksdalen en 'joläppelskung.'"

Bland präster, som bebott gården, märks; Viktor Johansson Rydinge, Gunnar Magnusson och Stig Löwnspets.

71 Torvnäs 1:2 Torvnäsvägen Prostgården Huvudbyggnad,
1970,
Flygel, 1765
2 tiondebodar,
1760-tal och
1772,
Ladugård och
magasin

Sunne kyrkoherdeboställe; manbyggnad i 1 våning från 1970, falurödfärgad stående lockpanel med vita omfattningar och skiffertäckt sadeltak.

Flygel; timrad i 1 våning från 1765, faluröd stående lockpanel med vita omfattningar, sadeltak med tvåkupigt tegel.

2 tiondebodar; i timmer med 2 våningar från 1760-talet och 1772. Faluröd lockpanel och sadeltak av skiffer.

Ladugård; timrad, faluröd, sadeltak.

Magasin; timrat, falurött, sadeltak.

I prästgårdsinventeringen från 1973 bedömdes byggnaderna ha stort kulturhistoriskt värde och med både allmänt och lokalt intresse.

Prostgården ingår i en av de bevarandevärda Sunne-miljöerna.

72 Sundsvik 1:60 Långgat 40 von Sydowska Bostadshus,
slutet av
1800-talet

Husets exteriör är någorlunda ursprunglig på gårdssidan. Stående och liggande hyvlad panel.

Vem som byggde huset är ovisst. Fabrikören Frans Stocklassa ägde huset i slutet av 1800-talet. Häradshövding Ernst von Sydow ägde huset från 1902 till 1930. Fastigheten användes då som domsaga. Fru von Sydow sålde fastigheten 1939 till Herbert Rickenberg, vilken tillsammans med Johannes Finne drev partiaffär och tryckeri i bottenplanet. Sedan denne övergått till egen verksamhet blev Knut Nilsson delägare. Tryckeriet, nuvarande Rifinn-Tryck, finns fortfarande i släkten Nilssons ägo. Dagny och Harry Forss ägde fastigheten mellan 1950 och 1986, då den övertogs av Börje Larsson, Björsbyholm.

Till huset hörde en stor trädgård, där bl a Selma Lagerlöf köpte frukt.

73 Älvkullsg 4 A Bostadshus,
1930-talet

2-våningshus, faluröd lockläktpanel.

SÄRSKILT BEAKTANSVÄRDA BYGGNADER I SUNNE

Nr = löpande numrering
 Fastighet = fastighetsbeteckning
 Adress = gatuadress
 Namn = benämning i folkmun
 Typ = byggnadskategori

<u>Nr</u>	<u>Fastighet</u>	<u>Adress</u>	<u>Namn</u>	<u>Typ</u>
1	Skäggeberg 6:2	Fabriksgat 4	Dahlqvists Plåt	Industrilokal, början av 1900-talet

Verkstad, 2-våningslänga i oputsat tegel, tegeltak, sadeltak.
 Bra exempel på tidig industrilokal.

I denna fabrikslokal har olika produkter, främst med anknytning till jord- och skogsbruk, tillverkats. Som exempel kan nämnas: bogträ, lokor, selkrok, selsmide, timmerdoningar, släpkärlar, arbetsvagnar, gödselkärror, alerskalkar. Riksdagsmannen Alfred Persson, "selkungen" på Björsbyholm, tillverkade hästselar. När verksamheten var som mest omfattande hade han ett 40-tal sadelmakare, som satt hemma och sydde medan smeder, snickare och målare tillverkade olika sorters lokor i "världens största lokfabrik". Produkterna gick även på export.

Verksamheten drevs från 1927 av David Berggren. Under 30- och 40-talen hade verksamheten sin höjdpunkt och sysselsatte ett stort antal människor. Där tillverkades även likkistor, fönster och dörrar. Hästdonstillverkningen upphörde på 1950-talet. Senare tillverkades bl a den s k Berfor-haken, en speciell vändhake, avpassad att användas tillsammans med motorsåg.

Byggnaden har tidigare varit känd under namnen Sunne Smides- och Snickerifabrik och Berggrens verkstad.

2	Sunne Klockargård 14:10	Storgatan 20	Hotell Sunne	Hotellbyggnad, 1903
---	----------------------------	--------------	--------------	------------------------

Huset är byggt av s k knubb, d v s plankbitar i murbruk. Hade tidigare en rikt artikulerad fasad av hyvlad panel men har efter fasadrenovering för ca 10 år sedan ett mer utslätat yttre lockpanel. 1989 har huset försetts med ett omfattande arrangeman av balkonger på södra långsidan och yttertrappor/balkonger på västra gaveln. Husets egenvärde, läge och lokalhistoriska betydelse skulle väl motivera ett återställande av fasadens karaktär.

Byggt 1902-03 under namnet Sunne Hotell av J P Fryk, Sundsvikssågens grundare. Innehöll bl a kontor och tjänstebostäder för sågverkret. Ruth Mård kom till hotellet ca 1930 och drev det som ägare under närmare 50 år.

3	Sunne Klockargård	Storgat 21 14:10	Ramströmshuset	Affärs- och bostadshus, 1870
---	----------------------	---------------------	----------------	------------------------------------

3-våningshus med stor frontespis på vardera långsidan, timrat med lockläktpanel, vitmålat, sadeltak med falsplåt, kolonnuren balkong på framsidan, stor tillbyggnad i 3 våningar på baksidan. Huset är renoverat med väl bevarad karaktär och är en av de mer betydelsefulla byggnaderna i Sunne centrum.

Kallades Wennerströmska gården efter järnhandlare Wennerström som ägde huset från början av 1900-talet. Handlanden C G Norling byggde huset 1870 och drev affär där. 1872 bildades Sunne Handels AB med en föreståndare, som hette J A Blaviér. Wennerström byggde ut huset och drev järnhandel där, "Östergården Järnboa".

Ca 1930 flyttade Lars Ramström sin tryckeriverksamhet till fastigheten. Han var även pappersgrossist och hade bokbinderi.

Huset är det äldsta i kv Haga.

- 4 Sunne Storgat 19 Sveamagasinet Affärs- och
Klockargård 16:2 bostadshus,
ca 1900

Timrad byggnad i 1½ våning, lockläktpanel, två frontespiser på vardera långsidan. Prydligt upprustat varvid dock det ursprungliga falsplåttaket bytts ut mot ett tegelpräglad plåttak.

Sunne Privata Samskola drevs här under tiden före första världskriget. En av lärarna var Gunnar Serner, mera känd under sitt författarnamn Frank Heller.

Selma Lagerlöfs goda vän Fanny Huss hade affär i huset. Selma köpte sina hattar där. Hon deltog i slädpartiet, som Fanny Huss ordnade. Denna och Erika Norén på Leran var Selma Lagerlöfs väninnor i Sunne.

- 5 Sundsvik 16:9 Strandväg 3 Villa, 1907

Villa i jugendstil, 1½ våning, klädd med stående och liggande spontad panel, blå med vita snickerier, brutet valmat tak, originalfönster med komplicerad spröjsning.

Johan Westerberg byggde huset 1907 och drev slakterirörelse i byggnaden närmast i söder, nuvarande Strandvägen 1.

- 6 Skäggeberg Långgatan 5 Edgrenshuset 1. Bostadshus,
14:18 1910
2. Gårdshus

Bostadshus i 2 våningar, klätt med stående och liggande spontad panel, vitt med gråa omfattningar, frontespis på vardera långsidan. Huset är originellt med sina snedställda utbyggnader i hörnen mot gatan.

Huset byggdes av patron Edgren, som kom till Sunne från Olsäter. Han var en originell man, stor till växten, med en mullrande röst och svor så det osade. Han importerade kinesiska cyklar och ägnade sig också åt vidlyftiga skogs- och andra egendomsaffärer.

Huset har inrymt häradsskrivarkontor med Axel Söderberg som häradsskrivare. Lastbilscentralen har en tid haft kontor i fastigheten.

Gårdshus med bostad.

- 7 Åmberg 3:4 Trädgårdsg 25 Övergaardshuset Bostadshus,
ca 1930

Rödmålat bostadshus i trä i 2 våningar, lockläktpanel.

Byggt av civilekonom Gudbrand Övergaard, som var köpman i Sunne. Han var bror till J P Fryks svärson Ingvald och var i början anställd på Sundsvikssågen, vilken han senare övertog.

- 8 Sundsvik 8:4 Kvarngat 1 Gamla Konsum Affärs- och bostadshus, 1920-tal:

Putsat stenhus i 2½ våning, brutet tak med vindskupor.

Sunne Handelsförening drev sin verksamhet här fram till öppnandet av Domus ca 1960. Verksamheten var uppdelad i småbutiker såsom mjölkaffär, charkuteriaffär, sybehörsaffär, speceriaffär. Ingång i hörnet. "Per i Sunne", Per Johansson, var en föregångsman inom konsumentkooperationen.

Huset har också inrymt tidningsredaktion, Sunnebygden.

- 9 Sundsvik 4:3 Kvarngat 20 Teaterhuset Affärs- och bostadshus,

Stenhus i 2½ våning, ursprungligen putsat, nu inklätt mot Kvarngatan med ljusgrå förvanskad kalksandsten, brutet tak, falsplåt, vindskupor.

Teaterhuset byggdes ursprungligen i 1 våning av byggmästarna Johan och Emanuel (Manne) Östlund från Östra Ämtervik. 1923 påbyggdes huset med en andra våning av en biografägare Andersson från Örebro. 1925 skedde ytterligare en ombyggnad till nuvarande utseende.

I huset har alltsedan 1914 funnits biograf. Teaterbion var då den byggdes, som namnet anger, både teater och bio. En biobiljett 1914 kostade 10 öre för barn och 25 öre för vuxna. Att gå på teater ansågs som mycket högtidligt. Då klädde herrarna upp sig i överrock, frack och hög hatt. Damerna kom i dyrbara pälsar. I pausen gick herrarna ut i foajén och pratade affärer. Efter föreställningen gick man till Hotell Nilsson och avslutade kvällen med mat och dans. Vid teaterföreställningarna satt alltid en polis eller fjärdingsman längst bak i salongen. Detta för att lugna ner publiken om den blev alltför livlig! En brandman var stationerad uppe på scenen då man var rädd för brand.

I början av 1980-talet bytte Teaterbiografen namn till Maxim. Sedan 1986 heter lokalen Röda Kvarn.

Huset har inrymt många affärer. Nya konditoriet från 1914 till 1968. Konditoriet hade utsmyckningar av konstnären Paul Piltz med motiv från arbetslivet i skogen. Innehavare under åren var bl a Kerstin Andersson, fröken Nyström och Elsa Ström.

- 10 Sundsvik 9:1 Järnvägsg 12 Östbergshuset 1. Kontors- och bostadshus, 1929
2. Villa, ca 1900

1. Kontors- och bostadshus i 3 våningar i en saklig 20-talsklassicism, gulputsat tegel med gråa detaljer, tegeltäckt sadeltak med helt valmade gavlar, kraftigt våningsband avgränsar tredje våningen.

Byggnaden är uppförd av Sunnes store byggmästare Gustaf Östberg från Gräsmark. Han byggde även Samrealskolan, nuvarande Fryxellska skolan. Huset har inrymt landsfiskals- och häradsskrivarkontor.

2. Bostadshus, timrat i 1½ våning, uppfört strax efter sekelskiftet, klätt med stående och liggande spontad panel, rött med gråa detaljer, tegeltäckt sadeltak.

Villan innehöll resanderum och café. En trogen gäst var Vadmal: Johan(sson), far till Ernst Rolf.

Terasserveringen invigdes varje första maj av Sunne Musikkår.

11	Sundsvik 6:6	Storgat 27	Larsson &
Björkman | Affärs- och
bostadshus,
senare hälften
av 1800-talet |
|----|--------------|------------|-----------------------|---|

Stående och liggande panel. Har haft tornliknande tak.

En av ekonomibyggnaderna till Sundsviks gård (Slottet). Ursprungligen gårdsmejeri. Vid sekelskiftet fanns slakteri där. I byggnaden har inrymts speceriaffär med olika innehavare såsom C K Wiklander, Ritzén samt Larsson & Björkman. Byggnaden har även inrymt mjölkaffär och fruktaffär samt café.

12	Sundsvik 6:7	Storgat 25	Slottet	Affärs- och
bostadshus,
1848 |
|----|--------------|------------|---------|------------------------------------|

Timrad byggnad i 3 våningar, klädd med lockläktpanel, rosa med vita detaljer, lanternin på taket.

Slottet byggdes av kommissionslantmätare Loberg strax före 1850, troligen 1848. Förutom bostäder fanns i huset apotek, handelsbod och poststation. 2 nästan kubiska flyglar fanns. Dessa flyttades söderut till den ännu kvarstående kvarnen, där ladugård och kvarn till slottet fanns. I den ena flygeln inrättades den berömda Bergholtzska rakknivsfabriken, som ägde bestånd under några år i början av 1900-talet. På kartan från 1863/65 finns en omfattande parkanläggning hörande till Slottet.

Huset har ägts av olika privatpersoner, av banker samt sedan ca 1930 av kommunen. Vid sekelskiftet hade C W Jansson skrädveri i huset. Fram till 1913 fanns de berömda trätrottoarerna på gatan utanför. Under kriget var lokala kristidskontoret inrymt där och även Sunne köpings kommunalkontor.

13	Brobyäng 2:8	Zandergat 2	Fd Thudéns
bageri | Uthuset, ca
1900 |
|----|--------------|-------------|----------------------|---------------------|

1-vånings träbyggnad, lockläktpanel.

Uthuset är ett bra exempel på de annexbyggnader där man ofta kombinerade någon sorts verksamhet med enklare bostadsutrymmen. Detta var vanligt i samhällen som Sunne. Här fanns bl a bageri med försäljning i bostadshuset mot gatan. Verksamheten gick under benämningen Thudéns bageri och kreaturshandel.

14	Sunne
Klockargård 11:3 | Bangränd 4 | Bostadshus,
ca 1920 |
|----|---------------------------|------------|------------------------|

Faluröd lockläktpanel.

Byggt av orgeltramparen och kyrkojordsarrendatorn August Enberg, Anders Fryxells skjutspojke.

15 Sundsvik 14:11 Älvgatan 20 Lundbergshuset Bostadshus, 1870-tal

1-familjs-, bostadshus, 1½ våning, timrat, lockläktpanel, grått med gröna fönsterbågar, sadeltak med tätkorrugerad plåt, öppen tomt, välbevarat.

Lundbergshuset har fått sitt namn efter Lundberg, som var rättare på egendomen Löta. Huset är förmodligen ett av de äldre vid Lerälven. Det har kvar åtskilligt av sin ursprungliga karaktär. (Rivet 1990).

16 Sunne Brädgårdsg 11 Liljan f d ordenshus, nu bostadshus, 1902
Klockargård 18:3

Bostadshus i 1 våning, faluröd lockläktpanel med vita snickerier, tegeltäckt sadeltak, de klassicistiska portalomfattningarna tillkom på 30-talet.

Det var ursprungligen lokal för NTO-logen Liljan, ett ordenshus således, och Sunnes första profana samlingslokal. På 30-talet blev huset bostäder för sågverksarbetare.

17 Sundsvik 2:1 Järnvägsgat 10 Järnvägsstation, 1913

Putsat tegelhus i 2 våningar, gult med vita fönsterbågar, tegeltäckt valmat sadeltak.

Fryksdalsbanan och dess stationer byggdes av Kil-Fryksdalens Järnvägs AB, ett bolag bildat av lokala, fryksdalska intressenter. Bandelen Kil-Sunne stod klar 1912, Sunne-Torsby 1914. Trafiken drevs av BJ (Bergslagens Järnvägar). Banan var inte någon lysande affär. Först andra världskrigets transportbehov gjorde den lönsam. I samband härmed sålde de lokala ägarna till SJ.

Den kom många rallare från Västergötland. De flesta blev kvar i Sunne som stationskarlar och stinsar. De tillförde Sunne mycket, bl a trädgårdskunnande. Lokpersonalen var förlagd till Sunne.

18 Sundsvik 13:19 Verkstadsg 6 Sjövillan Villa, 1929

Sunnes första hus av lättbetong, byggt av byggmästare G Östberg för landsfiskalen Carl Lindh. Första huset i Sunne, vilket uppvärmdes med vatten från Fryken. Villan var under en tid privat sjukhem.

19 Sundsvik 1:9 Älvgatan 8 Villa, 1920-tal

Bostadshus, 1-familjs, i 1½ våning, klätt med stående spontad panel, gult med vita fönsterbågar, brutet, valmat tegeltak.

Ett bra exempel på bostadshus från 1920-talet. Det är byggt av järnvägskonduktören Magnus Johansson, som kallades "Pepparkaks-Magnus", sedan han i sin ungdom sålt pepparkakor på Kils järnvägsstation. Många hus i det här området vid Leran var uppförda av "järnvägare".

Faluröd lockpanel.

Sista återstoden av garveriverksamheten vid Lerälven. Garveriet drevs av garvare Löfvenholm, som efterträddes av Viktor Bergholtz, bror till "Rakknivs-Bergholtz". Garveriverksamheter pågick till mitten av 1930-talet. Därefter har det huvudsakligen varit bilverkstad.

21

Sundsvik 7:28 Kvarngatan 9
Sundsvik 7:29

Bergströmshuset

Affärs- och
bostadshus,
1924

Tegelhus i 3 våningar samt inredd vind, brutet tak, falsplåt, putsad bottenvåning, i övrigt synligt tegel.

Detta pampiga, stadsmässiga hus är byggt av byggmästare Emanuel Jansson för köpman Alfred Bergström. Denna ägnade sig åt skiftande affärer, bl a åkerirörelse, skrädmjölstillverkning i kvarnen inne på gården. I hörnet, där en skoaffär nu är belägen, fanns tidigare Curts konditori och därefter Sohls konditori.

22

Storgat 31

Privathotellet,
(nu Bokcafé
Nyfiket)Affärs- och
bostadshus,
1860

Stående lockläktpanel, tegeltak. Huset har kvar sin ursprungliga karaktär men fönstren har bytts ut.

I huset drevs hotellverksamhet under namnet Privathotellet. Hotellet drevs av fröken Bykvist fram till 1920-talet. En driftig innehavare var senare fru Hanna Jonsson, som höll på med rörelsen till slutet av 1930-talet. En tid var där kommunal ölstuga med namnet Löven. Under en tid fanns i huset skolbespisning, där elever från realskolan åt.

23

Sundsvik 5:9 Storgatan 29

Rubens färg

Affärs- och
bostadshus,
ca 1900

Lockläktpanel, stora fönsteröppningar.

Byggt av E August Nilsson, som var Sunnes första kommunalkamrer. I början av 1920-talet öppnade brorsonen Ruben Nilsson färgaffär i huset. Där fanns också skoaffär, Sunne skohandel, som drev av G T Wennerlund.

24

Sundsvik 5:11 Badhusgatan 17

Affärs- och
bostadshus,
ca 1900

Lockläktpanel, stora fönsteröppningar.

Byggt av slaktaren Otto Berg. Bergs slakteri låg inne på gården till mitten av 1930-talet. Bland verksamheterna i fastigheten kan nämnas C W Janssons skrädderi, Nymans bageri och café, J & H Nilssons köttaffär.

25 Sundsvik 5:11 Kvarngat 10 Affärs- och bostadshus, 1928-29

Putsat, första vinkelbyggda, murade huset i Sunne, jugendstil.

Byggt av byggmästare Östberg för Karlstads sparbank. Denna bankverksamhet upphörde i början av 1930-talet. Sunneortens mejeriförening hade kontor där fram till 1960. På 1960-talet hade Sunne Jordbrukskassa sin verksamhet i huset. På andra våningar hade tandläkare Greta Carlsson mottagning och bostad till mitten av 1970-talet. Under en tid fanns i huset Eriksson & Beermar sybehörsaffär. Numera har Sunne Trafikskola lokaler där.

26 Sundsvik 8:7 Kvarngat 3 Wiklandershuset Affärs- och bostadshus, ca 1920

Lockläktpanel. Huset är nästan orört till sitt yttre, ett av de få bevarade i Sunne.

Handlanden C K Wiklander drev affärsrörelse i huset. Sönerna Konrad och Gösta övertog rörelsen. Firman hade speciella kontakter med fiskhandlare i Göteborg och var känd för den finaste sillen i Sunne. Theodor Clareus hade urmakeri i huset. Där har också funnits radio- och TV-affär och på senare år studieförbund.

27 Sundsvik 1:24 Storgat 22 A Brovaktstugan Villa, 1800-talets slut

Villa, trähus med stående och liggande spontad panel, frontespis på vardera långsidan, framtill veranda med balkong, sadeltak, ett fönster förstorat till skyltfönster.

Brovaktstugan är ett hus av central lokalhistorisk betydelse för Sunne. Den var under många år bostad åt brovaktaren Vilhelm Andersson, Bro-Ville, som var brovaktare från ca 1912 och under många år framåt. Han hade polismans befogenhet i angelägenheter som rörde bron. Båtarna signalerade med sina ångvisslor när de närmade sig, varvid Bro-Ville störtade ut oavsett natt eller dag och fällde bommarna och öppnade bron. Bro-Ville hade som extrainkomst att sälja gäddor som han köpte av besättningen på timmerbogserarna. Vilhelm Andersson efterträddes av Olov Hedström.

I huset fanns också polisstation med två celler fram till 1952. Polisman Gunnar Hedqvist med fru hade sin bostad på andra våningen. Sedan flera år har kulturkansliet sina lokaler där.

28 Sundsvik 1:28 Storgat 28 "Systrarna Larsson" Affärs- och bostadshus, 1884

Timrat i 2 våningar, klätt med liggande spontad panel, ljusblått med vita snickerier, våningsband, hörnpilastrar, takutsprång med profilerade konsoler, rikt artikulerad panelarkitektur, sadeltak med falsplåt, på baksidan glasveranda och täckt balkong med snickarglädje.

Byggt av urmakare Andersson. Urmakare Adolf Nilsson tog över, byggde till huset västerut och hyrde ut den gamla delen till Systrarna Larssons sybehörsaffär. Halvbrodern Oskar Nilsson övertog urmakeriet. Från omkring 1970 och tio år framåt hade Pressbyrån lokal i huset.

29 Sundsvik 1:33 Ekebyväg 56 Ekebyhuset Flerfamiljshus
1909

Bostadshus i 2½ våning, klätt med liggande spontad och stående spontad panel, våningsband, rikt artikulerad fasad, ljusgrått med vinröda fönsterbågar, stor frontespis på vardera långsidan, sadeltak, pannplåt.

Byggt av sadelmakare O Eklund, som arbetade åt "Selkungen" (se nr 1) och kallades länge Eklundshuset. Här låg Ekebykonditoriet. Dr Nils Hedstrand hade praktik i ca 20 år i huset. Senare hade ögonläkare Bo Sonnsjö mottagning där.

I fastigheten har ytterligare verksamheter varit inrymda. Tre systrar Lorang från Stockholm hade modeaffär.

Författaren Göran Tunström bodde i Ekebyhuset under några år efter faderns död.

30 Kvarngat 29 Affärs- och
bostadshus,
1800-talets
slut

Flyttat till platsen före 1900, klätt med liggande och stående panel, lövsågerier över fönster och i gavelhorn, gult med vita snickerier, frontespis på vardera långsidan, på baksidan veranda med balkong, snedtak.

Huset inköptes av Gustav Andersson Lidmalm från Långvak utanför Arvika. I huset fanns Hjalmar Anderssons speceriaffär. Sunne erkända sjukkasassa samt dispensärvård hade en tid lokaler där. Textilläraren Greta Björkman startade och drev tillsammans med Elin Björklund och Annie Jansson Konstflit.

31 Kvarngat 27 Lidmalms
bosättning Affärs- och
bostadshus,
1914

Stenhus i 2 våningar, putsat i rött, helt avvalmat sadeltak med falsplåt.

Byggt av Gustav A-son Lidmalm. Han var en noggrann, punktlig och pretentiös herre, mycket medveten om hur hans bygge skulle utformas. Fram till mitten av 1980-talet fanns bosättningsaffär i huset.

32 Sundsvik 3:7 Kvarngat 24 Kahns Affärs- och bostadshus, ca 1900

Tidigare fanns i Sunne ca 10 hus med torn och tinnar. "Kahns" har ett torn med lökkupol, vilket ger fastigheten en karaktäristisk prägel. Stående panel.

Byggt av sadelmakare O Eklund. Makarna Nathan och Kristina Kahr startade herr- och damkonfektion i huset. Det fanns även hattmodist och syateljé med många anställda.

33 Sundsvik 1:43 Långgat 16 Sunne Turisthem Hotellbyggnad, ca 1900

Trähus i 2½ våning med liggande och stående spontad panel, ljusgult med vita snickerier, frontespis på varje sida, upptill avslutade med pagodliknande tak, valmat tak med falsplåt, markerade takutsprång med profilerade konsoler, rikt artikulerad panelfasad med våningsband. Ett av Sunne centrums mest karaktäristiska hus.

Byggt som hotell av bröderna Gustaf och Axel Sundström, svensk-amerikaner. Hette från början Hotell Svea. I många år hade Gullstrands Möbler i Karlstad affär i huset. Även hyreslägenheter fanns. Sandbergs Möbler tog över efter Gullstrands.

Det var Sunne första hus med gatunummer.

34 Sundsvik 1:49 Långgat 20 "Väster Järnboa" Affärs- och bostadshus med uthus, 1862.

Liggande hyvlad panel, igensatta originalfönster och nya skyltfönster. Uthuset timrat, falurött.

Detta är ett av de äldsta huset vid Långgatan och i Sunne överhuvud taget. Sunne första bokhandel fanns här på 1800-talet. Fastigheten är mest känd som Sunne järnhandel. Drevs i många år av järnhandlare Nilsson, som också var kommunal förtroendemann. Håkansson och Andersson efterträdde Nilsson. Senare bildades ett bolag med Ragnar Persson och Buss-Jönsson från Torsby som delägare. Järnhandeln upphörde på 1980-talet.

35 Sundsvik 1:50 Långgat 22 Bergströms Bostadshus, 1890-tal

Timrat i 2 våningar, klätt med liggande spontad panel, sadeltak med tegel, på baksidan veranda i 2 våningar.

Huset beboddes av redaren och sjökaptenen J O Bergström fram till 1910. Han hade sin egen ångbåt, Victoria, som han framförde med vårdslös skicklighet och egen kaj med torrdocka.

36 Sundsvik 1:53 Långgat 28 Wallinshuset Bostadshus,
1876

Timrat i 2 våningar, klätt med lockläktpanel, våningsband, ljusgult med vita omfattningar, sadeltak med falsplåt, baktill veranda i 2 våningar.

Huset har fått sitt namn efter den populära veterinären Wallin. Kamrer H Alexandersson ägde huset i många år.

37 Skäggeberg Långgat 41 Bäckhult Bostadshus,
15:1 slutet av
1800-talet

Timrat i 1½ våning, liggande och stående vitmålad spontad panel, våningsband, frontespis på vardera långsidan, trapphus baktill, sadeltak med tegel.

I huset fanns från början Bäckhults diversehandel. Bland tidigare affärsägare kan nämnas Wiklander och Rudström

38 Skäggeberg Långgat 37 Missionskyrkan Frikyrka,
15:3 1884

Timrat i 2 våningar, stående spontad panel med grått våningsband, sadeltak med tätkorrugerad plåt, 1-vånings tillbyggnad i avvikande stil vid bakre gaveln byggd 1975.

Missionförsamlingen övertog Gräsmarks kyrkas gamla orgel i början på 40-talet.

39 Långgat 25 Broby Gästgivar- Villa, till-
gård byggd för ho-
tell och res-
taurang 1910

Anläggningen av sammanbyggda huskroppar. Huvudbyggnaden är en nationalromantisk villa, klädd med stående spontad panel, gul med vita snickerier, tegeltäckt och åt alla sidor brutet och valmat tak, frontespiser på vardera långsidan, två takkupor på varje sida. Den i etapper uppförda tillbyggnaden har under senare tid givits en enhetlig exteriör som på ett bra sätt anknyter till den ursprungliga villan i nationalromantisk stil.

Gästgivarvärdstraditionerna här vid Skäggeberg kan följas bakåt till 1600-talet. Broby Gästgivarvärd om nämns i Gösta Berlings saga. Jansson från gården Jongster byggde nuvarande huvudbyggnaden. Nästa ägare var Maria Rosén, som också drev Lekvattnets turisthotell. Tillsammans med Bil-Ola (Olof Olsson från Hälsingland) marknadsförde hon Fryksdalen som turistobjekt och organiserade bussturer.

40 Skäggeberg Långgat 23 Gullsmen Affärs- och
12:8 bostadshus,
1862

Timrat i 1½ våning. Lockpanel, rosa med vita omfattningar. Sadeltak med falsplåt. Halvfönster. Huset ger ett ålderdomligt intryck med sina proportioner och ringa storlek. Från början var ett skrädderi inrymt i huset (skräddare Jonsson). Guld- och silversmed Paul Olsson bodde och verkade därefter i huset.

41 Skäggeberg Långgat 21 Sundinshuset Affärs- och
12:9 bostadshus,
1870-talet

Timrat, gult med vita omfattningar. Frontespis på framsidan, sadeltak med tegel. Byggnaden är tilläggsisolerad och har i samband därmed fått en något förenklad fasadkaraktär. Med sin vackra, klassicistiska portalomfattning är dock huset ett viktigt inslag i miljön vid Långgatan.

Urmakare Sundin har gett namn åt huset. En dotter till honom har senare drivit hattaffär här. I gårdshuset låg skomakeri i många år.

42 Skäggeberg Långgat 19 Gamla Apoteket Kontors- och
12:10 Apoteket Stjärnan bostadshus,
1872

Timrat i 2 våningar, tillbyggt i omgångar. Stående och liggande spontad panel. Våningsband. Gult med vita snickerier. Sadeltak med falsplåt.

Apoteket i Sunne öppnades 1848 såsom filialapotek till Karlstad. Resolutionen som gav apotekaren Z L Tjäder rätt att inom Fryksdalens och övre Älvdalens odelade provinsialläkardistrikt anlägga detta apotek är daterat 25 juli 1843. Apoteket blev självständigt på grund av resolution 20 november 1891 med personliga privilegier för apotekaren i Hede C F Ölander.

Efter provisorium inrymdes apoteket i Slottet 1850-1872, då det flyttades till Långgatan. Apoteksbyggnaden eldhärjades 1878 med uppbyggdes i samma stil påföljande år. 1974 flyttades apoteket till sin nuvarande plats på Kvarngatan.

43 Skäggeberg Långgat 17 f d Widéns Affärs- och
12:12 sport bostadshus,
1870-talet

Huset har försetts med ny panel. Ovanför skymtar den ursprungliga fasaden med pilastrar och rikt profilerad takgesims. Både genom sitt egenvärde och på grund av den känsliga miljön vid Långgatan vore det angeläget att huset fasad återställdes.

Urmakare Olsson från Skäggeberg hade affär och bostad i huset. På 1920-talet hade tandläkare Nygren praktik i fastigheten. Bröderna Sivert och Folke Widén drev cykel- och sportaffär där under flera årtionden.

44 Skäggeberg Skäggebergsv 2 Villa Helios Villa,
14:24 ca 1900

Bostadshus i 2½ våning, vinkelställd byggnadskropp med inbyggda balkonger, ljusgult med vita fönsterbågar, rikt artikulerad panelfasad med våningsband, liggande och diagonalställd spontad panel och diverse utsmyckningar, valmat sadeltak med falsplåt, tidstypiskt torn i ena hörnet. Jugendstil.

Villan byggdes av fotografen Axel Aurelius. Han byggde även sommarateljéer, bl a i Gräsmark, Ekshärad, Olsäter, V:a och Ö:a Ämtervik och Lysvik. Kvar i dag finns endast Villa Helios i Sunne och ateljén i Gräsmark. Axel Aurelius lanserade fotografiska vykortet och var den förste, som tog färgfoto i Sunne. Han sålde huset 1917. Sedan 1932 har Tore Sjöqvist haft sin tandläkarpraktik i bottenvåningen och han är fortfarande verksam där. Övre våningarna inrymmer i dag hyreslägenheter.

Villa Helios ligger vid knutpunkten, där de gamla landsvägarna möttes.

Donerat till Sunne kommun av makarna Sjöqvist 1990.

45 Åmberg 6:12 Åmbergsv 23 Länkarna Villa,
ca 1900

Lockläktpanel, sadeltak med tegel, gammaldags slipade fönsterglas, frontespis, ett till det yttre välbevarat hus.

Har varit läkarbostad, då sjukstugans chef dr Anders Sjölander bodde här.

46 Åmberg 6:15 Frödingsv 3 Bostadshus,
ca 1900

Stående hyvlad panel, veranda med snickarglädje, sadeltak med tegel, ursprungliga fönster, frontespis.

47 Åmberg 6:16 Åmbergsv 21 Bostadshus,
1890

Detta hus har under senare år renoverats och tillbyggt på ett skickligt med okonventionellt sätt: huset har fördubblats genom att en spegelvänd kopia kopplats till den ursprungliga huskroppen. Lockläktpanel.

Johan och Emilia Wiklund, byggmästare resp lärarinna, ägde både detta och ovanstående hus. Hon var känd för att hellre säga "sexton plus ett" än "sjutton".

48 Åmberg 6:28 Åmbergsv 18 Åmbergs skola 1880-tal

Folkskola. Tegelbyggnad i 1½ våning, oputsade tegelväggar, sadeltak med falsplåt.

Alldeles i närheten av skolan förekom sista avrättningen i Sunne 1816.

- 49 Skäggeberg Höglundag 1 Villa, 1934
15:15
- 1½ våning, lockläktpanel, vit med gröna fönsterbågar, brutet tak, frontespis på vardera långsidan, veranda under balkong på framsidan.
- Byggd av slaktare A F Jansson, Skäggeberg.
- 50 Skäggeberg Älvkullsg 4 B Villa, 1922
15:16
- 1½ våning, stående och liggande spontad panel, vit med blåa fönsterbågar, valmat brutet tak, frontespis på vardera sidan, samt veranda under balkong.
- Byggd av Olof Östlund, en av tre byggmästarbröder.
- 51 Skäggeberg Skäggebergsv 5 Cederbergshuset Villa, 1899
15:46
- Flerfamiljsvilla i 2½ våning, timrad med stående och liggande spontad panel, beige med vita fönsterbågar, sadeltak med falsplåt, våningsband, två hörntorn, frontespisar, veranda i 2 våningar med överliggande balkong i en rikt artikulerad byggnad.
- Byggd av inspektör Cederberg från Torsby, ägare till Arneby tegelbruk och sågverk. Han drev också bogserbåtar på Fryken. Donerade marken vid nuvarande Nytorget till Sunne köping.
- 52 Skäggeberg Skäggebergsv 3 Villa, 1800-
15:57 talets slut
- Timrad i 1½ våning, lockpanel och liggande spontad panel, vitmålad, framskjuten byggnadskropp i 2 våningar på vardera långsidan, sadeltak med falsplåt, glasveranda med krysspröjsade fönster, mångfärgat glas.
- Ursprungligen gårdshus och "bakerstuga" till Lerbrobacken. Senare ägt av bl a Jan Persson, S Borgeby.
- 53 Skäggeberg Skäggebergsv 1 Lerbrobacken Bostadshus,
15:61 1850
- Herrgårdsliknande byggnad, timrad i 2 våningar, vitmålad, lockpanel, svart sadeltak, huvudentré under kolonnuren balkong, parkliknande trädgård. Ett av Sunne äldsta hus.
- Byggt av 2 bröder Bergman från Lerafors, vilka hade affär i huset. Patron Höök från Björkefors ägde och bebodde huset i många år. Han odlade och sålde potatis. Kvar från denna tid finns en präktig potatiskällare. Dottern Helfrid var missionär i Kina. Hon väckte uppmärksamhet på grund av sin längd och sin tibetanska pälsar. Efter första världskriget tog J P Fryk över huset. Några år omkring 1925 inrymdes Fryksdalens Pensionat i byggnaden. Andra ägare till huset har varit häradshövdingarna Knut Janke och Hans Ramel.

59 Leran 3:148 Ekebyväg 40 Köpmangården Affärs- och
bostadshus,
1925

Reverterat trähus i 2 våningar, gulputsat med vita liserer och snickerier, valmat tegeltak i två takfall (säteritak). Exteriören möjligen påverkad av nyligen ombyggda Mårbacka.

Byggherre var köpman Nathan Hedin, arkitekt Folke Rystedt. Vid husets uppförande inmurades i bottenplattan kopparbehållare med ritningar, dagstidningar, gällandemynt och familjehistoria. Hembygdsforskaren och skriftställaren Nathan Hedin hade livsmedelsaffär i bottenvåningen och bostad på andra våningen. Numera är övervåningen restaurang. Under nära 40 år uppläts ett rum till KFUM som scoutlokal.

60 Leran 3:149 Ekebyväg 42 Norénshuset Bostadshus,
1870-tal

Timrat i 2 våningar, stående och liggande spontad panel, våningsband, gult med vita snickerier, baktill veranda i 2 våningar med pulpettak.

Uppfört av lantmätare Einar Norén. I huset bodde Ida Norén, Selma Lagerlöfs väninna. Huset rivet 1990.

61 Leran 3:148 Ekebyväg 46 Odheliusvillan Villa,
1910-tal

Stenhus i 2½ våning, slätputsat, beige med vita detaljer, våningsband, rusticerade hörnkedjor, pilastrar, framtill burspråksliknande utbyggnad i 2 våningar med balkong, frontespis på vardera långsidan, brutet valmat tak med falsplåt.

Hette Hagaborg från början. Byggt av O B Odhelius, som drev missionsbokhandel i Sunne. Han var morfar till operasångaren Håkan Hagegård.

62 Leran 3:165 Betel Frikyrka,
1908

Byggt i trä, 1½ våning, liggande och stående spontad panel, våningsband, rundbågiga fönster till stora salen, beige med gråa snickerier, sadeltak med tätkorrugerad plåt.

En av de drivande bakom tillkomsten var yllefabrikör Karl M Olsson, sonson till Rik-Ola och morfar till journalisten Marianne Höök. Byggmästare var Karl Lundell. Stora salen har mycket god akustik. Lilla salen har tjänstgjort som skola. Betelkapellet tillhör Helgelseförbundet.

67 Åmberg 6:53 Åmbergsväg 41 Fridhem Bostad, f d
bondgård,
ca 1850,
Uthus,
1920-tal.

Vitmålat trähus, lockpanel.

En känd ägare var fjärdingsman Henry Jansson, "Henry på Fridhem". I uthuslängan har Sunne Musteri varit inrymt.

68 Skäggeberg Höglundagat Täppa Bostadshus,
15:182 ca 1850

Faluröd lockpanel, veranda med vita snickerier.

Här bodde vagnmakaren Olof Jansson, en god representant för den "hantverkaradel" som bodde längs Höglundagatan. Sonen Birger Olsson blev guldsmed.

69 Åmberg 6:105 Höglundagat 17 Gammelgården Bondgård,
1870-tal,
Uthus.

Timrat i 1½ våning, lockläkt, faluröd med vita omfattningar, sadeltak med tegel, frontespis på framsidan, veranda med balkong.

Jonas Svedlund hade här jordbruk i många år.

70 Åmberg 6:109 Höglundagatan Åmbergs prästgård 1795

Prästgård med gamla anor. Bostadshus, timrat i 2 våningar, lockpanel, faluröd med vita omfattningar, sadeltak med tegel, kolonnburen balkong över entrén.

Här bodde Brobyprästen i Gösta Berlings saga.

Första prästen i gården var komminister Lars Sundén, 1795-1809, "joläppelprästen" kallad. Han ivrade för potatisodling. Dottern Cajsa, som även skrev psalmer, har porträtterat fadern: "En vördiger präst som till växten är stor / har muntert humör och på Åmberget bor / var söndag i Sunne i kyrkan prediker / var söcknedag gravar i jorden och diker / berömmes för odling av gammal och ung / och kallas i Fryksdalen en joläppelskung."

Bland präster, som bebott gården, märks; Viktor Johansson Rydinge, Gunnar Magnusson och Stig Löwnspets.

71 Torvnäs 1:2 Torvnäsvägen Prostgården Huvudbyggnad,
1970,
Flygel, 1765
2 tiondebodar,
1760-tal och
1772,
Ladugård och
magasin

Sunne kyrkoherdeboställe; manbyggnad i 1 våning från 1970, falurödfärgad stående lockpanel med vita omfattningar och skiffertäckt sadeltak.

Flygel; timrad i 1 våning från 1765, faluröd stående lockpanel med vita omfattningar, sadeltak med tvåkupigt tegel.

2 tiondebodar; i timmer med 2 våningar från 1760-talet och 1772. Faluröd lockpanel och sadeltak av skiffer.

Ladugård; timrad, faluröd, sadeltak.

Magasin; timrat, falurött, sadeltak.

I prästgårdsinventeringen från 1973 bedömdes byggnaderna ha stort kulturhistoriskt värde och med både allmänt och lokalt intresse.

Prostgården ingår i en av de bevarandevärda Sunne-miljöerna.

72 Sundsvik 1:60 Långgat 40 von Sydowska Bostadshus,
slutet av
1800-talet

Husets exteriör är någorlunda ursprunglig på gårdssidan. Stående och liggande hyvlad panel.

Vem som byggde huset är ovisst. Fabrikören Frans Stocklassa ägde huset i slutet av 1800-talet. Häradshövding Ernst von Sydow ägde huset från 1902 till 1930. Fastigheten användes då som domsaga. Fru von Sydow sålde fastigheten 1939 till Herbert Rickenberg, vilken tillsammans med Johannes Finne drev partiaffär och tryckeri i bottenplanet. Sedan denne övergått till egen verksamhet blev Knut Nilsson delägare. Tryckeriet, nuvarande Rifinn-Tryck, finns fortfarande i släkten Nilssons ägo. Dagny och Harry Forss ägde fastigheten mellan 1950 och 1986, då den övertogs av Börje Larsson, Björsholm.

Till huset hörde en stor trädgård, där bl a Selma Lagerlöf köpte frukt.

73 Älvkullsg 4 A Bostadshus,
1930-talet

2-våningshus, faluröd lockläktpanel.

74 Skäggeberg Älvkullsg 11 Älvkullen Herrgårdsbygg-
15:99 nad, ca 1850

Liggande hyvlad panel.

Bostadhus, timrat i 2 våningar, klätt med vitmålad liggande panel med vita snickerier. Rikt artikulerad panelarkitektur med våningsband, hörnpilastrar, gesims och fronton över de 3 mittersta fönstren på andra våningen. Dubbeldörrar med speglar och ornamentmålade fönsterrutor.

Fastigheten är uppförd ca 1850 i ett plan av handlanden Bergman. 1881 förvärvades den av häradshövding Rudebeck, vilken byggde en övervåning på huset och gav det ett herrgårdsliknande utseende.

75 Åmberg 6:129 Åmbergsväg 40 Tingsgården Tingshus med
uthus, häfte och arkiv.

Tingshuset byggdes 1828-30. Det användes som tingshus fram till 1940. Under några år på 40-talet var det militärförläggning där.

Tingshuset inrymmer museum med bl a en stor samling gamla skjutvapen. Övervåningen i huset innehöll 6 övernattningsrum för nämndemän. Numera finns där museisamlingar.

Ägs av Sunne kommun och förvaltas av Sunne Hembygdsförening.

76 Skäggeberg Höglundagat 13 Där opp Bondgård
15:105 1700-tal

Mangårdsbyggnad till bondgården Där opp. Totalrenoverad under 1960-talet. Timrad i 1½ våning, klädd med stående faluröd lockläktpanel. Sadeltak med enkupigt tegel.

77 Åmberg 6:140 Åmbergsv 22 Bostadshus,
1800-talet

Litet bostadshus från 1800-talet. Lockläktpanel.

Här bodde "Knäck-Maja" Svensson, som kokade knäck och sålde till skolbarnen.

78 Skäggeberg Långgat 33 Bengster Bostadshus,
15:145 1800-talet

Bostadshus, timrat i 2 våningar, stående vitmålad, spontad panel, sadeltak med falsplåt, veranda med balkong.

Bengstergården är en av de gamla bondgårdarna i Sunne. Endast mangårdsbyggnaden är bevarad. Kyrkans förskola finns numera inrymd i fastigheten.

79 Skäggeberg Långgatan 43 Bostadshus,
15:145 (södra huset) ca 1900
Uthus

Lockläktpanel, gulmålat med rött tak.

80 Skäggeberg Storgat 51 Villa, 1927
15:152

Gulmålad stående lockläktpanel, brutet tak belagt med tvåkupigt tegel. Segmentbågformad frontespis på framsidan. På ena kortsidan en halvcirkelformad balkong över entrén.

Huset byggdes 1927 av kyrkoherde Norstedt från Gräsmark. Under många år bodde veterinär Linhult i villan.

Huset är en förminskad kopia av prästgården i Gräsmark.

81 Leran 3:292 Sundsberg Flygel, 1750
"Björne" i
Gösta Berlings saga

Flygel i 2 våningar från 1750. Timrad och klädd med stående locklist i faluröd färg. Inklädd utanpå liggande knutar. Vitmålade fönsteromfattningar. Sadeltak med tvåkupigt tegel.

Sundsbergs gård med anor från medeltiden började byggas i mitten av 1700-talet, då gården omfattade 19 byggnader. Kvar av dessa är nu endast södra flygeln, från början inredd med bagarstuga. Vid sekelskiftet, sedan huvudbyggnaden brunnit, inreddes flygeln till bostad och fungerade som sådan till 1976, då ägarna, Birgitta och Tore Sjökvist överlämnade gården till Sunne kommun.

Flygeln är numera museum och innehåller värmländsk herrgårdskultur från 3 sekler.

82 Leran 3:99 Ekebyvägen 29 Lerans skola 1912

Faluröd byggnad med vita snickerier. Stående locklist. Brutet tak med rött betongtegel. Framtill 2 frontoner med snickarglädje, vilka markerar fasadens mittparti och entré. Våningsband med infällda små tvåluftsfönster. På byggnadens baksida ett trapphus i 2 våningar. Nationalromantisk stil.

Kommunen lät bygga 2 identiskt lika skolor. Den andra låg i Klockargården och brann ned ca 1930. Bland lärarna kan nämnas Sigurd Hagegård, Ivar Persson, Eva Östling och Sven Jörnman.

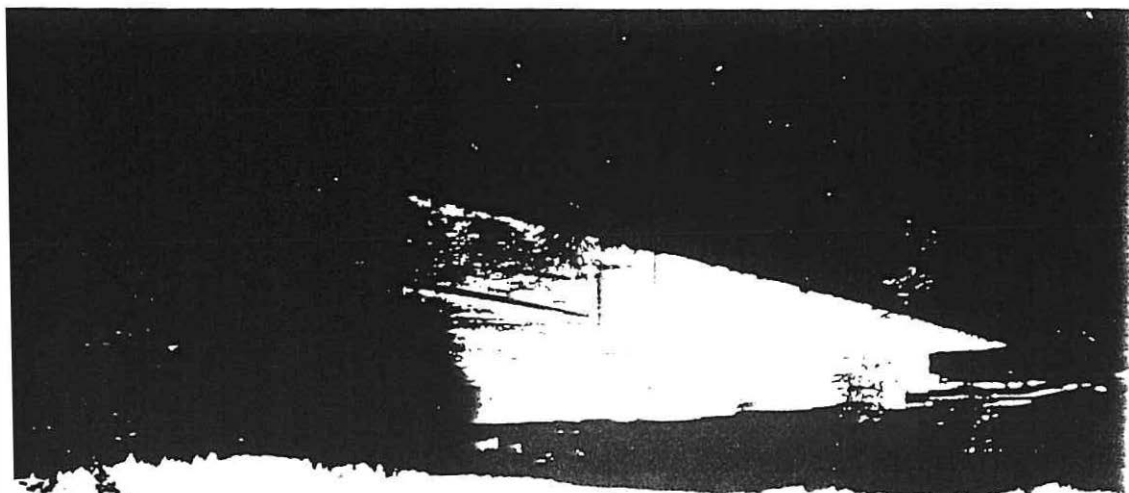
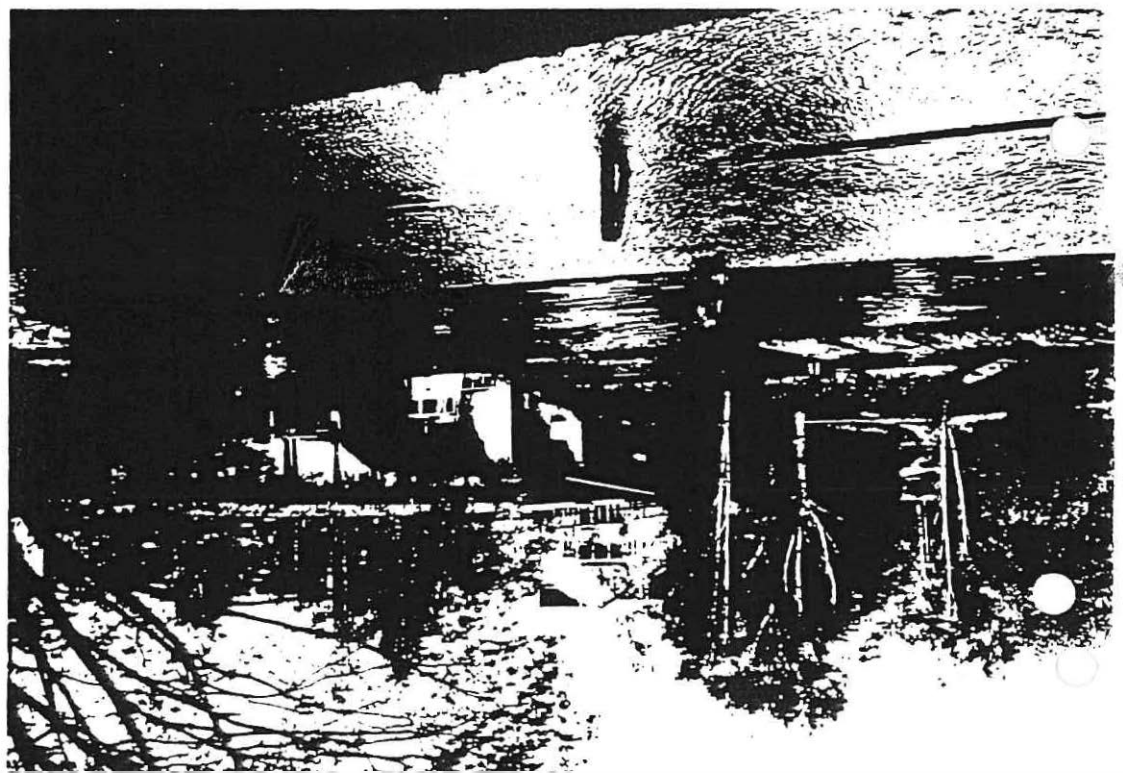
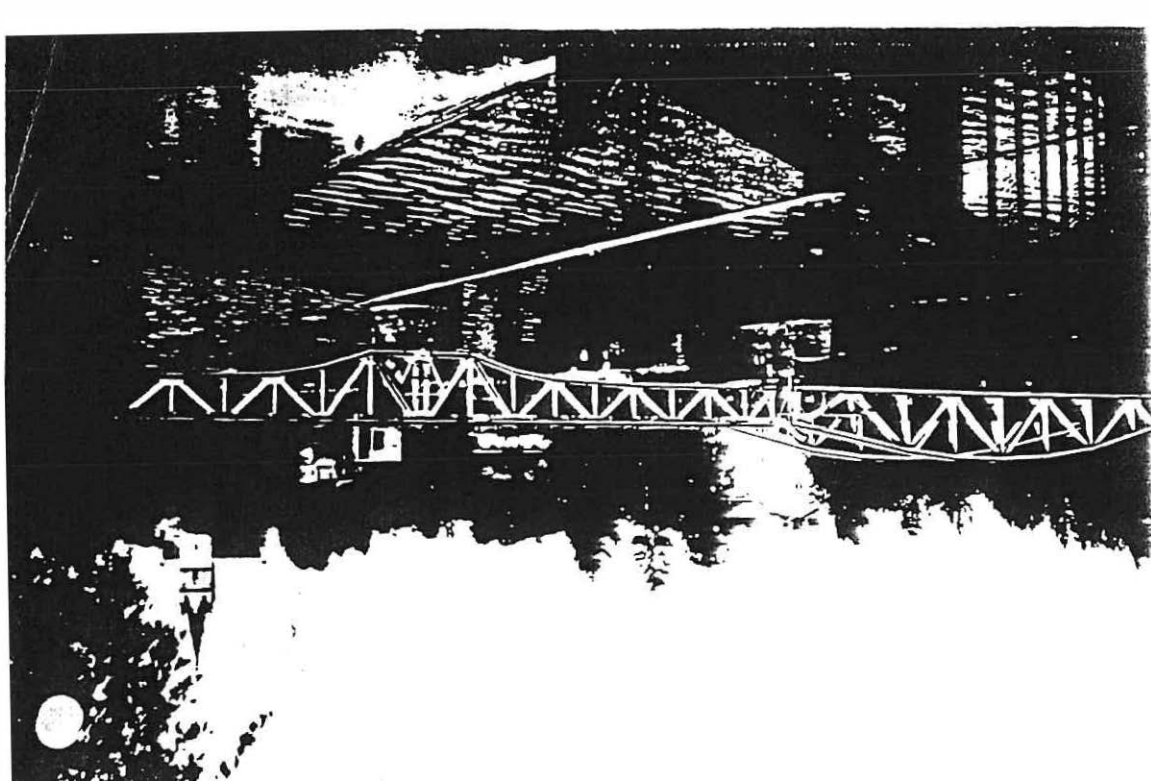
83 Järnvägsgat 4 Villa, 1947

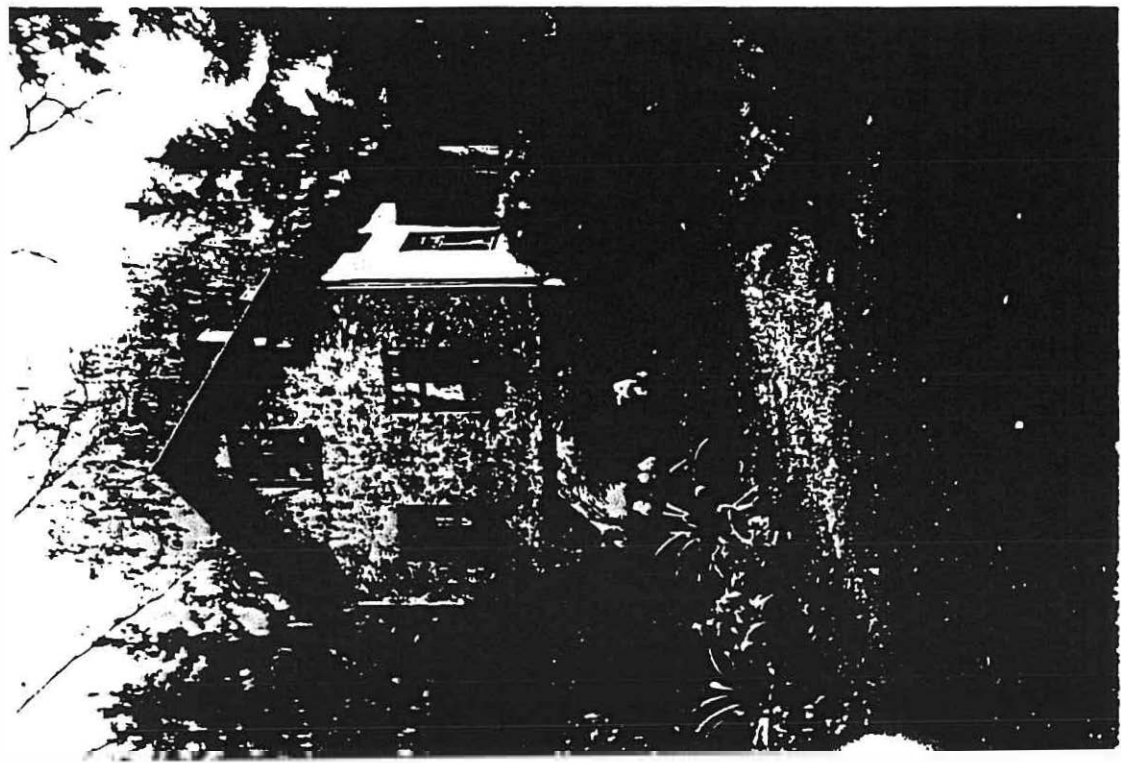
Putsad fasad. En av de större och bäst bevarade funkisvillorna i Sunne.

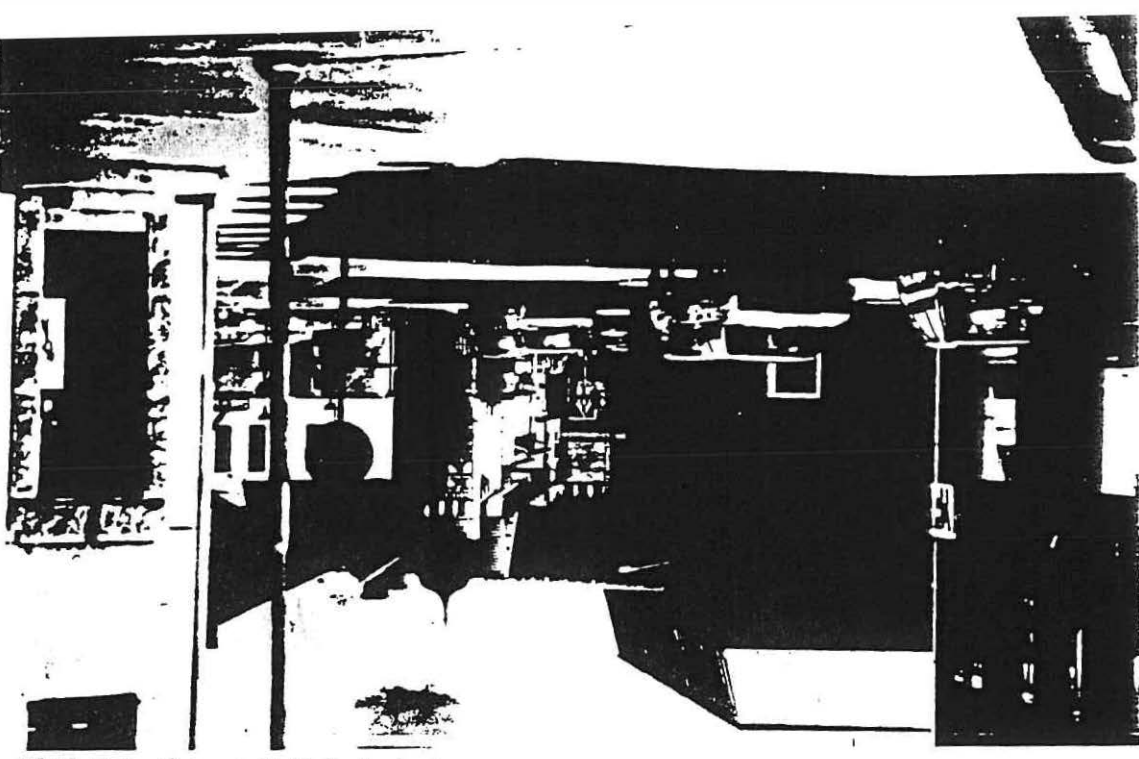
Hulda Sohl, innehavare av ett känt konditori i Bergströmshuset, lät bygga villan 1947.

84 Järnvägsgat 6 Villa,
ca 1900

Litet bostadshus, reverterat. Väl bevarad karaktär.

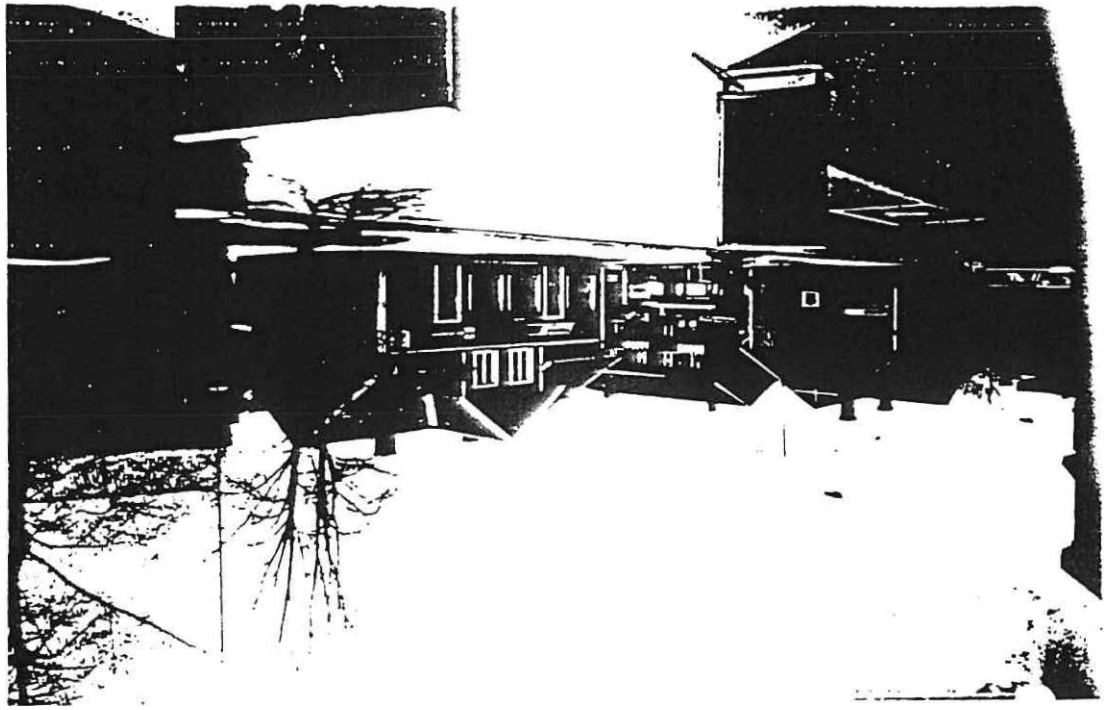

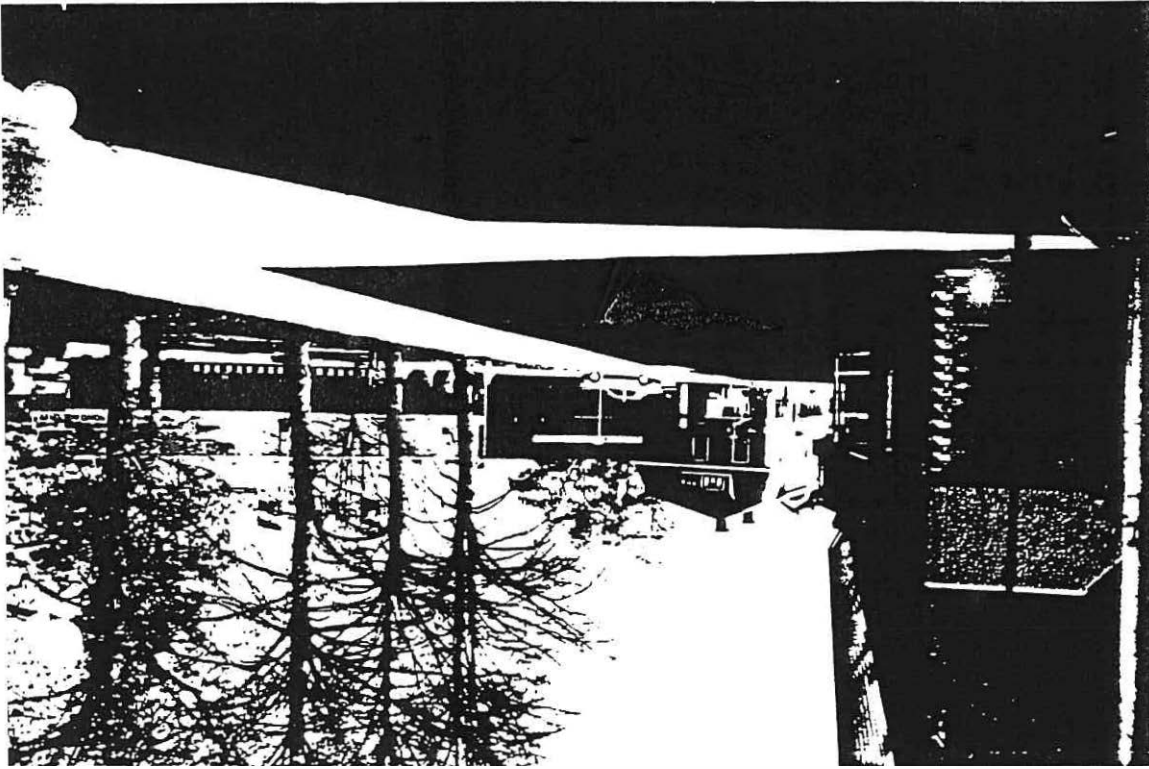
A

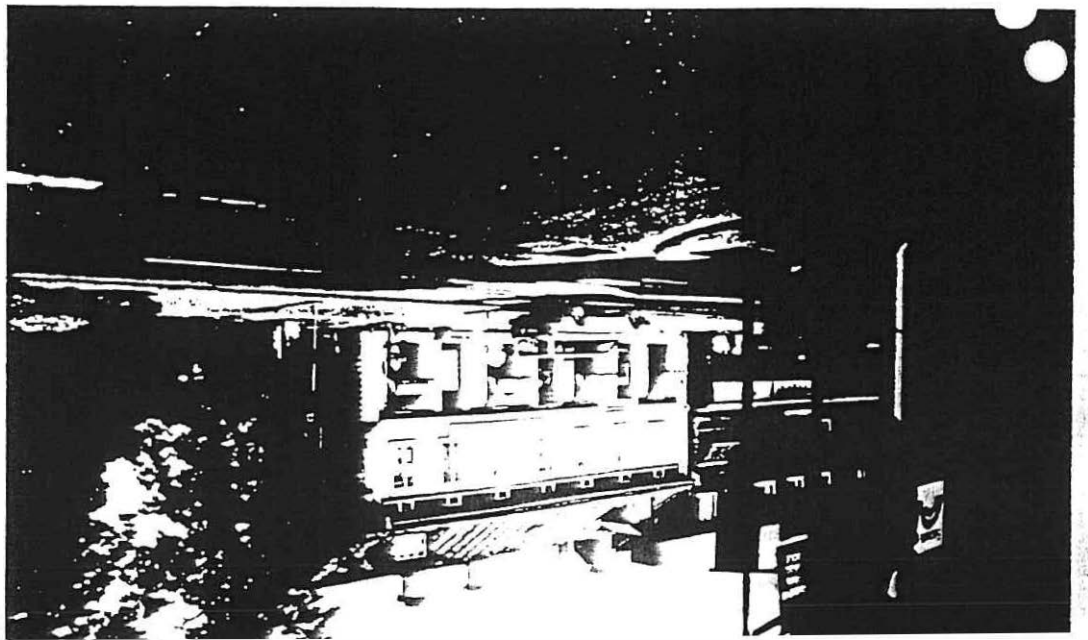
A

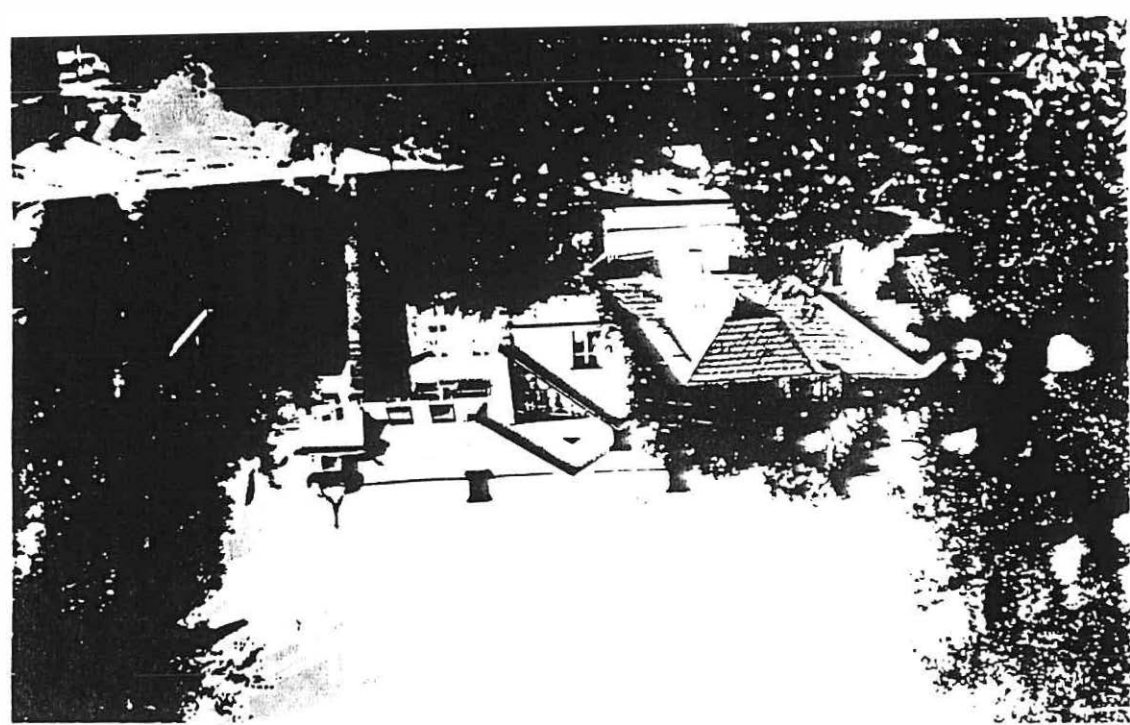

V

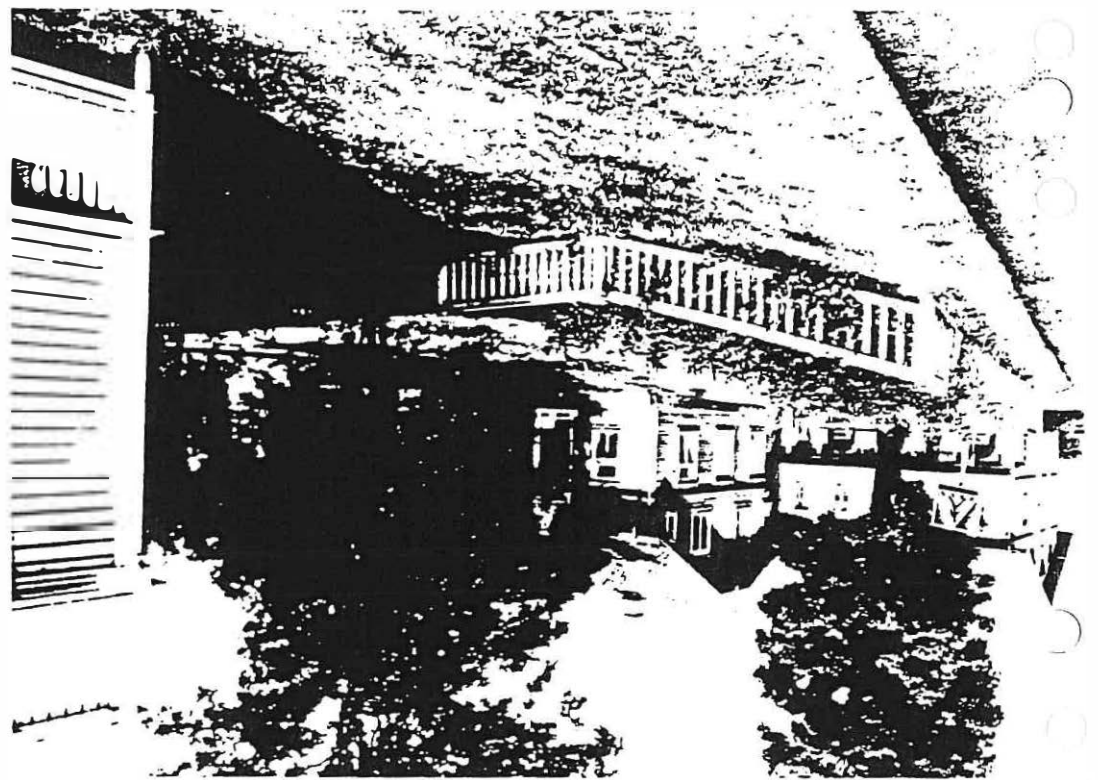

V

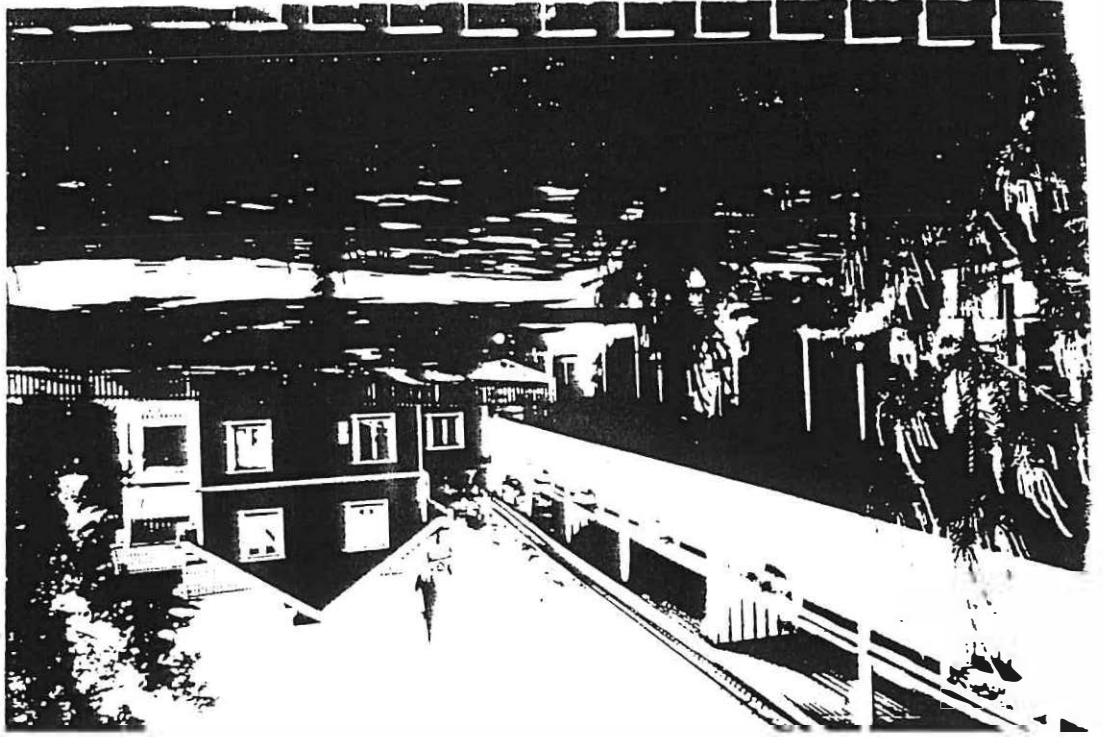

4

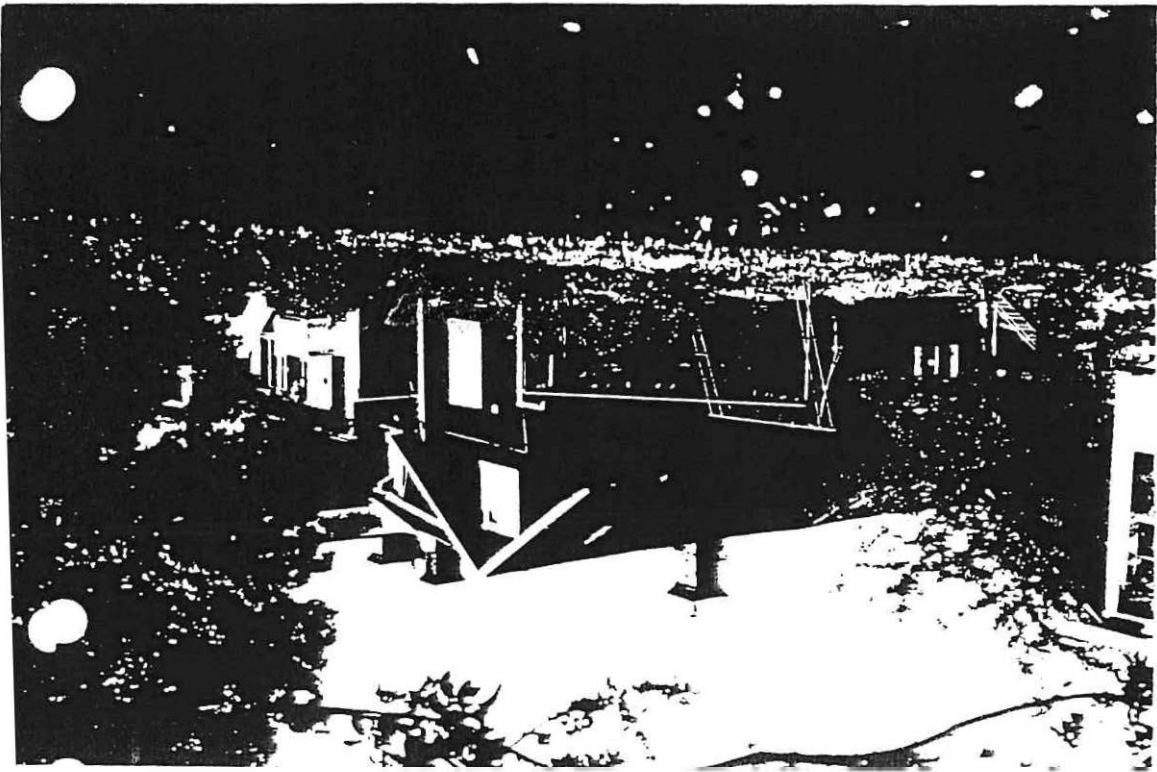

4

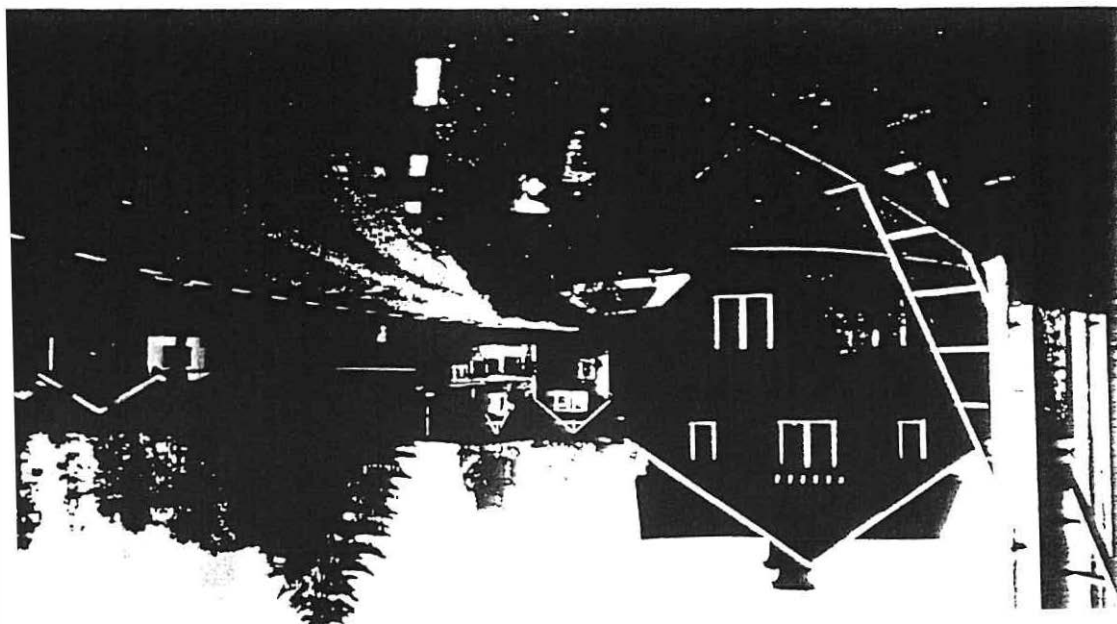

B

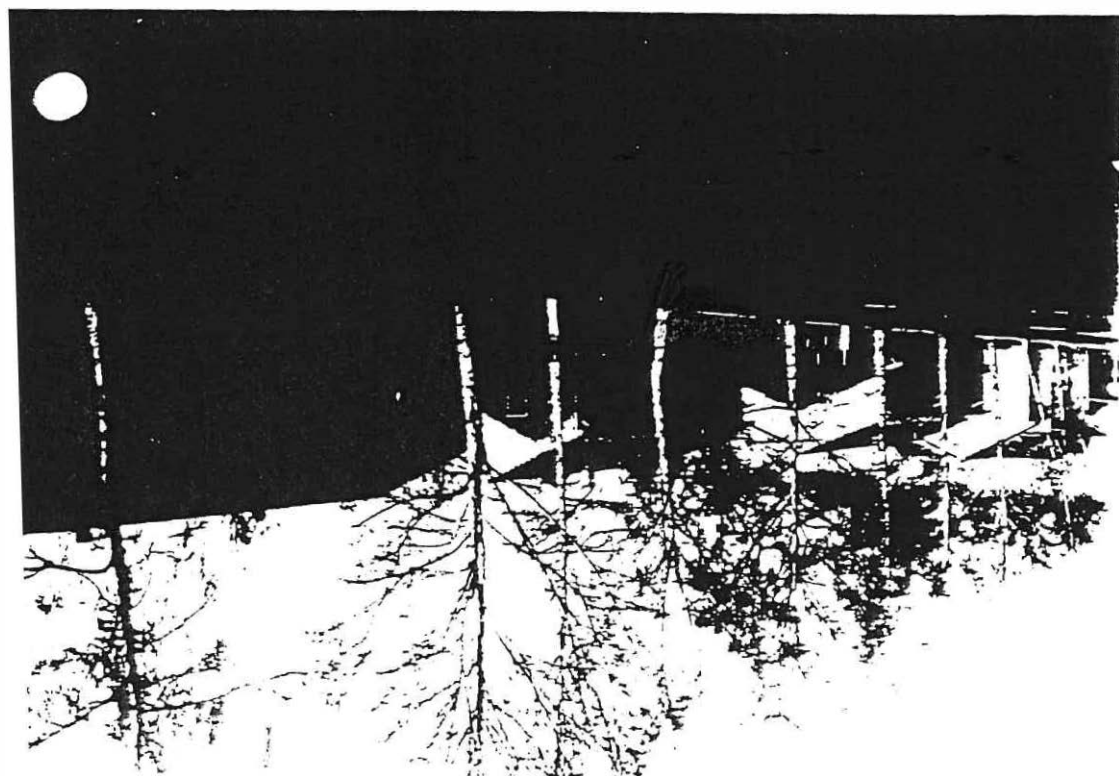

B

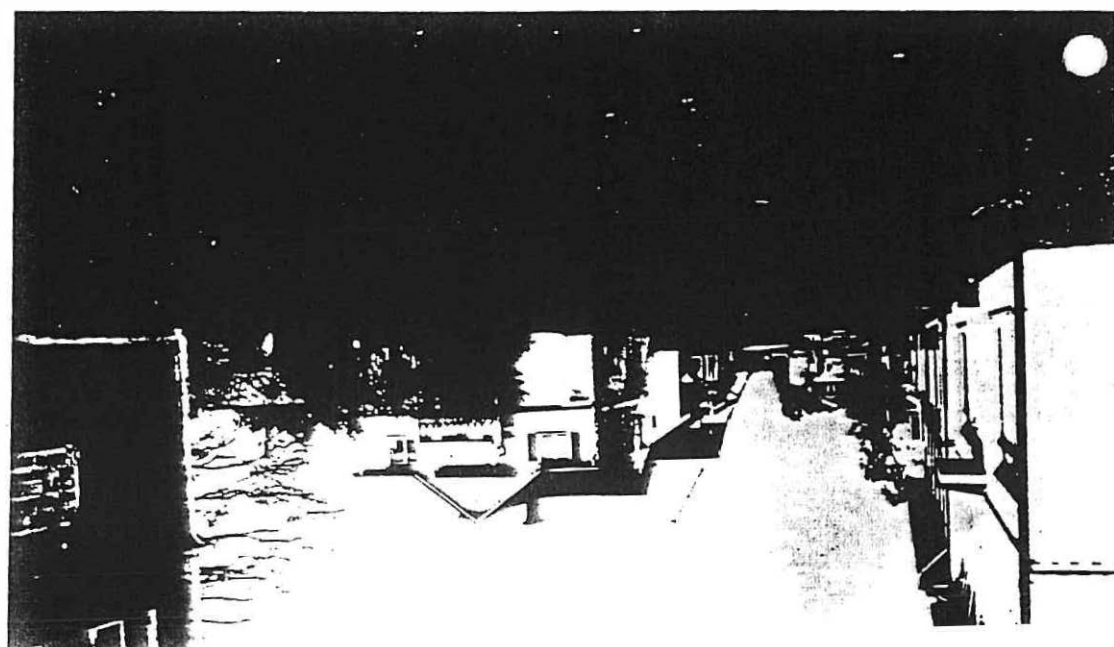

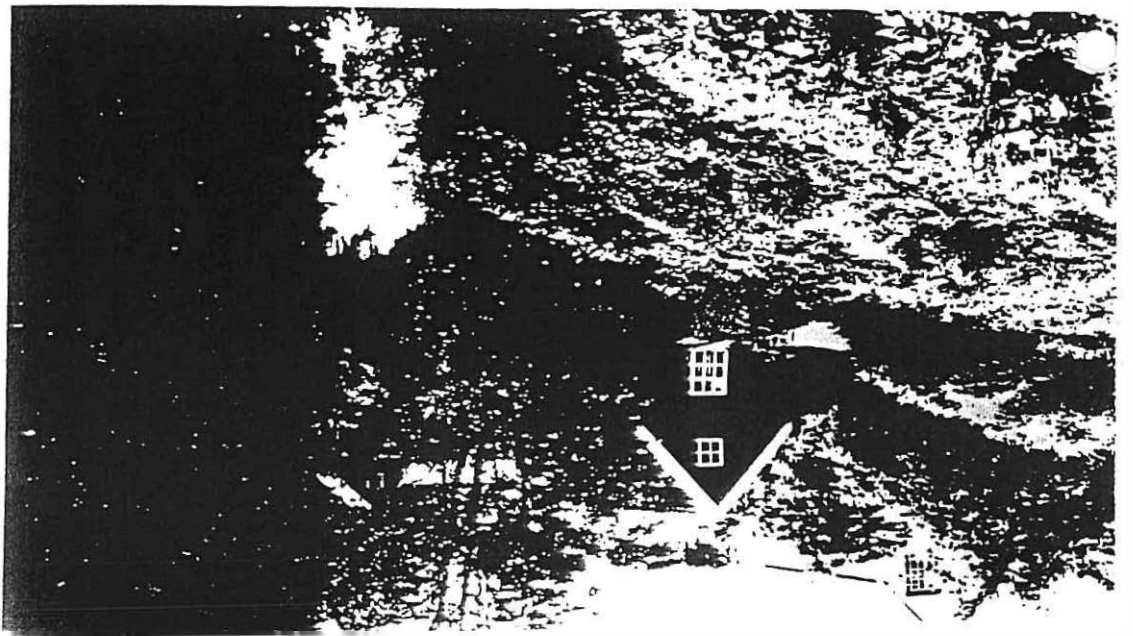
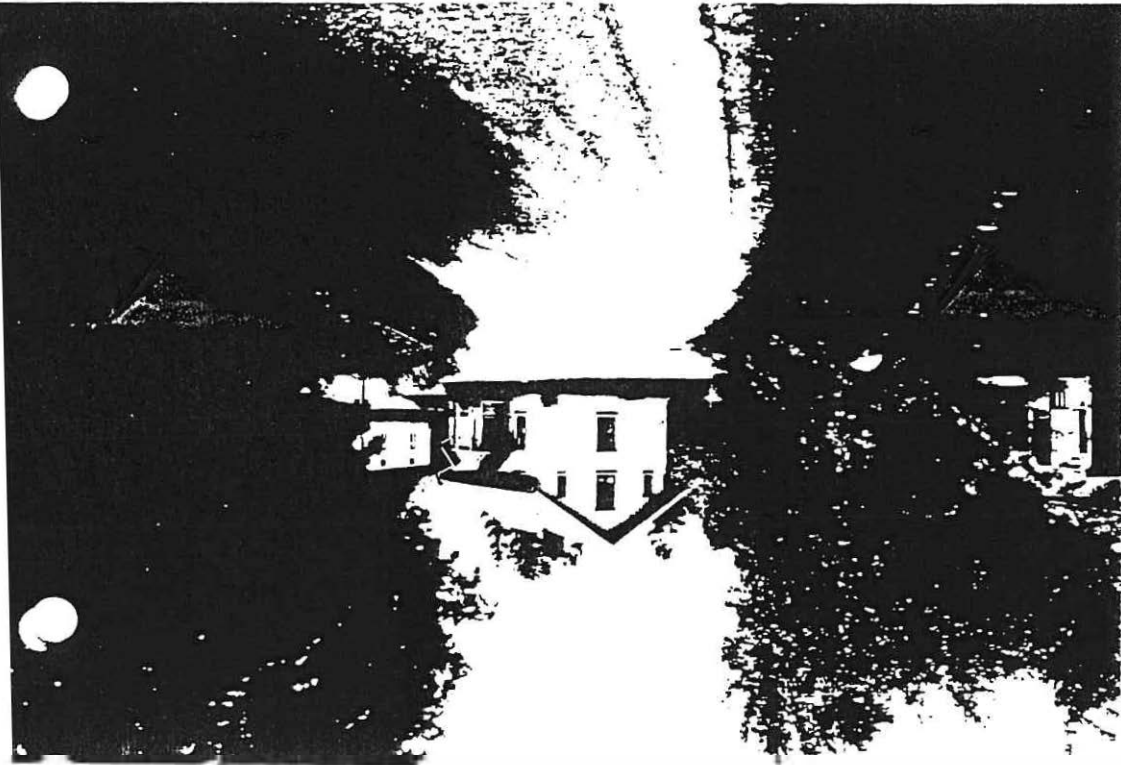

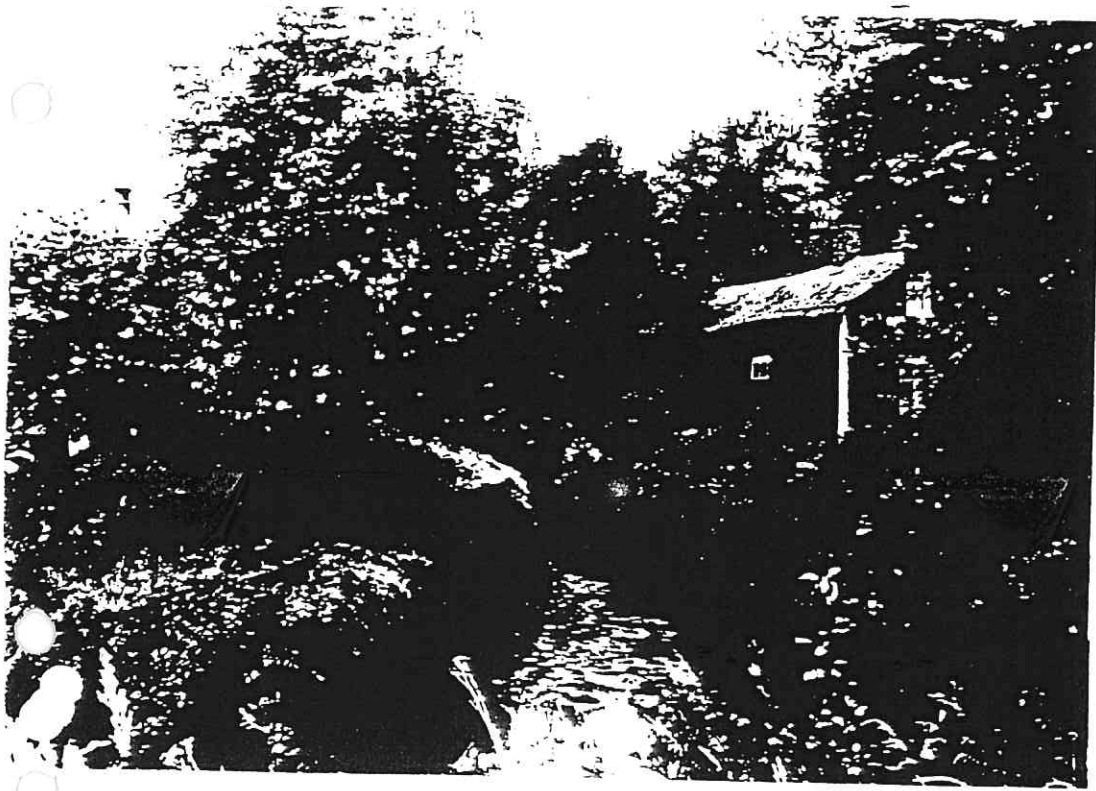
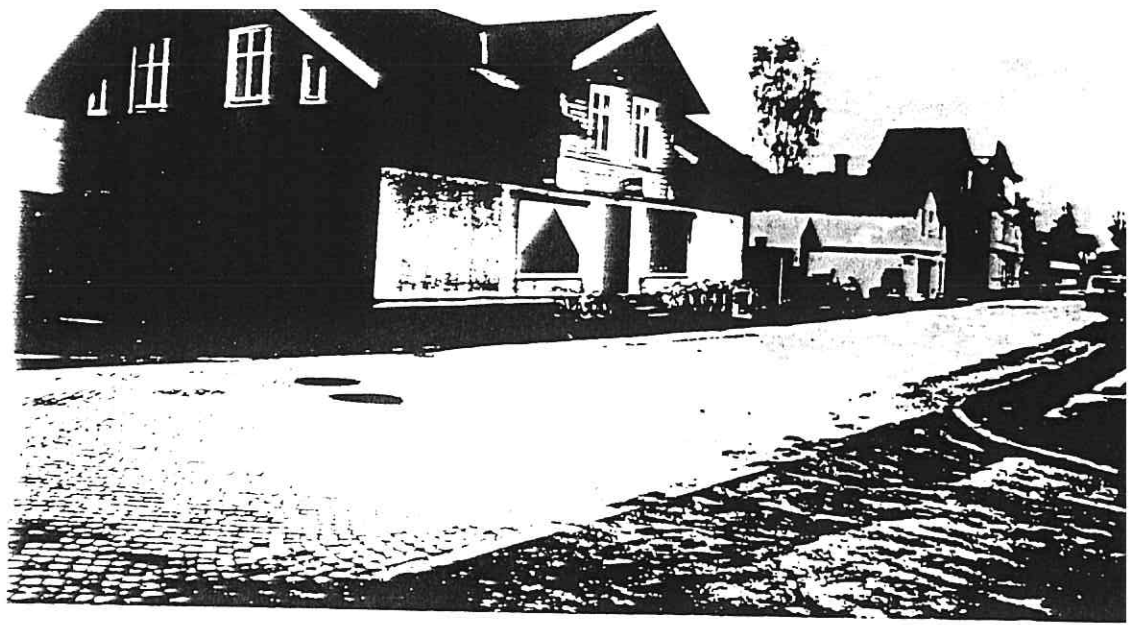
D

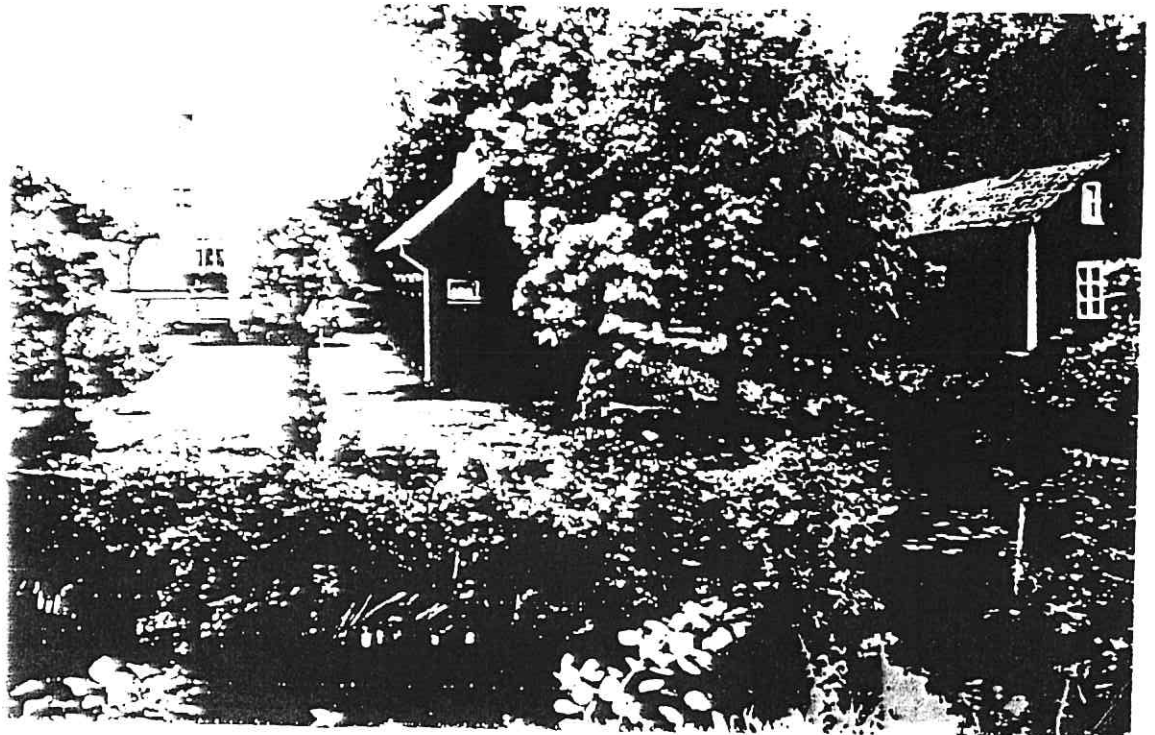
D

111

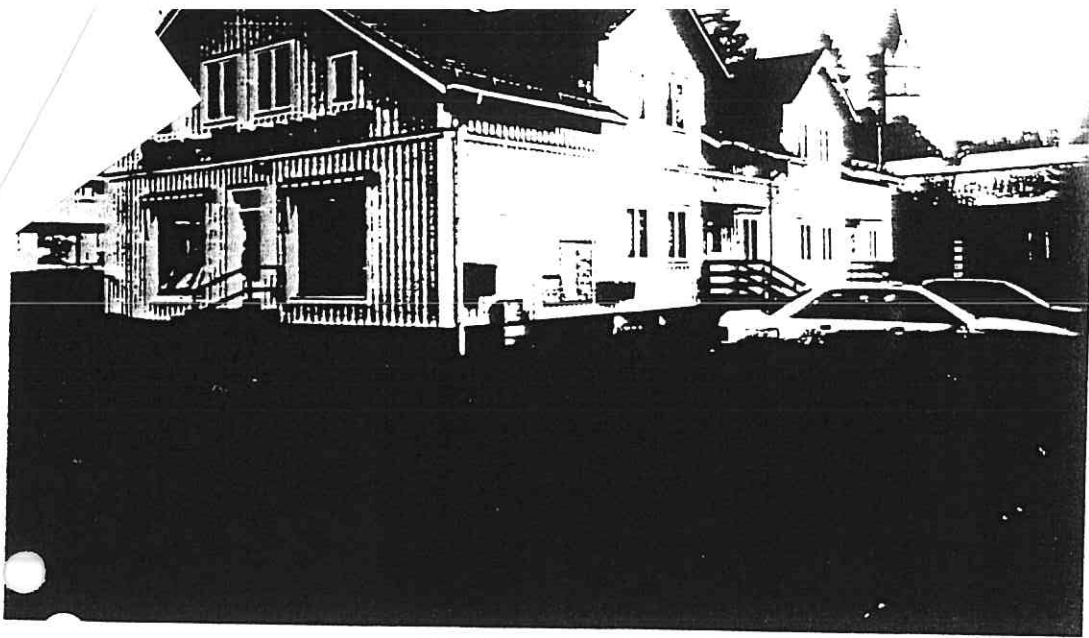
111

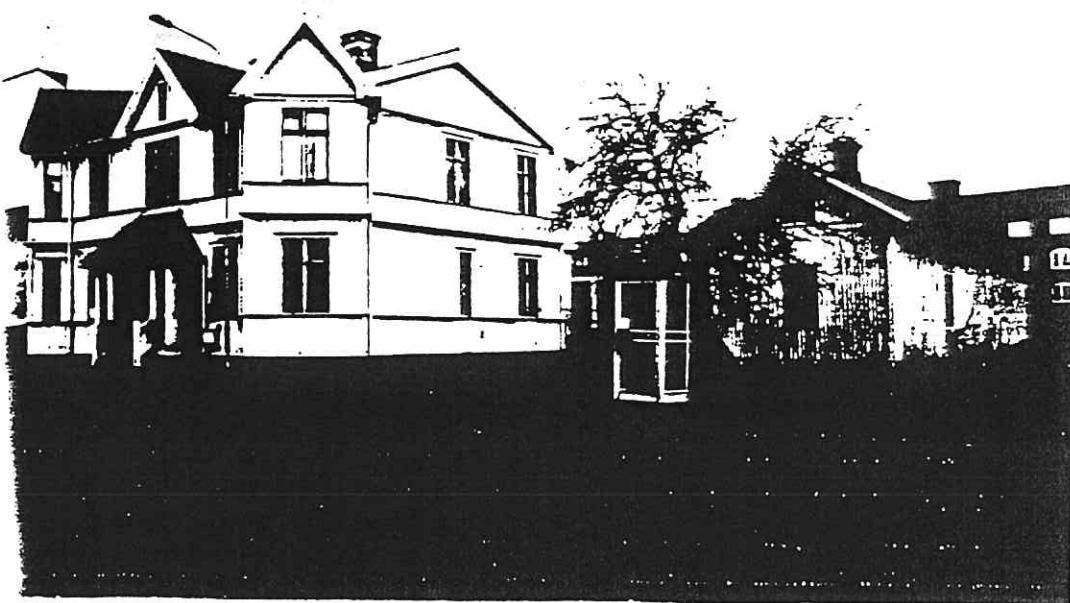
2

3

6

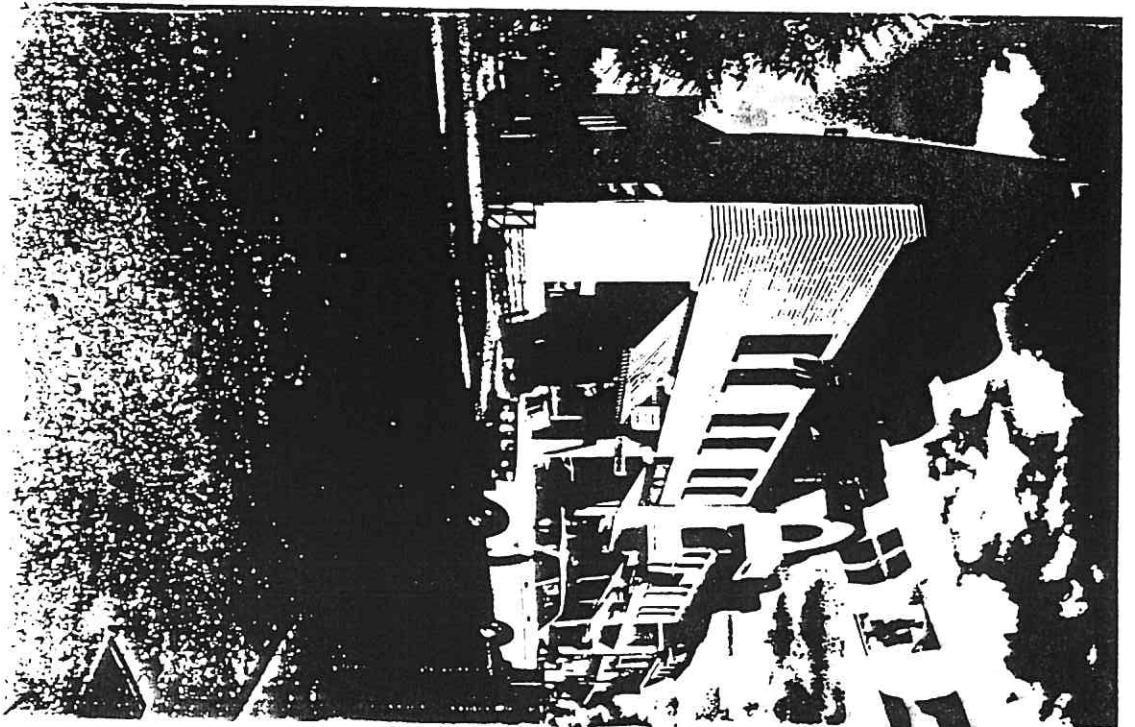

8

9

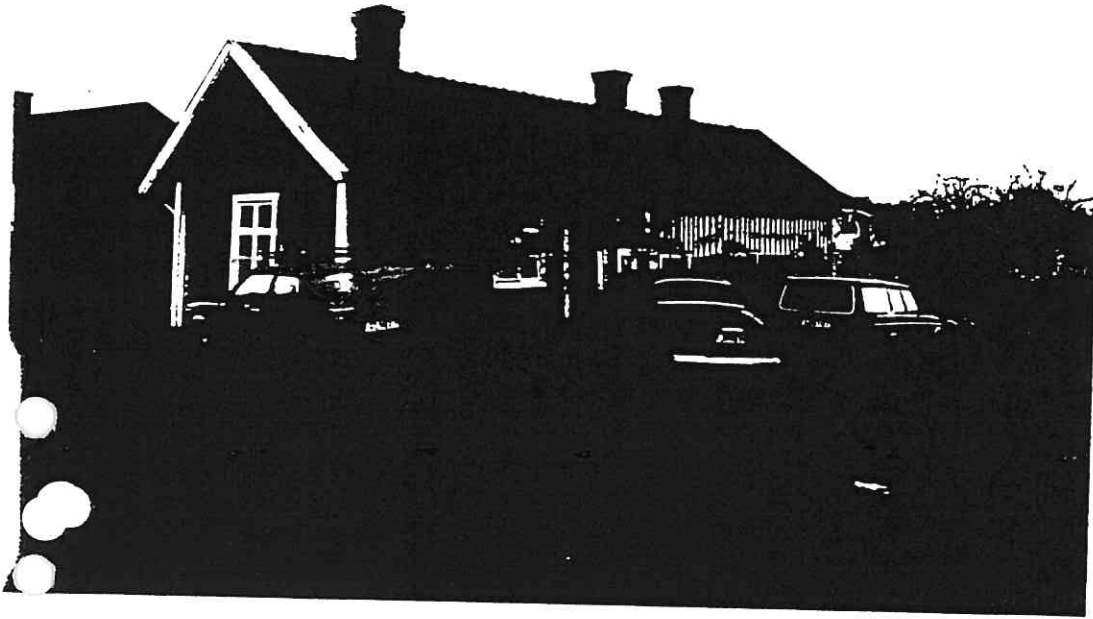

11

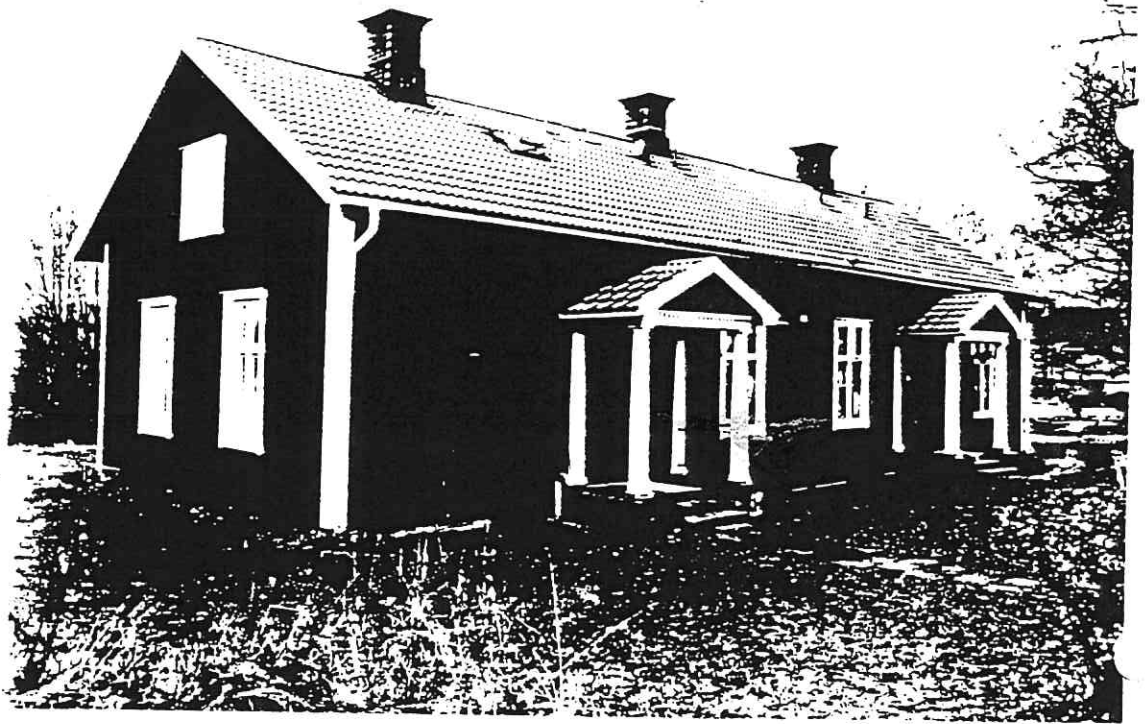
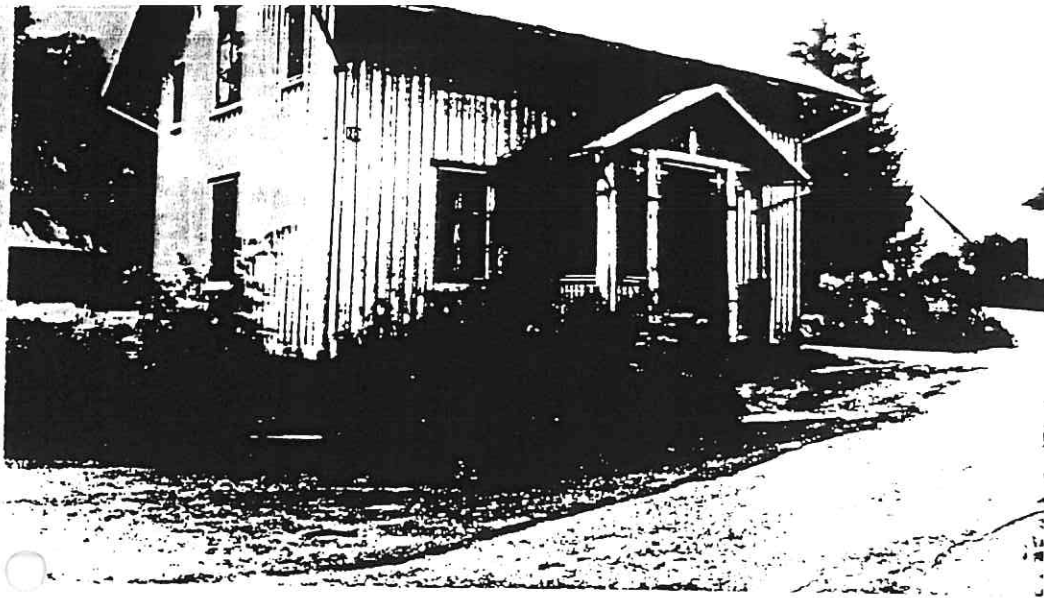

13

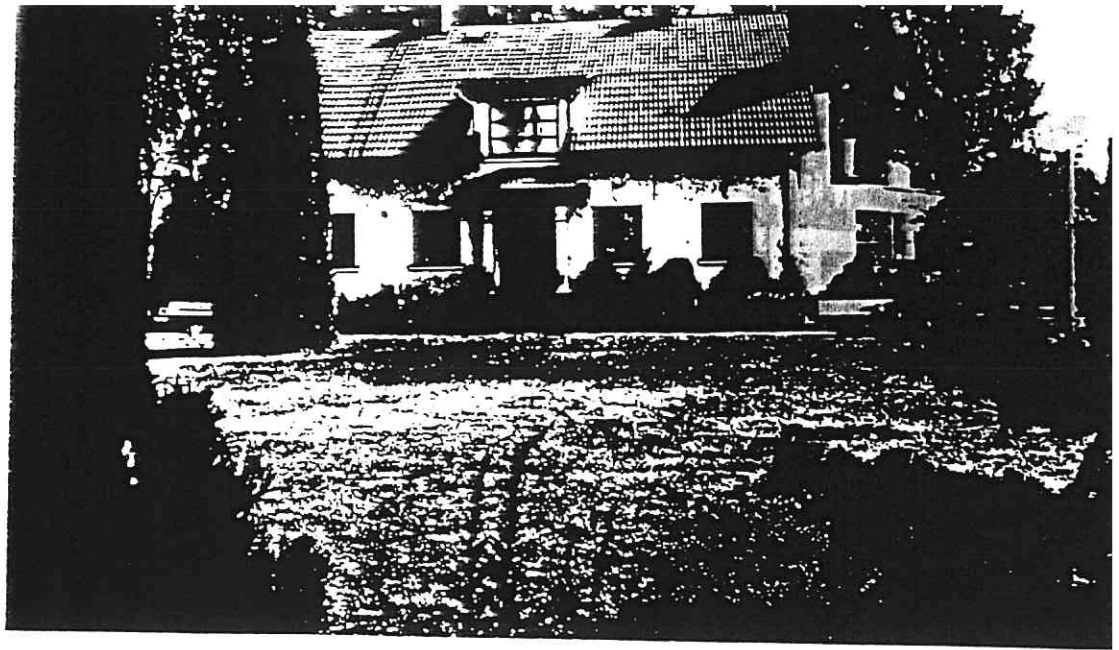

4

17

19

0

2

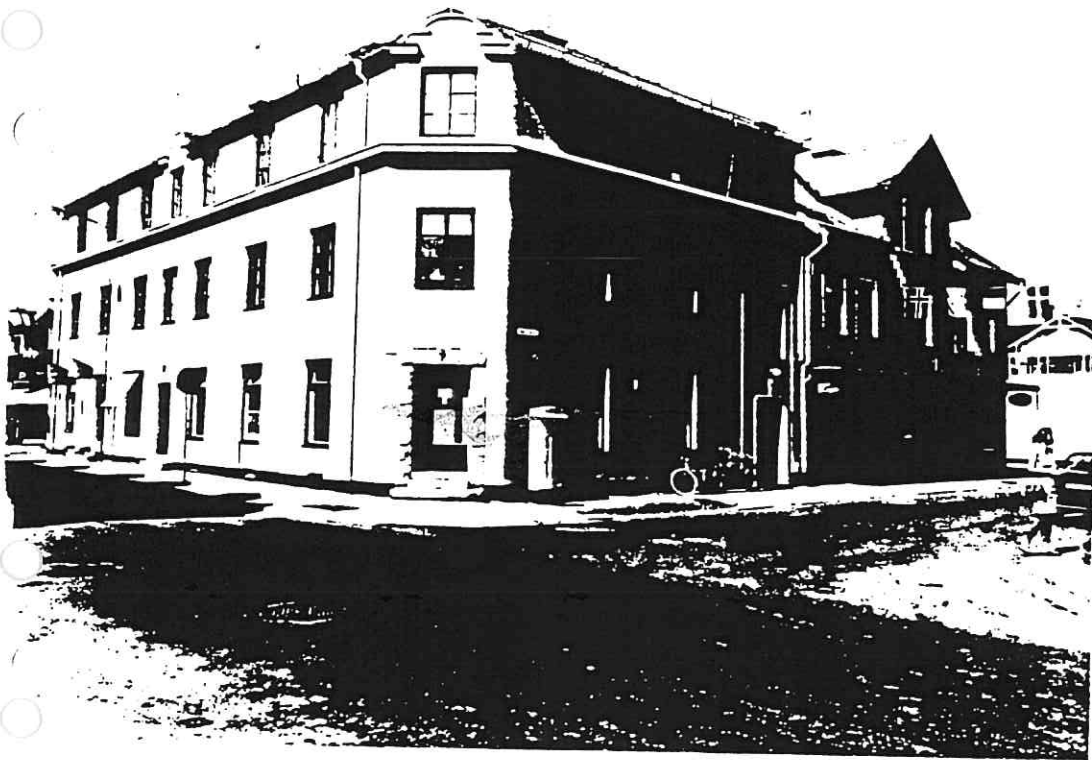

23

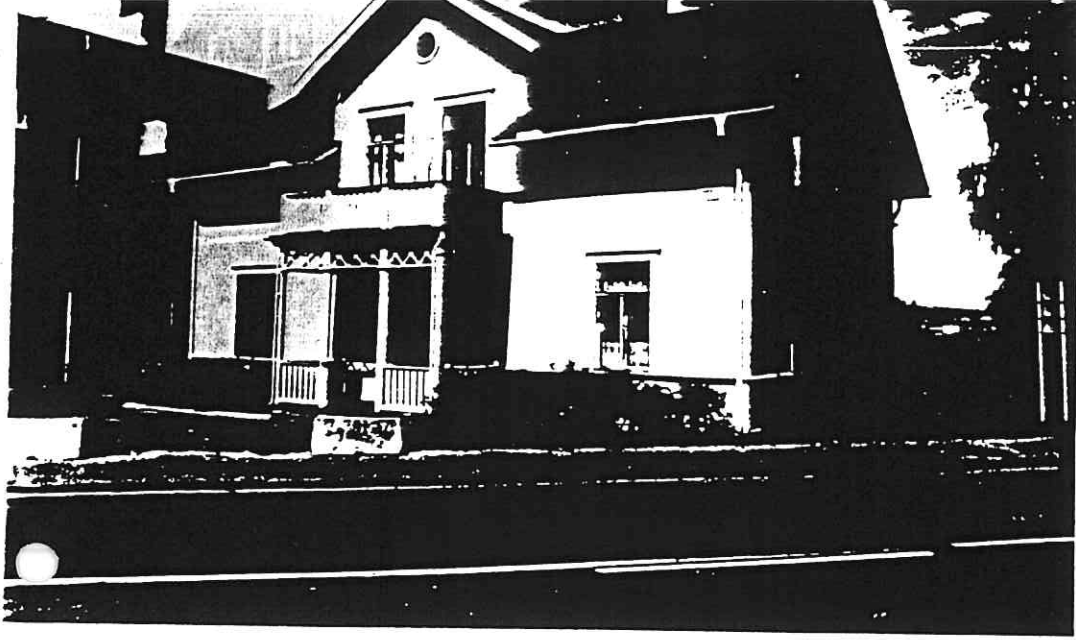

25

26

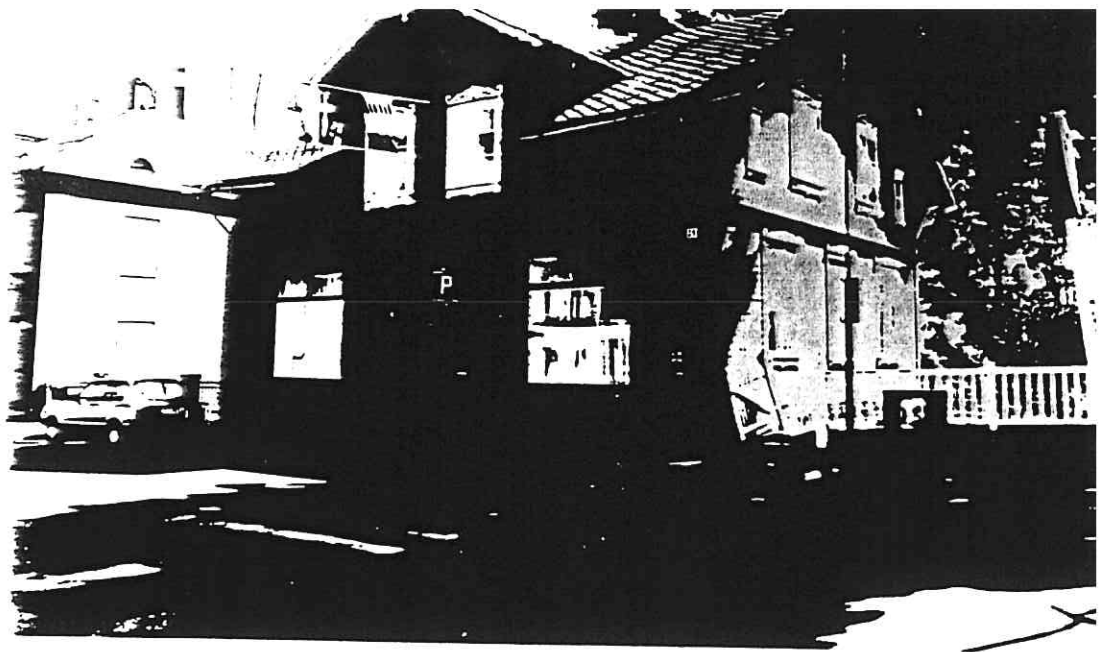

8

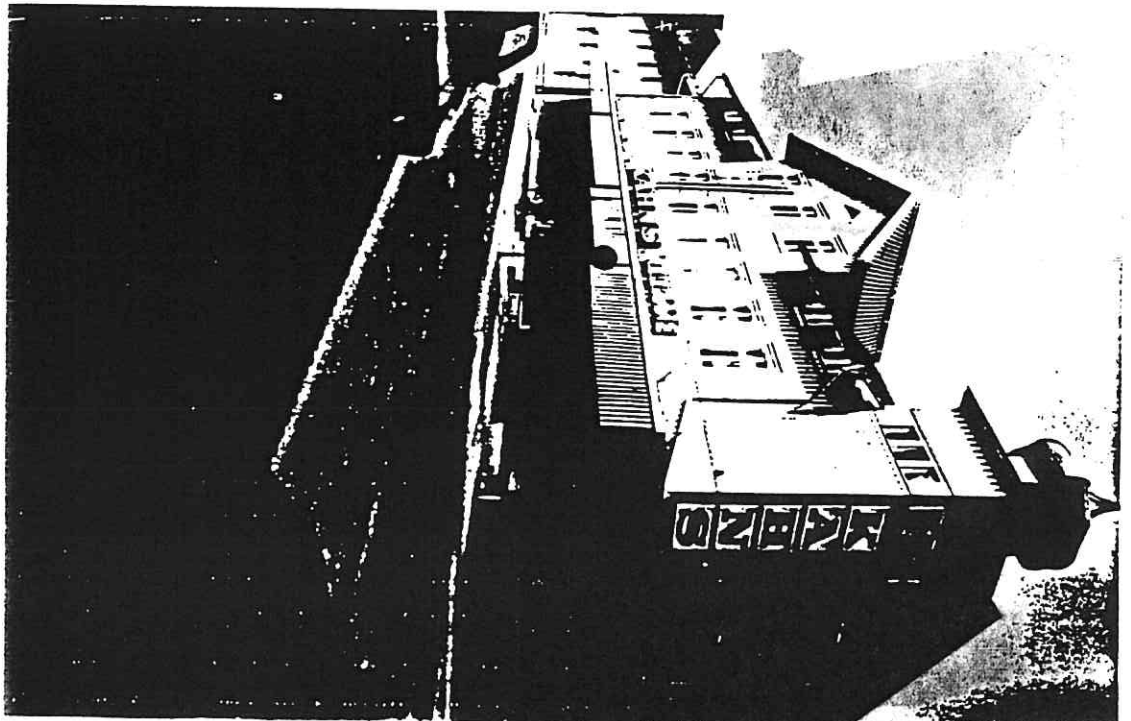
29

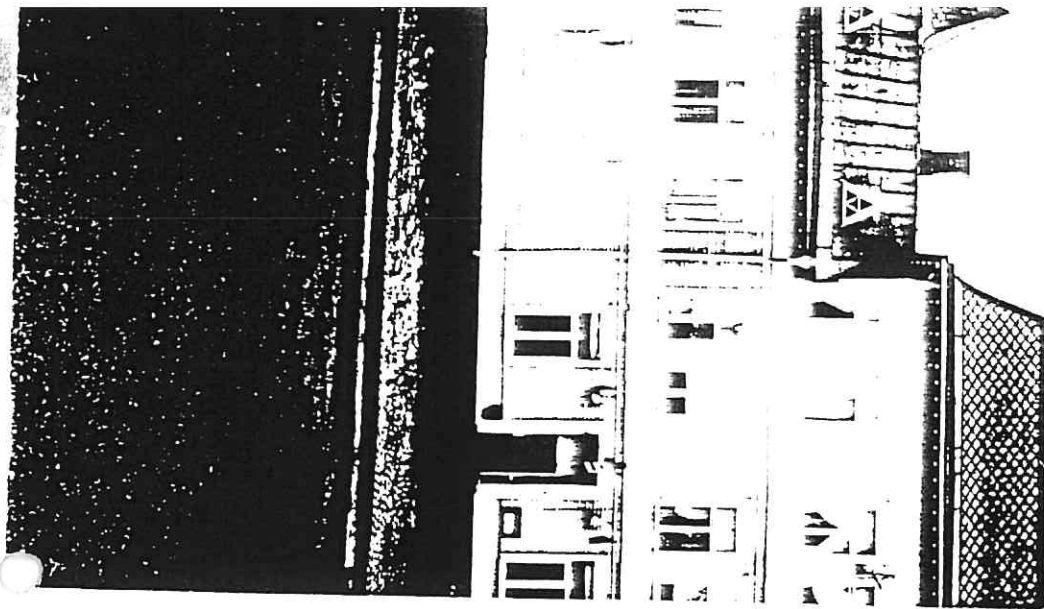

31

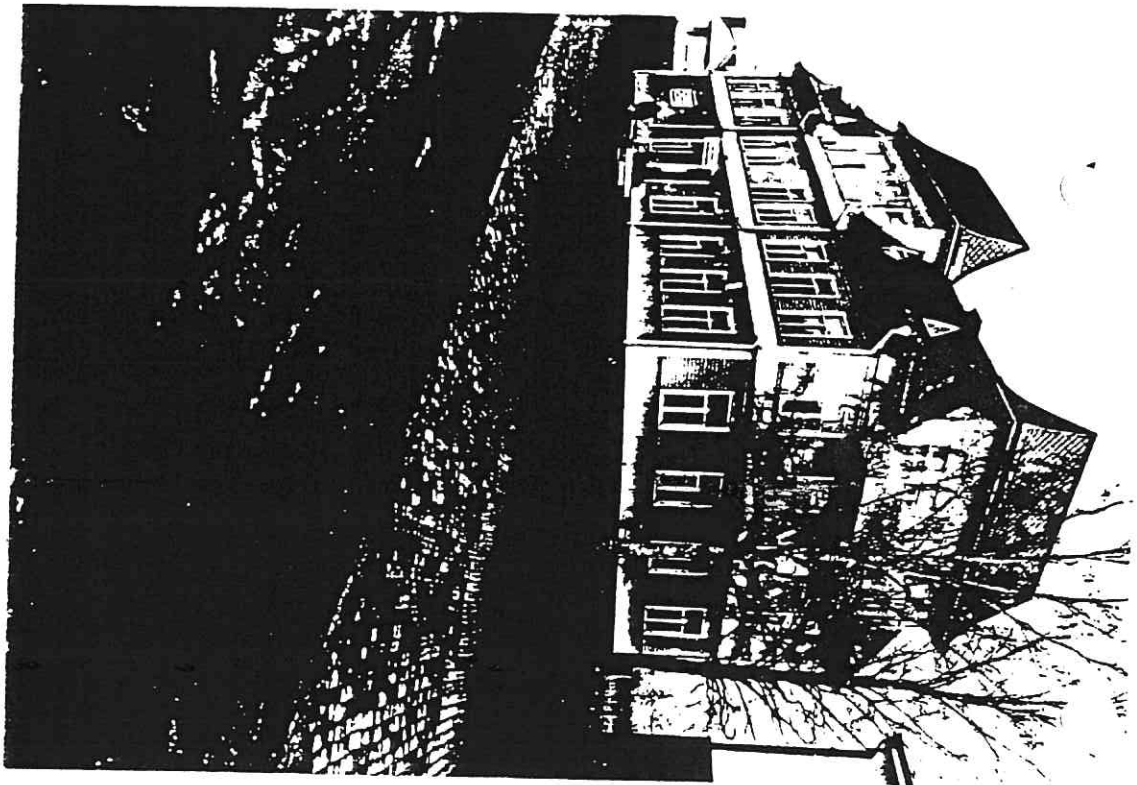

32

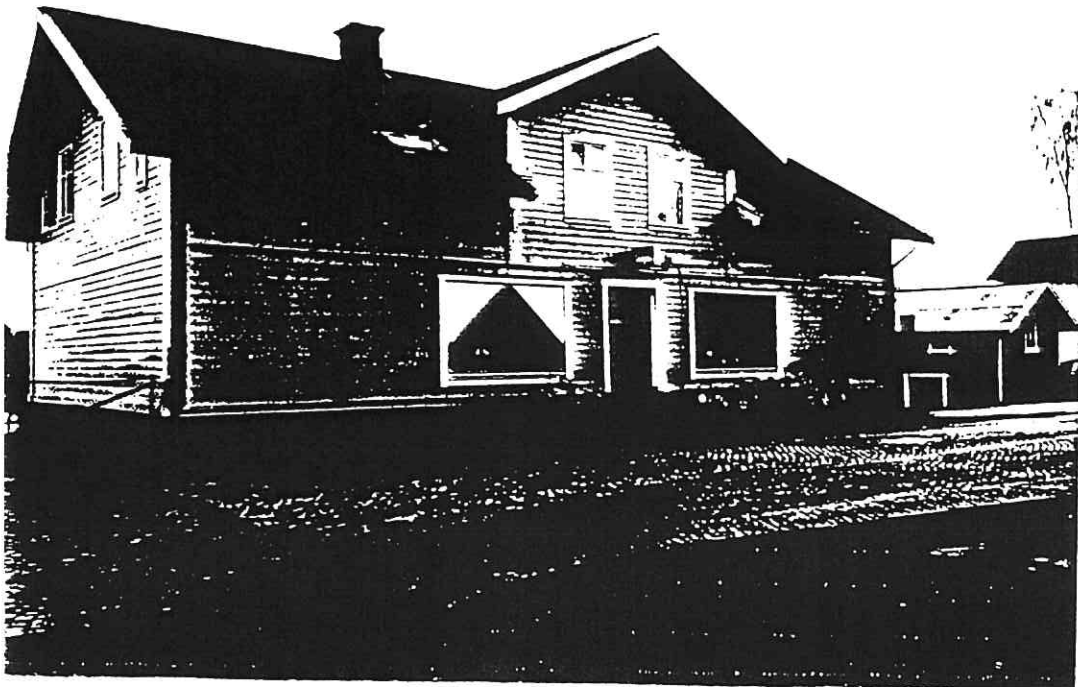

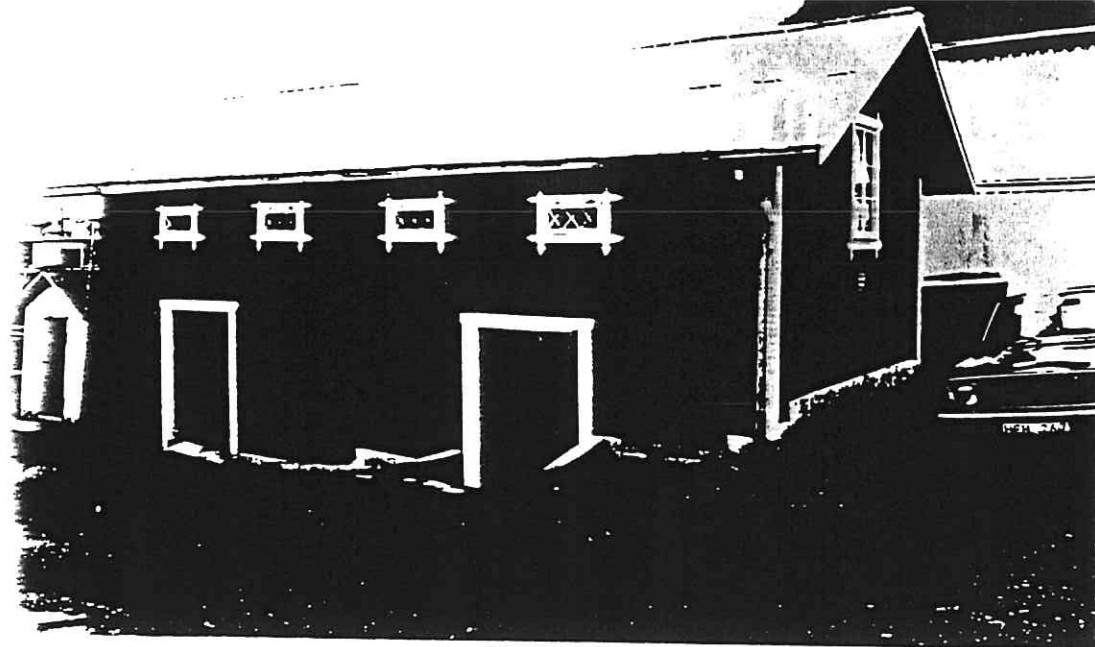

3

34

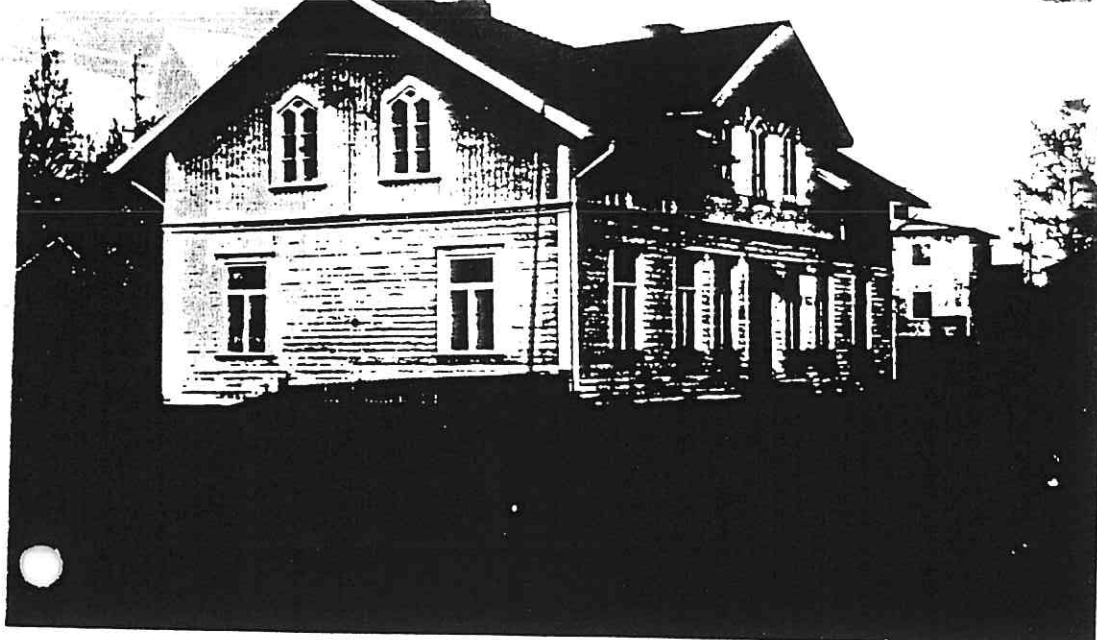
35

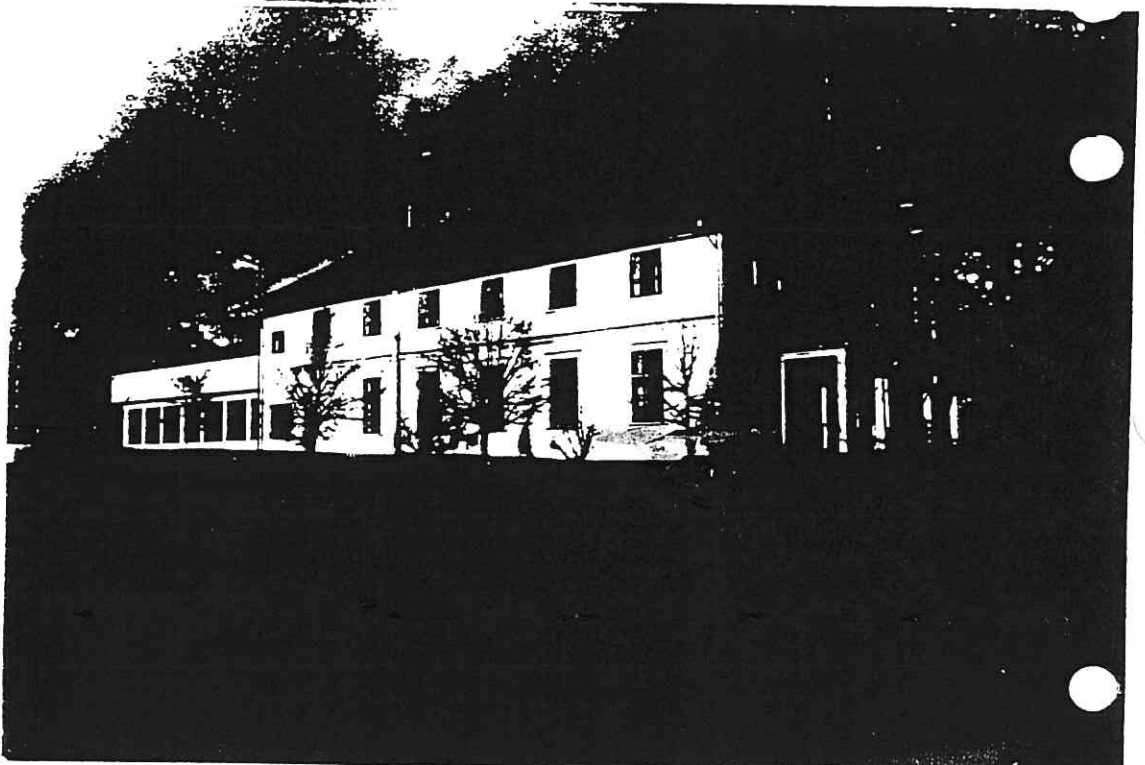
36

37

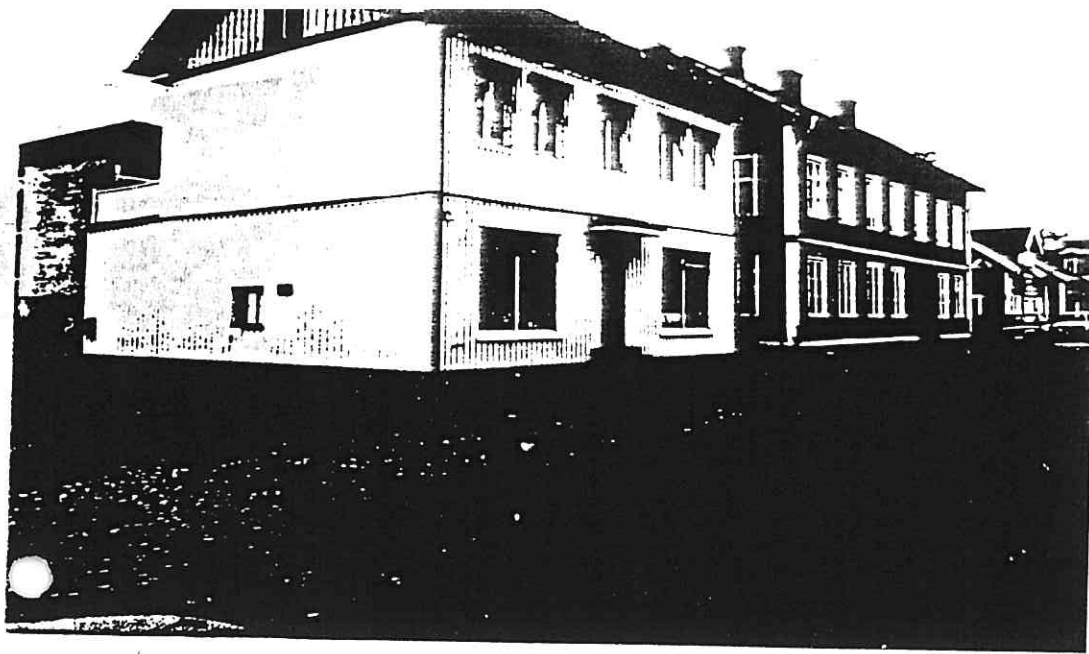

38

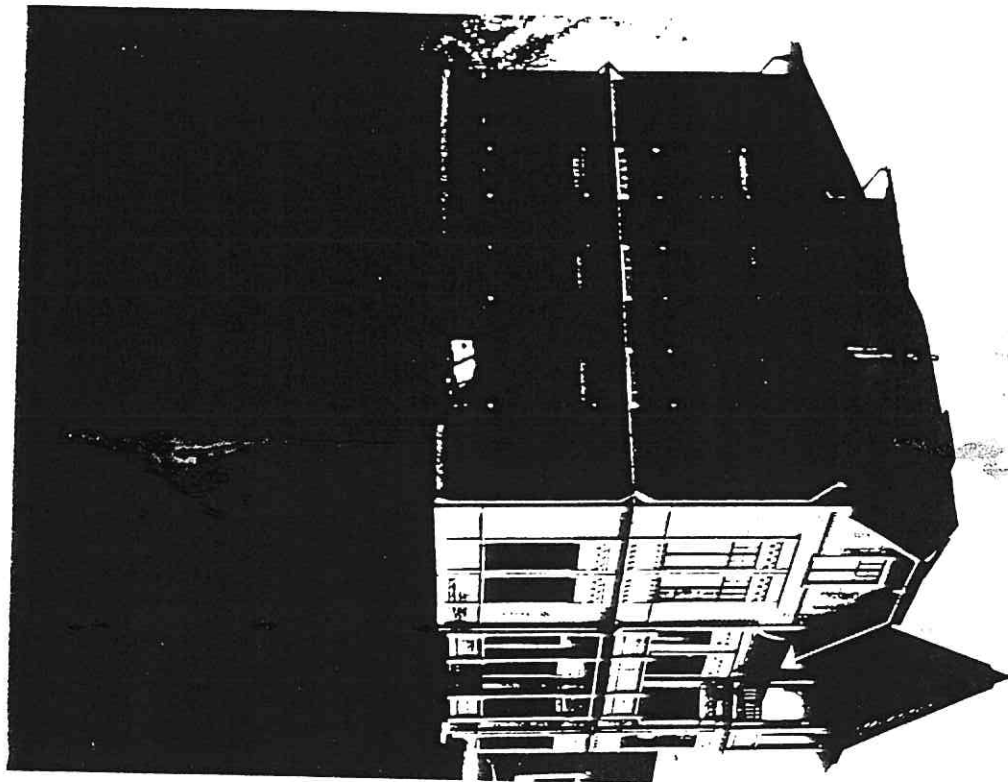

39

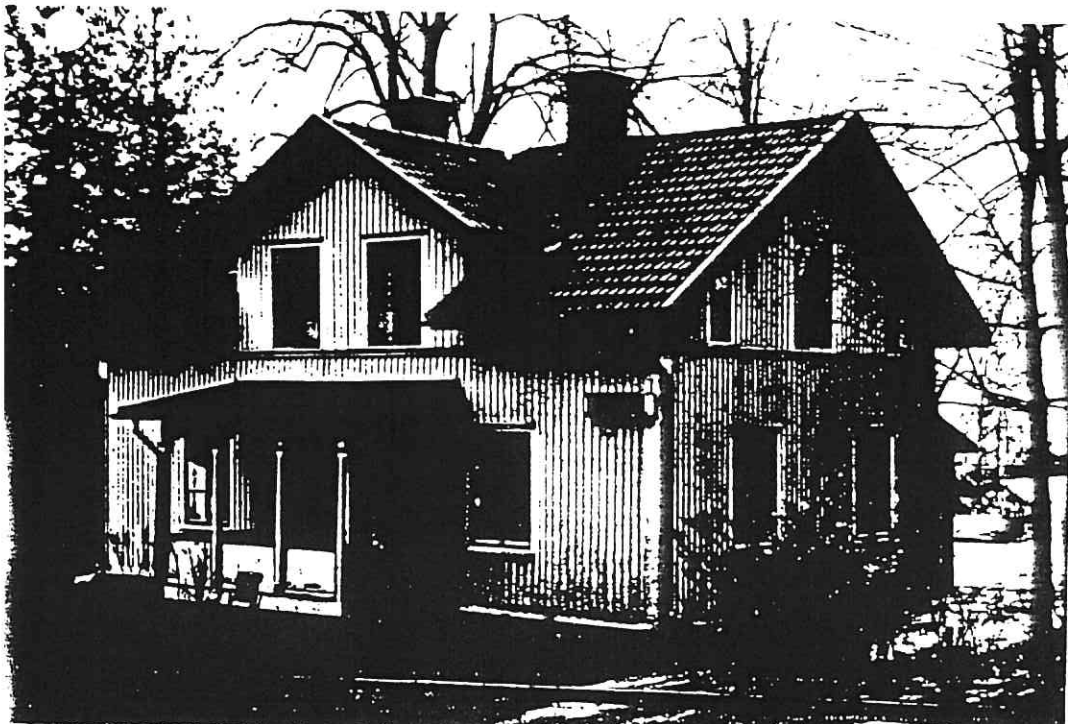

4

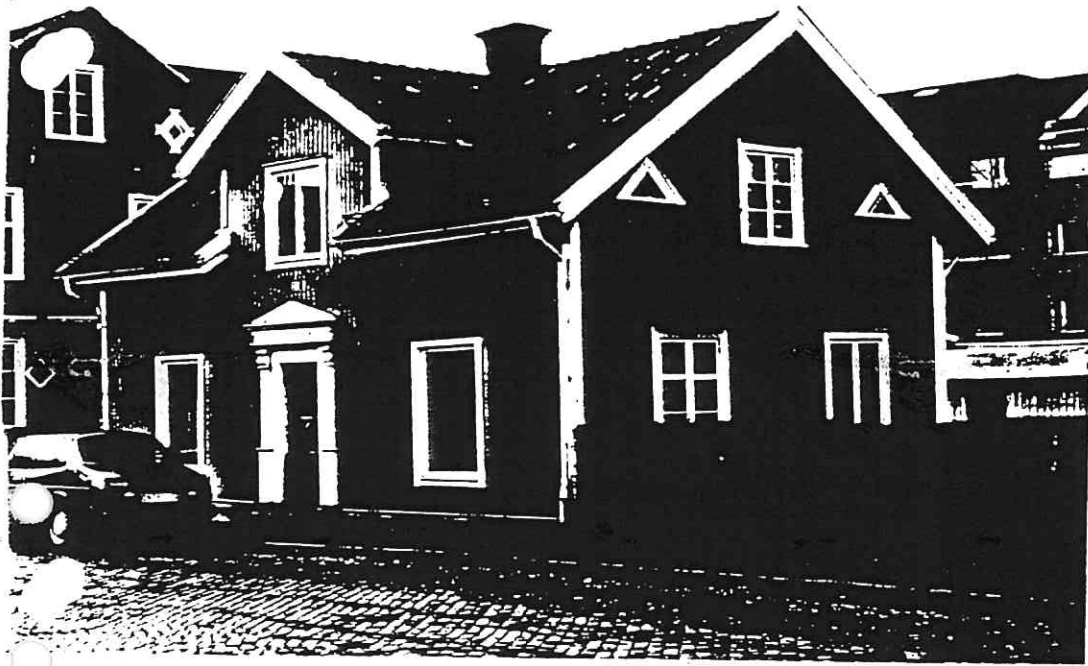

45

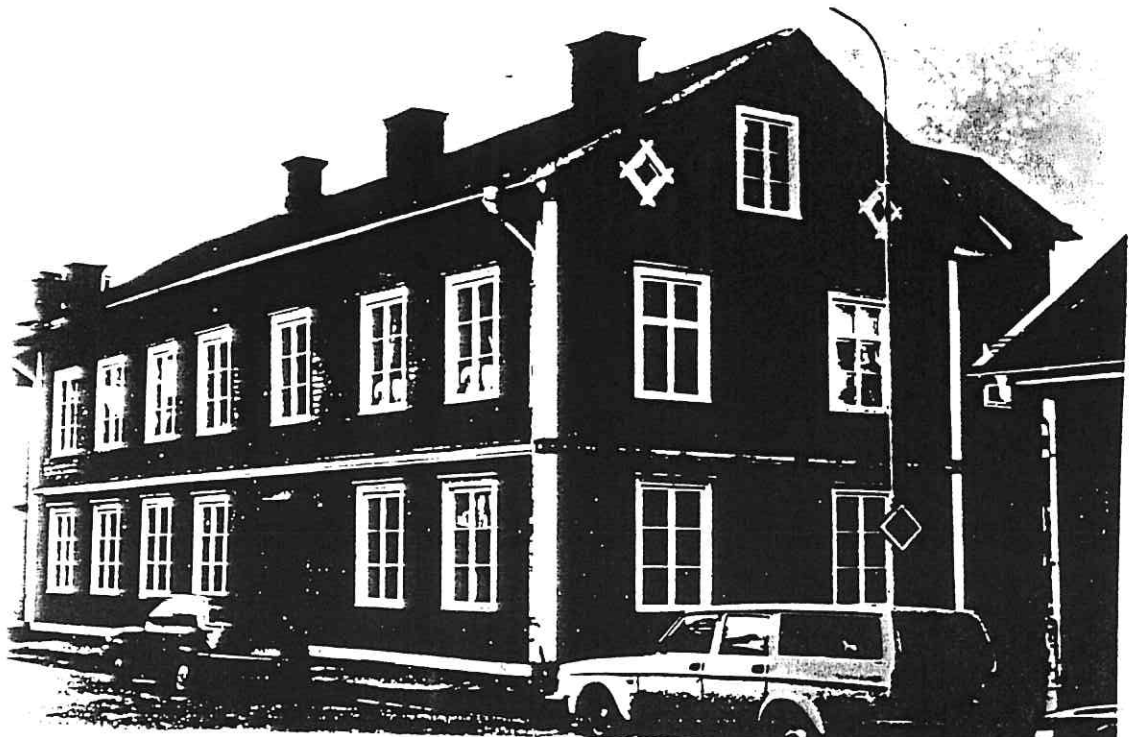

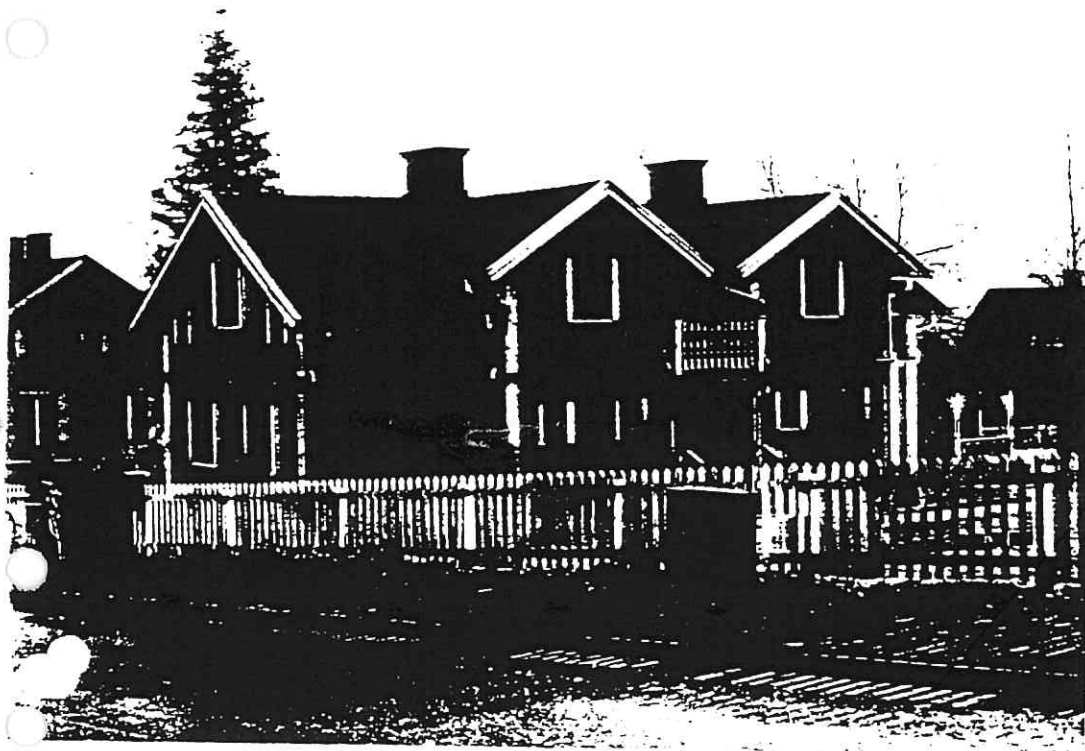
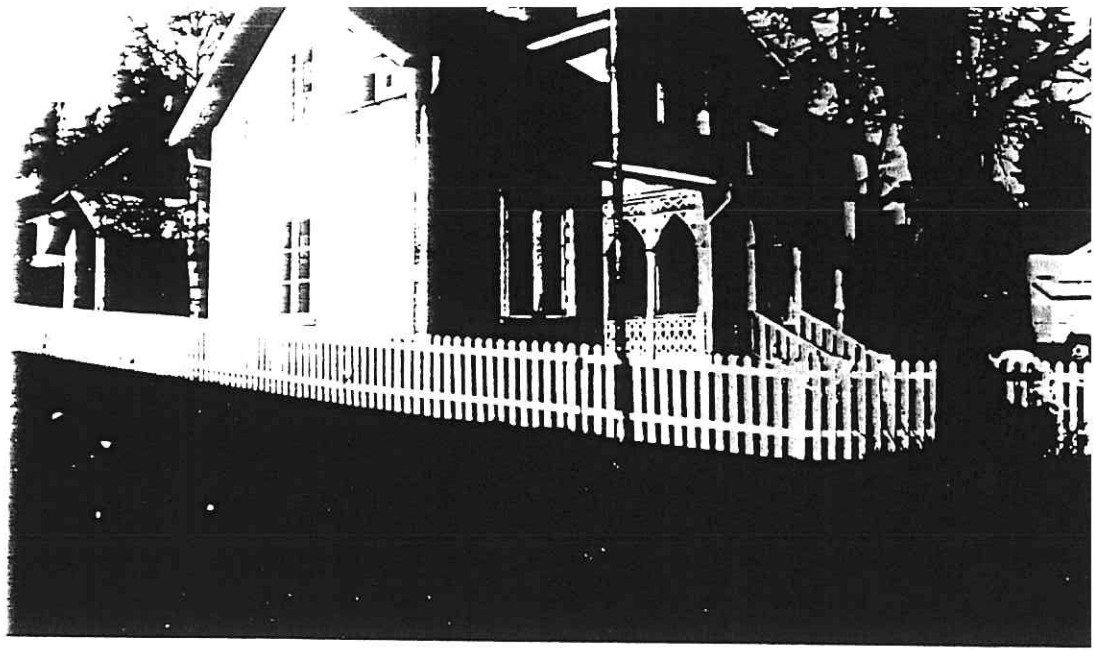

41

42

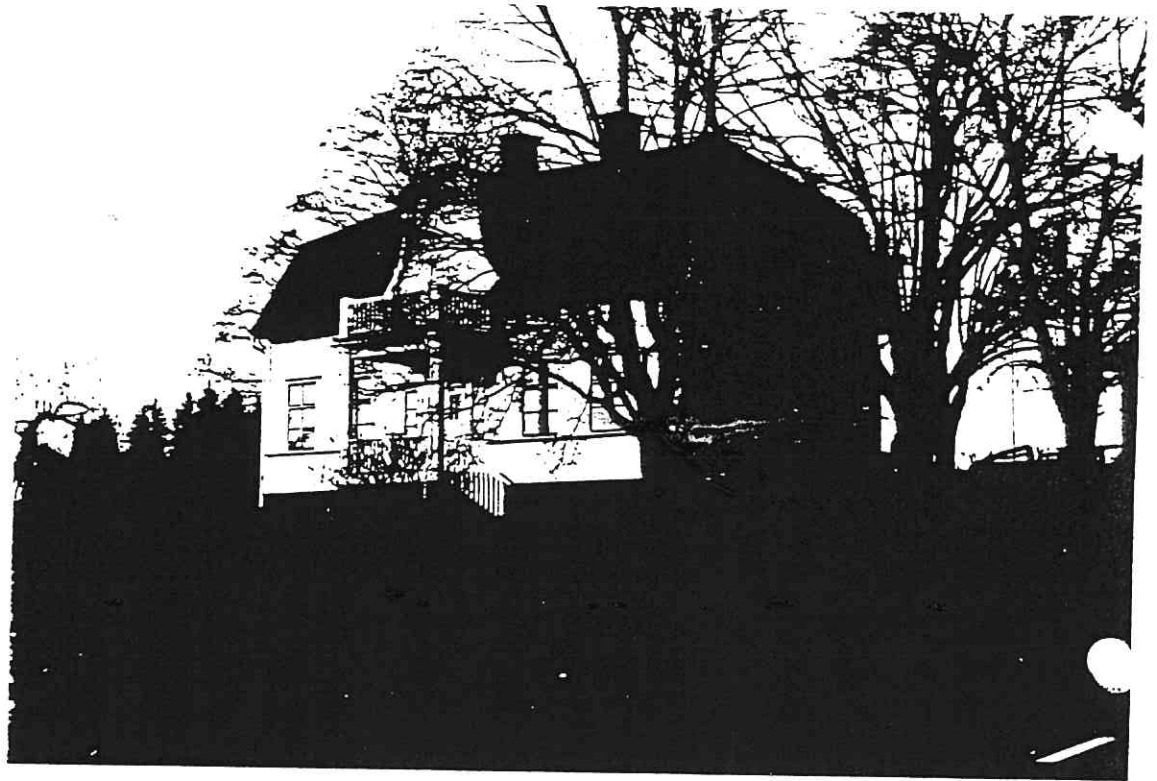
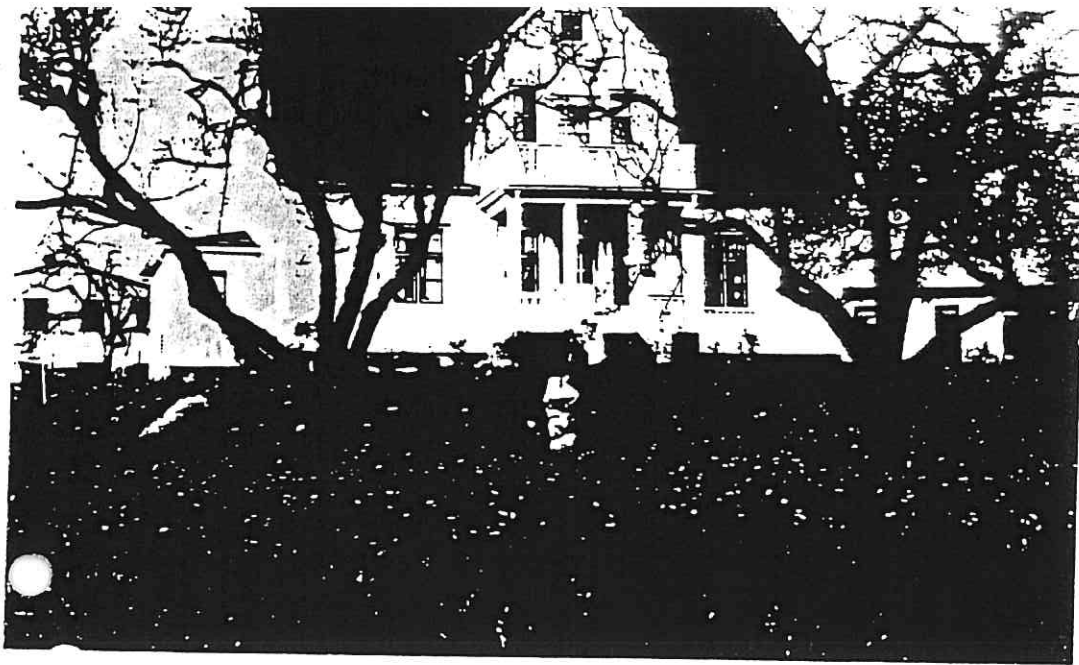

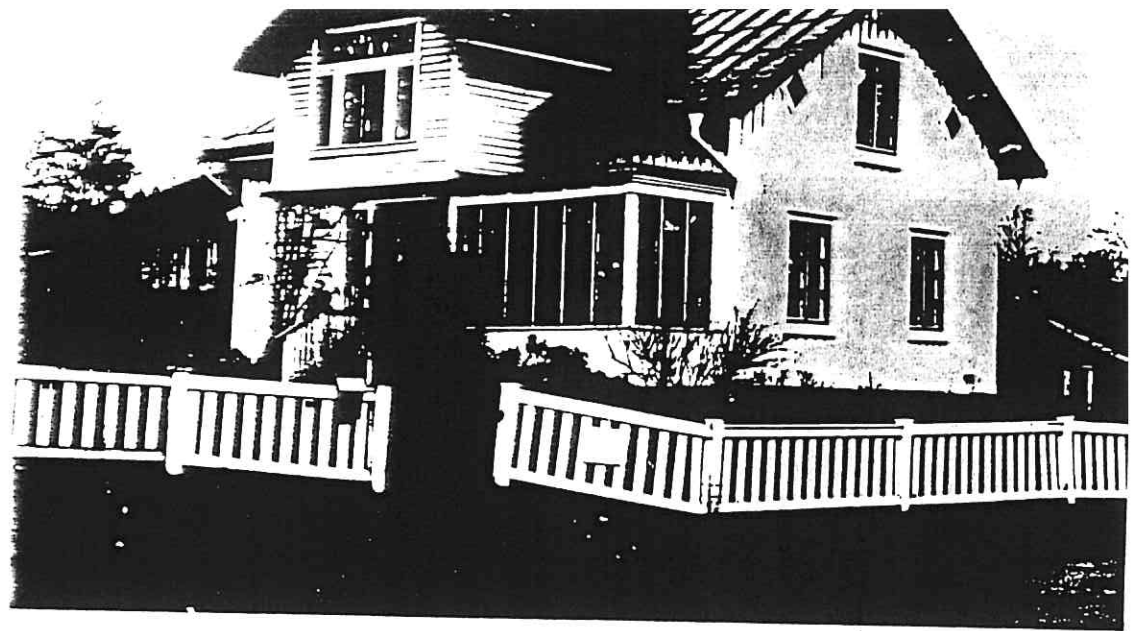
47

48

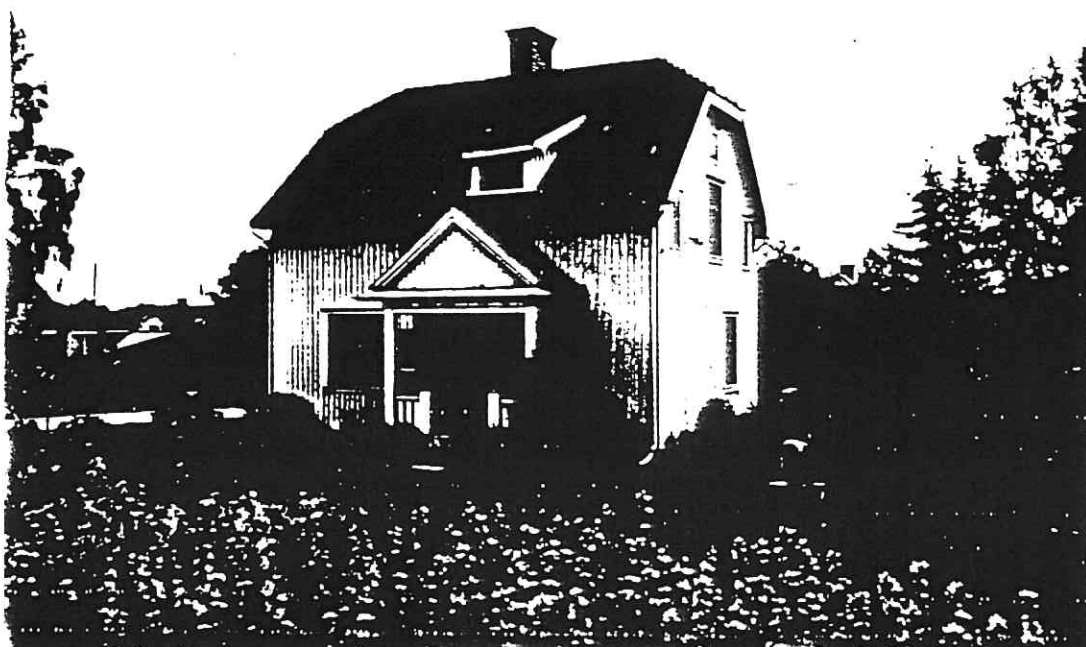
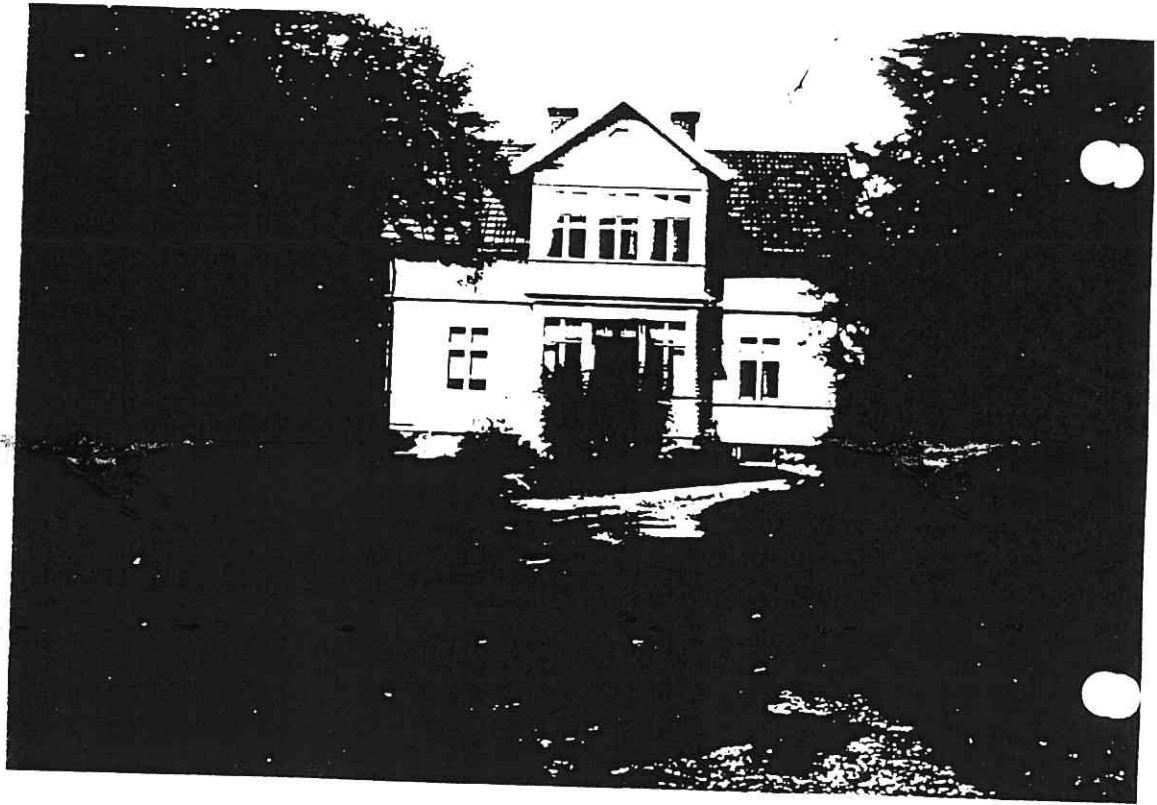
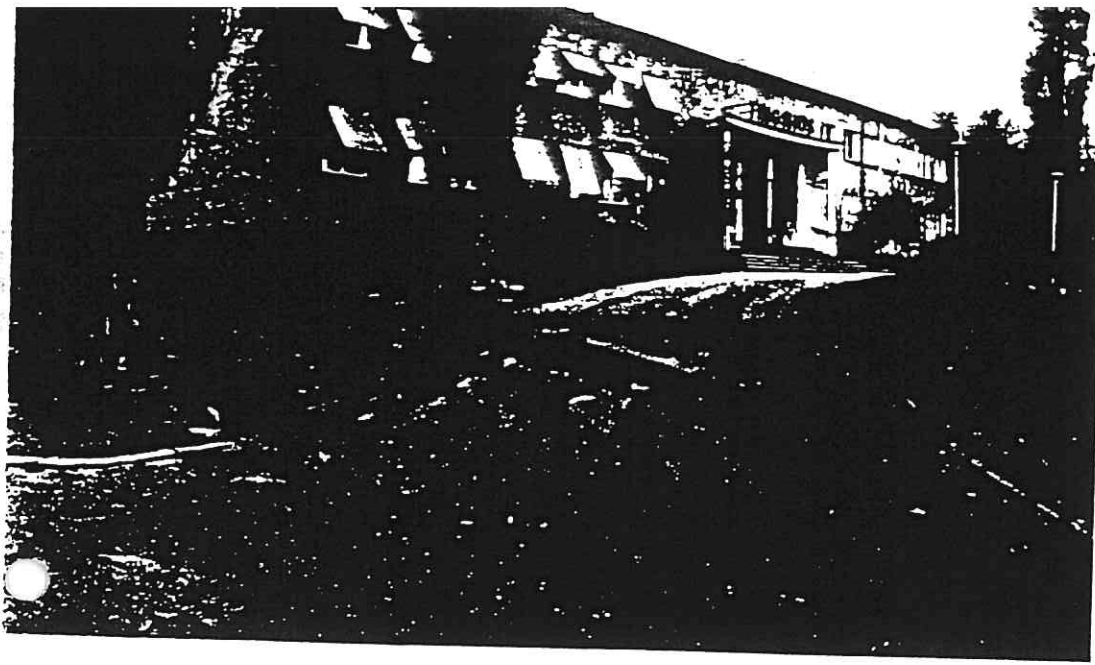

51

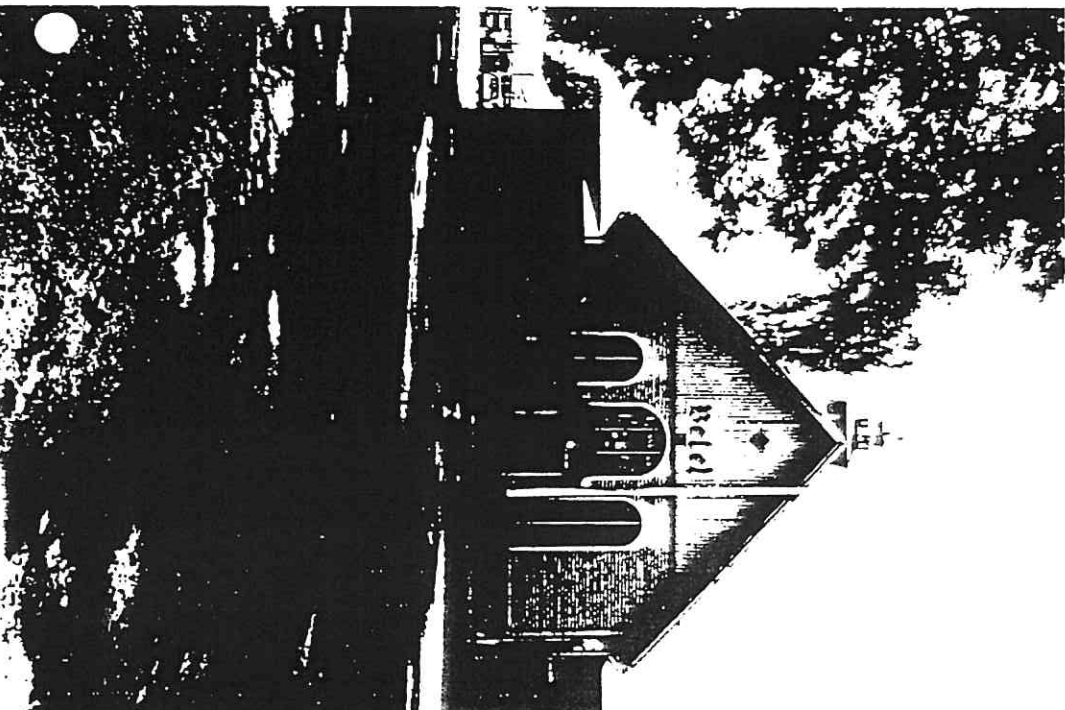
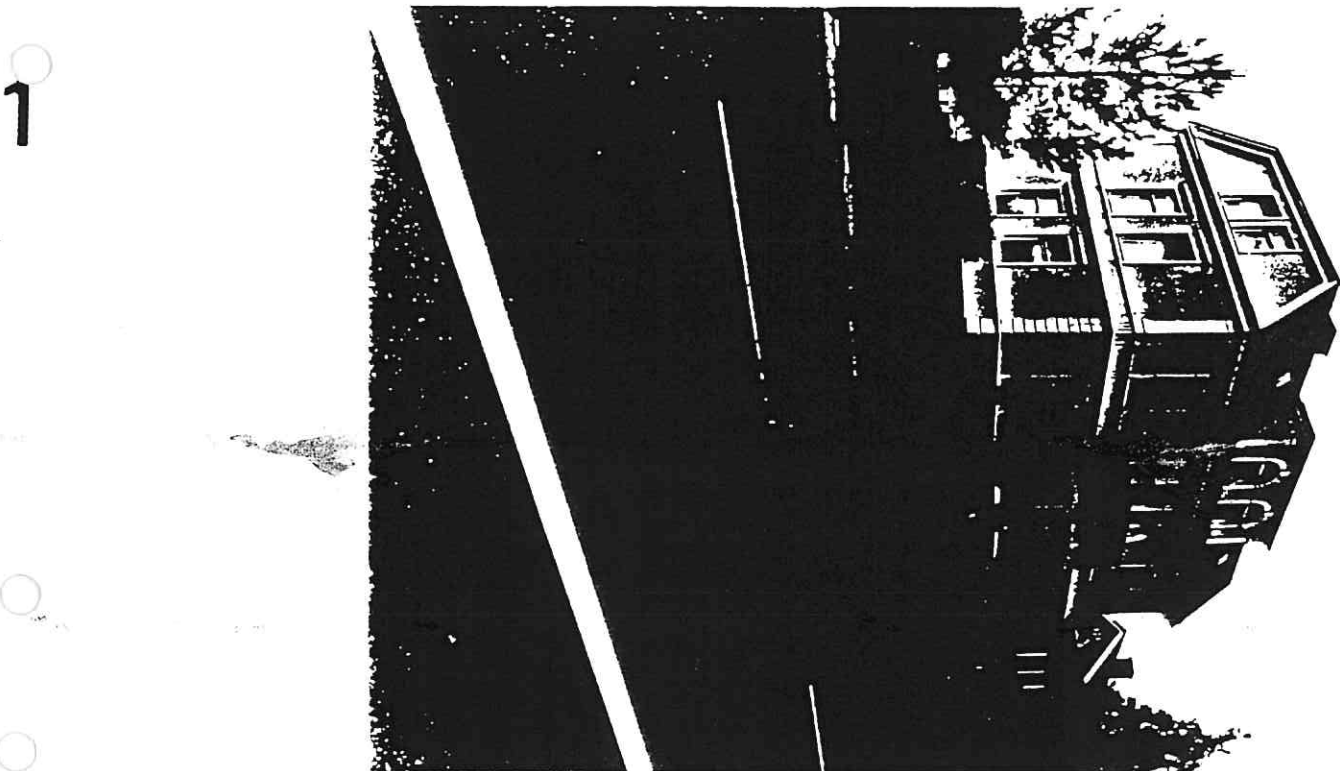

53

57

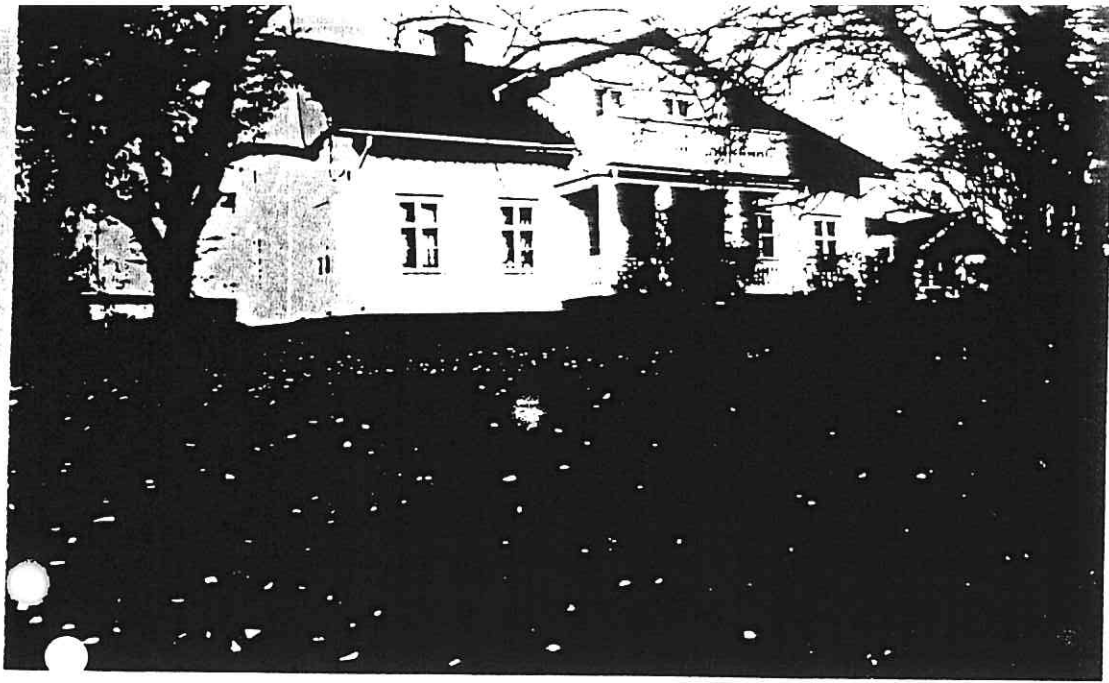
62

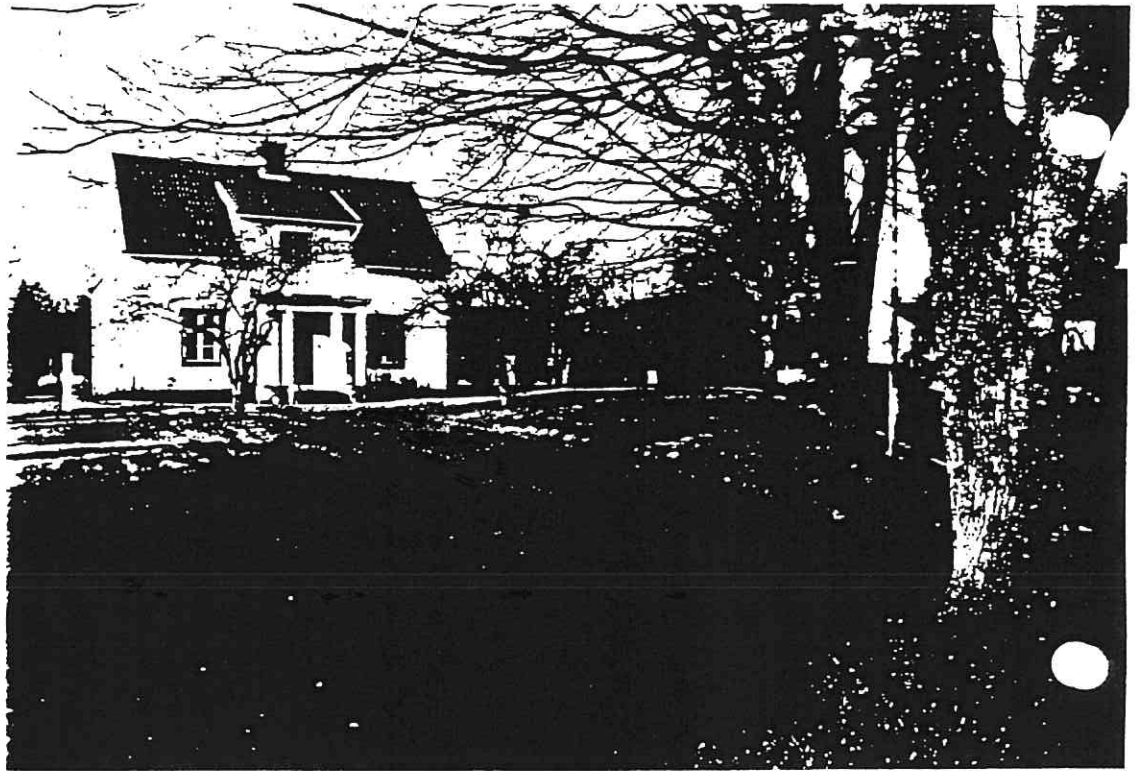
64

65

57

68

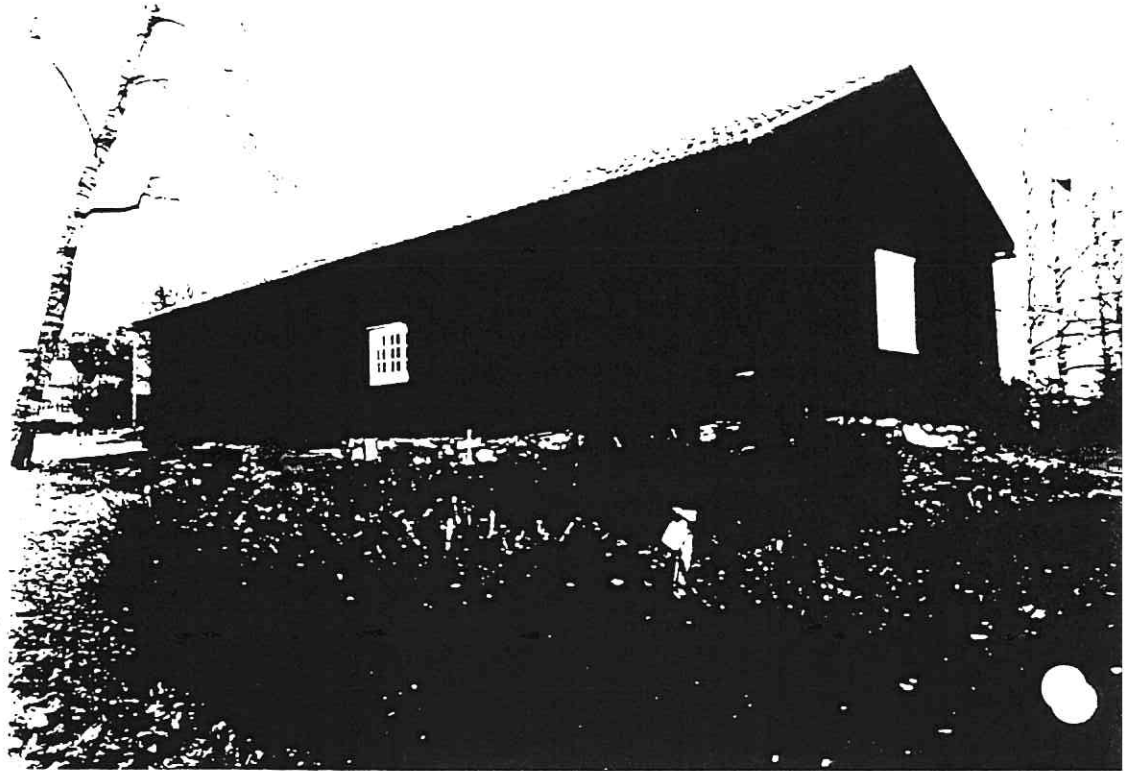

70

71

71

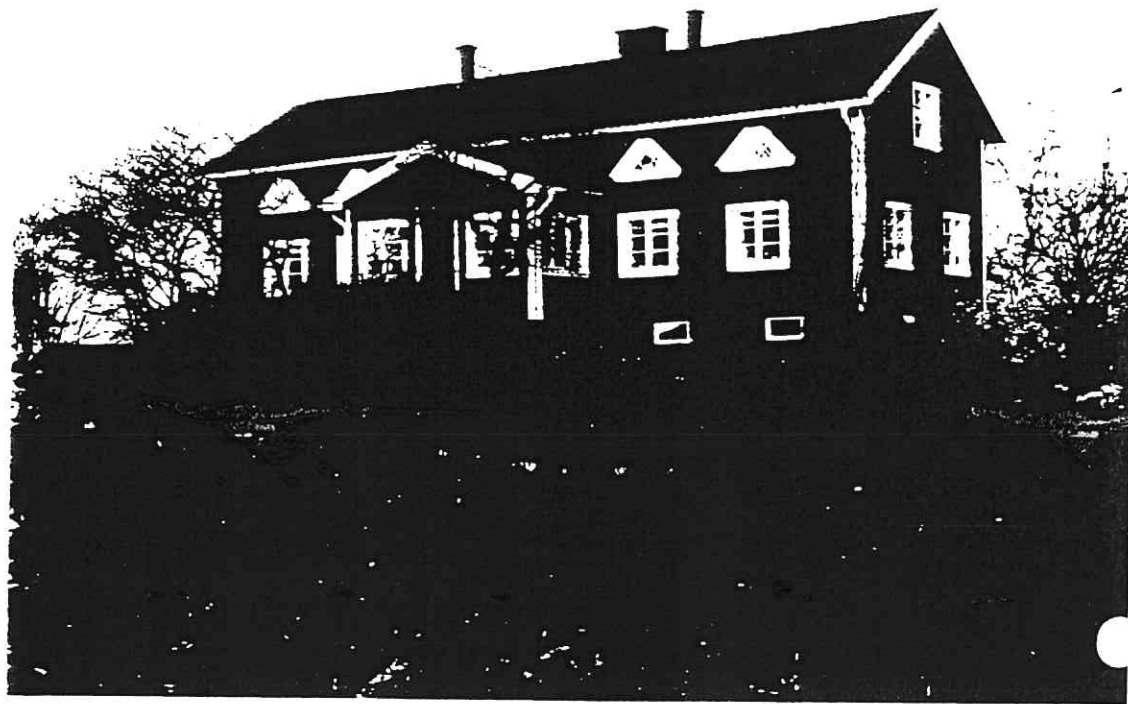

73

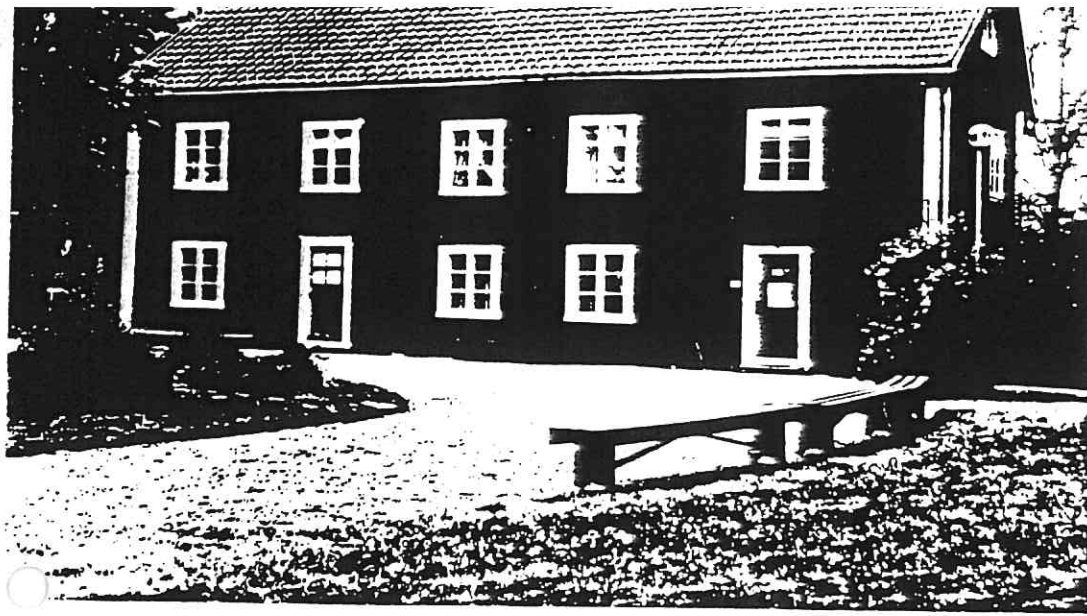

74

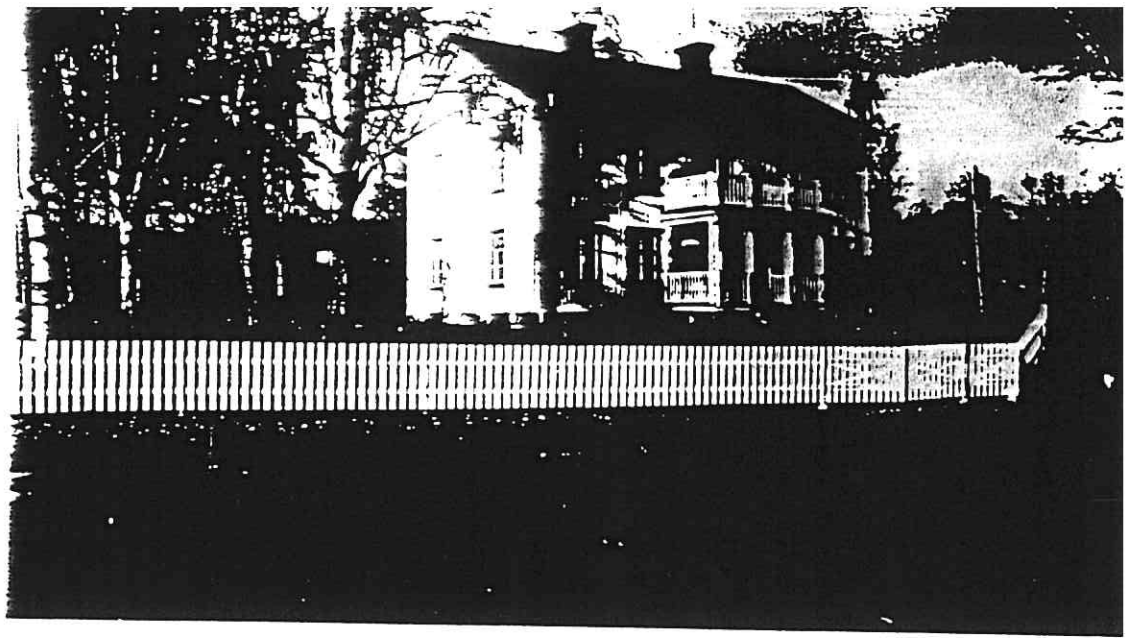

77

83

79

30

